

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ
КАФЕДРА БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ**

Станько Роман Володимирович

**“ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ ТА
МЕХАНІЗМ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ”**

Спеціальність 8. 050105 – банківська справа

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем “магістр”

Студент групи БСм – 51
Р.В. Станько

Науковий керівник
к.е.н., доцент Г.Р. Балянт

Дипломну роботу допущено
до захисту:

« ____ » _____ 2013 р.
Зав. кафедри банківської справи,
д.е.н., професор

Дзюблюк О. В. _____

Тернопіль – 2013

ЗМІСТ

| | |
|---|-----|
| ВСТУП | 3 |
| РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ | 8 |
| 1.1. Поняття і зміст фінансової стійкості комерційного банку | 8 |
| 1.2. Фактори, що визначають фінансову стійкість комерційного банку | 17 |
| 1.3. Методичні підходи до оцінки фінансової стійкості банку | 24 |
| ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1 | 36 |
| РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ | 38 |
| 2.1. Аналіз та оцінка фінансової стійкості комерційних банків в Україні | 38 |
| 2.2. Державне регулювання і нагляд у механізмі забезпечення фінансової стійкості банків | 50 |
| 2.3. Капіталізація банківської системи як фактор фінансової стійкості комерційних банків | 59 |
| ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2 | 69 |
| РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ | 72 |
| 3.1. Шляхи підвищення фінансової стійкості вітчизняних комерційних банків | 72 |
| 3.2. Стратегія управління активами і пасивами як фактор фінансової стійкості кредитної організації | 86 |
| ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3 | 97 |
| ВИСНОВКИ | 100 |
| СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ: | 106 |

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Зміни, що відбуваються в економіці та її найважливішому секторі – банківській системі, показують, що вона залишається вразливою по відношенню до впливу деструктивних факторів зовнішнього середовища, схильна до криз, що виникають на фондових ринках і посилені процесом глобалізації. Криза 2008 року продемонструвала, що українська банківська система ще не набула необхідного запасу міцності, а багато вітчизняних банків відчують труднощі в нарощуванні капітальної бази і підтримці миттєвої та поточної ліквідності. Ряд кредитних організацій залишається в нестійкому фінансовому становищі, їх надійність викликає сумнів. Недовіра до окремих банків негативно позначається на ситуації в банківському секторі, стримує інвестиційну активність населення і підприємств, уповільнює приплив іноземних інвестицій в Україну.

Вданому контексті важливим постає вирішення питань, що відносяться до визначення ознак фінансової стійкості банку, а також розробка нових методів та механізмів забезпечення високого рівня фінансової стійкості вітчизняних комерційних банків та банківської системи загалом..

Таким чином, актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю подальшого вивчення комплексу питань, пов'язаних з вирішенням проблем в галузі формування ефективного механізму функціонування комерційних банків, що сприятиме фінансовому оздоровленню української економіки за допомогою конкретизації шляхів та заходів, спрямованих на зміцнення фінансової стійкості як комерційних банків, так і всього банківського сектору України.

Огляд літератури з теми дослідження. Значний науковий внесок у розробку теорії банківської справи взагалі та управління фінансовою стійкістю банків зокрема, внесли такі зарубіжні вчені, як Е. Гілл, Х. Грюнінг, Е. Доллан, Т. Кох, Е. Рід, Л. Роджер, П. Роуз, Дж. Синки, Ю. Масленченков, А. Тавасиев, Е. Тарханова, Г. Фетисов та інші. Серед вітчизняних вчених, які присвятили свої наукові праці оцінці та управлінню фінансовою стійкістю банків варто

виокремити Г.М. Азаренкову, О.І. Барановського, О.В. Васюренка, А.О. Єпіфанова, Л.О. Примостки, Р.В. Михйлюк, О.Л. Малахової тощо.

Вивчення праць вказаних науковців дозволяє ґрунтовно підійти до дослідження сутності поставленого наукового завдання, а також виявити питання, що залишаються невирішеними. Зокрема, невпорядкованим є понятійний апарат, потребують доопрацювання та систематизації фактори фінансової стійкості, інструментарій оцінки фінансової стійкості банку, не вирішені питання підвищення рівня капіталізації банківської системи, удосконалення банківського законодавства, застосування стрес-тестування та новітніх методик управління фінансовою стійкістю банків тощо. Зазначене зумовлює актуальність та необхідність проведення подальшого дослідження проблеми забезпечення фінансової стійкості банків.

Мета і завдання дослідження. Метою дипломної роботи є проведення комплексного дослідження теоретико-практичних підходів до визначення сутності фінансової стійкості банку та механізму її забезпечення, а також розробка теоретико-методологічних рекомендацій щодо забезпечення оптимального рівня фінансової стійкості вітчизняних комерційних банків зокрема та банківської системи взагалі.

Для досягнення зазначеної мети в дипломній роботі було поставлено і вирішено такі завдання:

- огрунтування поняття та змісту фінансової стійкості комерційного банку;
- систематизація факторів, що визначають фінансову стійкість комерційного банку;
- характеристика механізму забезпечення фінансової стійкості банків;
- аналіз та оцінка фінансової стійкості комерційних банків в Україні
- дослідження особливостей державного регулювання і нагляду у механізмі забезпечення фінансової стійкості банків;
- оцінка рівня капіталізації вітчизняних комерційних банків як необхідної умови їх фінансової стійкості;

- визначення шляхів підвищення фінансової стійкості вітчизняних комерційних банків;
- розробка методичних рекомендацій щодо формування стратегії управління активами і пасивами комерційних банків з метою забезпечення високого рівня фінансової стійкості банків.

Об'єктом дослідження виступає механізм управління фінансовою стійкістю комерційного банку в цілому і методичні підходи до визначення її рівня, зокрема.

Предметом дослідження є економічні відносини в сфері забезпечення фінансової стійкості комерційних банків України.

Методи дослідження. У роботі використані загальнонаукові методи емпіричного та теоретичного дослідження, зокрема: аналізу і синтезу, узагальнення, системного аналізу, методи статистичного аналізу, методи порівняння, групування та графічний метод. Обробка даних здійснювалася з використанням сучасних комп'ютерних технологій.

Інформаційну базу дослідження склали законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України і Національного банку України, офіційні матеріали Державного комітету статистики України, монографії та науково-аналітичні статті вітчизняних та зарубіжних авторів, матеріали міжнародних та всеукраїнських наукових та науково-практичних конференцій. Для безпосереднього аналізу функціонування банків використано офіційні дані Національного банку України, Асоціації українських банків, Державного комітету статистики.

Наукова новизна. Полягає в розробці методичних рекомендацій та обґрунтуванні комплексу заходів щодо вдосконалення механізму забезпечення фінансової стійкості комерційних банків.

Безпосередньо в процесі дослідження отримано такі наукові результати:

- подальшого розвитку набули підходи до регулювання присутності іноземного капіталу в банківській системі України як одного із факторів забезпечення її фінансової стійкості. А зокрема запропоновано ввести

норматив сталості іноземних інвестицій у статутному капіталі та суворий контроль за грошовими потоками іноземних банків з метою раціоналізації використання іноземних інвестицій в Україні.. Тобто на прикладі субординованого боргу можна вирахувати певну кількість років, упродовж яких іноземні інвестиції не можуть вилучатися зі статутного капіталу банку. З одного боку, це зменшить прагнення інвесторів з інших країн купувати акції українських банків через зростання відповідальності та ризиковості, що є негативним моментом. З іншого – інвестиції будуть більш стабільними, залучатимуться не лише з метою швидкого заробітку за умови підвищеної прибутковості на вкладений капітал;

- розроблено рекомендації щодо обмеження та підвищення якості споживчого кредитування як фактора прямого впливу на надійність банку. Запропоновано розробити єдину схему проведення аналізу позичальника, причому слід враховувати той факт, що на практиці аналіз кредитоспроможності клієнта на базі довідки про його доходи не дає правдивих даних, а відтак до комплексу критеріїв оцінки кредитоспроможності необхідно додати перевірку фактичних доходів громадянина за допомогою інформації з податкової інспекції;
- запропоновано маркетинговий підхід соціального спрямування для формування високого іміджу банку як необхідної умови забезпечення фінансової стійкості банку. Зокрема обґрунтовано необхідність створення можливостей для клієнта самостійно визначати напрямки використання частини прибутку (10-15%) від здійснюваної ним операції чи купівлі послуги банку на фінансування соціальних проєктів, а саме на надання молодіжних кредитів, кредитів на лікування, освіту, будівництво лікарень, шкіл, реконструкцію значимих об'єктів, виділення стипендій, грантів, допомог перспективній молоді тощо. Інтенсивне проведення та широке висвітлення соціальних ініціатив банку в ЗМІ забезпечить високий імідж банку та високий рівень довіри з боку населення.

Практичне значення. Розроблені в ході дослідження підходи, теоретичні узагальнення, висновки та рекомендації можуть бути використані для підвищення ефективності управління фінансовою стійкістю банку забезпечення високого іміджу та зниження ризиковості банківських операцій вітчизняних комерційних банків..

Структура роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 113 сторінки комп'ютерного тексту, у тому числі 11 таблиць, 15 рисунків, список використаних джерел із 90 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ

ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

1.1. Поняття і зміст фінансової стійкості комерційного банку

Будь-який суб'єкт економіки в процесі своєї діяльності вчиняє певні дії, спрямовані на досягнення результату, у відповідності з цілями і завданнями, визначеними на початку функціонування. Однак даний суб'єкт не може функціонувати відокремлено від інших економічних суб'єктів. Зовнішнє середовище має, як властивість, повну невизначеність і може вплинути на результат діяльності економічного суб'єкту двояким чином. У першому випадку економічне, політичне і соціальне середовище буде сформоване таким чином, що основні задачі діяльності будуть досягнуті, отриманий економічний ефект. У другому випадку діяльність суб'єкта буде неможлива або ускладнена рядом факторів, що призведуть весь економічний процес суб'єкта в нестійкий стан. Причому зовнішнім факторам притаманна постійна мінливість, що в будь-якому випадку не дозволить економічному суб'єкту з точністю спрогнозувати результат діяльності.

Для економічної діяльності характерна динамічність, мінливість. Стійкість організації стає обов'язковою умовою її функціонування в кожен конкретний момент часу. Для виконання цієї умови необхідно враховувати системний характер, що відображає системність економічного середовища. Взаємозв'язок всіх економічних суб'єктів призводить до того, що всі вони починають залежати один від одного і функціонують як єдине ціле. Тому у випадку виникнення будь-якого порушення в самій системі, втрати рівноваги внутрішніх процесів, необхідно спиратися на системний аналіз ситуації, що враховує багатогранність зовнішнього середовища. У економічному аналізі і менеджменті – стійкість організації – одна з характеристик, що дозволяють здійснювати і прогнозувати його платоспроможність. У маркетингу стійкість організації означає збереження обсягу продаж та сектору ринку, який він займає. По відношенню до

міжнародних ринків капіталу під стійкістю розуміють стан мікро- або макрорівноваги, що близький до стагнації.

У вітчизняній та зарубіжній економічній літературі відсутнє чітке визначення поняття стійкості банку. Так, на думку Ю.С. Масленчикова [43] і Т.В. Нікітіної [50, С. 104], стійкість банку є ринковою категорією, що відображає стан банку у відповідному ринковому середовищі, що забезпечує цілеспрямованість його руху в теперішній час та в прогнозній перспективі.

Значний вклад у вивчення і розробку підходів до оцінки стійкості банківської системи в цілому і комерційного банку зокрема вніс Г.Г. Фетісов [78,79,80,81,82,83,84,85].

У роботі «Стійкість комерційного банку і рейтингові системи її оцінки» автор визначає стійкість як поняття, що характеризує якість банківської діяльності. Стійкість банку визначається як «здатність забезпечувати його міцність» [84, С. 17]. Автор визначає стійкість банку наступним чином: «Стійкість банку – це його здатність, в тому числі, виконувати свої зобов'язання перед клієнтами, кредиторами і вкладниками та забезпечувати потреби в короткостроковому і довгостроковому кредитуванні в умовах впливу змінюються зовнішніх і внутрішніх факторів». Поняття стійкості банку вивчається автором в значенні його стійкої рівноваги або стабільності.

Схоже визначення запропоноване І.Я. Лукасевичем і Р.Є. Баранніковим [38, С. 30], які визначають стійкість банку наступним чином: «Стійкість – здатність банку в динамічних умовах ринкового середовища протистояти зовнішнім і внутрішнім негативним факторам, забезпечувати надійність вкладів юридичних і фізичних осіб, захищати інтереси акціонерів і своєчасно виконувати свої зобов'язання з обслуговування клієнтів».

Порівняно з попереднім, на нашу думку, дане визначення є дещо обмеженим, оскільки розглядає забезпечення стійкості тільки в контексті виконання зобов'язань перед клієнтами, тобто практично ототожнює його з ліквідністю. Ми вважаємо, що стійкий банк – це банк, який в умовах тиску зовнішнього та умов внутрішнього середовища не тільки забезпечує на

достатньому рівні ліквідність, але й зберігає здатність здійснювати банківську діяльність, тобто надає кредити, здійснює операції на ринку цінних паперів тощо.

Дану точку зору підтримав і В.М. Коваль, який зазначає, що «під стійкістю банку слід розуміти здатність останнього виконувати на заданому суспільством рівні притаманні йому функції і роль в економіці не залежно від впливу зовнішніх і внутрішніх факторів, які перешкоджають їх здійсненню. Отже, стійкість банку – це його здатність виконувати свої обов'язки перед клієнтами, кредиторами і вкладниками, забезпечувати потреби в короткостроковому і довгостроковому кредитуванні в умовах впливу змінюваних зовнішніх і внутрішніх факторів» [27].

А.М. Тавасієв розглядає стійкість банку «як досягнення комерційним банком рівноважного стану на кожен даний момент часу за рахунок саморегулювання власної діяльності, адаптації до внутрішніх і зовнішніх умов функціонування» [6, С. 148]. Стійкість банку, на думку автора, виражає стан банку в умовах реального економічного і соціального середовища, в основі забезпечення стійкості банку лежить його стабільність.

Л.Д. Касаєва [23] визначає стійкість як «якість кредитної організації, як міру відповідності результатів поточної діяльності банку його стратегічним цілям». Отже, як і Г.Г. Фетісов, вона ототожнює поняття стійкості з якістю банку. На нашу думку, дане твердження значно звужує розуміння поняття якості банку, в якій стійкість є необхідною, але недостатньою умовою формування поняття якості. Л.Д. Касаєва також розглядає стійкість в контексті стабільності стану кредитної організації в довго- та середньостроковій перспективі. Є.Б. Герасимова зазначає, що під стійкістю банку розуміється: «...стан сталого розвитку, не просто погашення всіх зовнішніх і внутрішніх впливів, а гнучке реагування на них, з тим щоб не стільки запобігати, скільки вміло використовувати нові обставини, властивості і відносини для саморозвитку системи «Банк» [12].

В.Н. Котенков та Б.В. Сазикін зазначають, що «стійкість комерційного банку – це таке його якісний стан рівноваги в русі, при якому реалізується

досягнення і зміцнення надійності, сталості та довіри в плані несхильності до руйнування» [30].

Як бачимо з наведених тверджень, у підході до визначення поняття «стійкість банку» превалює механістичний підхід, тобто стійкість банку розуміється як здатність виконувати свої функції незалежно від впливу зовнішніх та внутрішніх чинників.

Г.Г. Фетісов розглядає стійкість банку з наступних позицій:

1. З позиції рівномірності розвитку банку і його операцій: банки, що швидко розвиваються; банки, що рівномірно розвиваються; банки, що нерівномірно розвиваються за висхідною траєкторією.

2. З позиції адекватності розвитку банку економічному середовищу: адекватність загальній діловій активності; своєчасність загальної ділової активності. 3. З позиції методів забезпечення стійкості: банки з агресивною політикою, банки з консервативною політикою.

4. З позиції суспільної корисності: суспільно значущий банк, спекулятивний банк. Такий багатогранний підхід до дослідження стійкості банку дозволяє зробити висновок про те, що стійкість необхідно вивчати, приймаючи до уваги вплив на діяльність банку факторів зовнішнього середовища, специфіку діяльності банку залежно від обраної ним стратегії і тактики роботи на ринку банківських послуг, загальну динаміку його роботи, а також інші особливості цього банку. Оскільки банк в ринковому середовищі необхідно розглядати як відкриту систему, яка є упорядкованою, такою, що самостабілізується (має здатність долати внутрішні обмеження і досягати нового, більш стійкого стану) та самоорганізується (характеризується наявністю динамічного балансу між внутрішніми можливостями та зовнішнім впливом), то акцент у визначенні стійкості повинен робитися не на нівелюванні впливу внутрішніх та зовнішніх факторів, а на гнучкому реагуванні на них з тим, щоб не попереджувати їх, а вміло використовувати нові обставини, якості і відносини для забезпечення саморозвитку банку.

Можна виділити три різновиди банків: які швидко розвиваються, які розвивають рівномірно, які розвиваються нерівномірно за зростаючою траєкторією. Нестійкими банками вважають ті з них, які допускають розвиток за низхідною траєкторією, де зростання капіталу банку поєднується з помітним і тривалим падінням обсягу капіталу і прибутковості. По відношенню до таких банків необхідним є додаткові спостереження і за необхідності – втручання регулюючих органів.

Різниця в обсягах операцій, що виконуються банком, дало підставу В.Н.Живалову ввести в науковий оборот поняття якості стійкості. Він пропонує розрізняти три варіанти цієї якості. «1) стійкість при незмінних, стабільних параметрах (показниках діяльності банку); 2) стійкість при обсягах банківських операцій, які схильні до зменшення; 3) стійкість при постійно зростаючих масштабах діяльності банку, зростанні його активів, рентабельності» [16]. Перевага тут надається третьому варіанту як стратегічному орієнтиру розвитку банку. Погоджуючись з даною класифікацією банків, ми, однак, вважаємо, що поняття якості стійкості дещо глибше, ніж це визначено автором та включає в себе як ступінь стійкості, так і фактори, що її визначають.

Стійкість банку можна розглядати з позиції адекватного зовнішньому середовищу розвитку банку. Зрозуміло, що до категорії стійких банків будуть відноситися ті, які при загальному зниженні ділової активності збережуть обсяги своєї діяльності на стабільному рівні або продемонструють певне пожвавлення своєї діяльності. Водночас, необхідно зауважити, що банки і їх операції розвиваються по мірі розвитку економіки і якщо обсяг промислових та торговельних операцій зменшується, то це викликає відповідне зменшення грошових потоків, які проходять через банки, зменшення обсягів депозитів, розрахункових, валютних операцій тощо. Тому банк, що знизив ділову активність в умовах економічного спаду, можна вважати стійким банком

Таким чином, стійкість банку – це динамічна характеристика, що передбачає забезпечення його цілісності та здатності виконувати свої функції у процесі адаптації до зовнішнього середовища при стабільному зростанні фінансових

показників, незалежно від впливу внутрішніх і зовнішніх факторів, що включає капітальну, комерційну, організаційно-структурну і функціональну стійкість.

Стійкість банку класифікують за різними ознаками. Так, відповідно до характеру виділяють фінансову і політичну стійкість. Виходячи з її оцінки, розрізняють справжню і уявну стійкість. Відповідно до часу розпізнають довгострокову і короткострокову стійкість. З погляду на характеру збалансованості класифікують збалансовану стійкість та стійкість з нестійкою рівновагою. Практика діяльності вдалих в середовищі ринку банків свідчить про те що, запорукою їхнього поступального розвитку є наявність сукупності таких властивостей, як гнучкість та швидкість реакції на ринкові зміни, конкурентоспроможність банківських послуг і кредитної установи в цілому, агресивна інвестиційна політика, високий рівень ліквідності і економічна стійкість, широке впровадження інноваційних чинників для саморозвитку. Стійкість банківської установи перебуває під впливом від великої кількості аспектів його діяльності та має досить складну структуру. Питання складових стійкості банків вивчали Фетисов Г.Г., Склепов Є.В. З точки зору даних експертів, варто виокремити наступні складові стійкості банківської установи, такі як: комерційна, організаційна, функціональна, операційна та фінансова стійкість. Діяльність банку, що відповідає ідеології і практиці ринкових взаємин та виражає ступінь взаємозв'язків банку з іншими суб'єктами ринкової інфраструктури, формуванням і міцністю відносин з державою, властивостями спільної роботи з кредиторами, дебіторами, покупцями і вкладниками, залежністю банківської діяльності від стану економіки загалом характеризує комерційну стійкість банку. Організаційна стійкість банку визначається Адекватний меті та філософії банку стан структури управлінського апарату відображає комерційну стійкість банківської установи.

Організаційна структура банку і механізм її управління повинні відповідати як реалізації основної його функції, так і певному асортименту послуг, що пропонуються банком.

Суть операційної стійкості банку полягає у характері надання банківських послуг, адекватних потребам ринку. В умовах міжбанківської конкуренції успішність банку виявляється залежною від пропозиції банківського продукту, різноманітності послуг, що відповідають потребам клієнтів. Вміння адаптуватися до потреб ринку, вистояти в конкурентній боротьбі забезпечує стійкий розвиток банку.

Операційна (багатофункціональна) стійкість, з одного боку, знаходиться в залежності від рівня спеціалізації комерційного банку, з іншої – універсалізація комерційного банку також призводить до збільшення багатофункціональної стійкості, так як це сприяє тому, що клієнти мають ймовірність задовольнити цілий комплект власних потреб в банківських продуктах в одному банку. І 1-ий, і 2-ий з відзначених критеріїв визначення операційної стійкості банку мають як позитивні, так і негативні нюанси. Так, високий ступінь спеціалізації банку збільшує його залежність від змін кон'юнктури на товарному і кредитному ринках і створює перепони для ймовірного розширення банківських операцій у складних для банку ситуаціях. У свою чергу універсалізації комерційного банку створює умови диверсифікації структури залучення валютних ресурсів від вкладників та інших покупців, що послаблює залежність фінансово-кредитної установи від одного клієнта. Проте збільшення асортименту послуг, що надаються банком, може спричинити зайве ускладнення в організації та управлінні банком і, як наслідок, зниження його прибутковості, конкурентоспроможності, чутливості до потреб ринкового середовища.

При дослідженні складових стійкості банків також виділяють кадрову, технологічну стійкість [44], але найбільш суттєвою складовою стійкості банку є фінансова стійкість.

Фінансова стійкість банку характеризується результатами банківської діяльності, його ресурсами, капіталом, доходами та витратами, прибутками та збитками. Фінансова стійкість складається з капітальної, ресурсної стійкості.

Основою капітальної стійкості як складової фінансової стійкості банку є обсяг власного капіталу, що забезпечує достатній обсяг грошових коштів, який

за необхідності можна використати для повернення депозитів, сформувати резерв для погашення непередбачених збитків чи боргів. Власний капітал банку є також джерелом фінансування розвитку банку, подолання негативних ситуацій, зумовлених форс-мажорними обставинами, запорукою необхідного реагування на кон'юнктуру кредитного ринку.

Ресурсна стійкість як важлива складова фінансової стійкості комерційного банку охоплює зокрема такі аспекти, як зміст і рівень співробітництва банку із суб'єктами ринкової інфраструктури, ступінь інтегрованості у систему міжбанківських відносин, залежність діяльності банку від стану економіки країни в цілому, концентрація вкладів фізичних осіб у загальному обсязі пасивів банку, стабільність поповнення ресурсної бази банку, контроль галузевих (відомчих) фінансових потоків, обслуговування коштів бюджету тощо [71].

Дослідження поняття фінансової стійкості має особливе значення. Саме до оцінки фінансової стійкості звертається більшість спеціалістів при оцінці банків. Але у теоретичному плані фінансова стійкість комерційного банку також недостатньо досліджена. Існують різні підходи до визначення фінансової стійкості.

Так, Р.М. Галикєєв, розробляючи систему рейтингової оцінки стійкості банку в ринкових умовах, фактично досліджує лише фінансову стійкість, тобто визначення стану структури активів і пасивів, що гарантують постійну платоспроможність банку [18, с. 31]. За визначенням О.І. Лаврушина та інших авторів [19] банк вважається стійким, якщо він платоспроможний, має достатній капітал, ліквідний баланс, і задовольняє ряду вимог щодо якості капіталу. А.М. Мороз та ряд інших відомих вітчизняних учених також характеризують поняття фінансової стійкості з точки зору ключових фінансових показників діяльності банку [2]. На думку В. Пантелєєва та С. Халяви «своєрідним відображенням стійкого перевищення доходів над витратами і є фінансова стійкість, яка, як головний компонент загальної стабільності, відповідає такому станові фінансових ресурсів, розподілу та використанню їх, який задовольняє вимоги ринку і забезпечує розвиток будь-якого комерційного підприємства, в

тому числі і банку, на основі зростання прибутку (норми накопичення) та раціоналізації структури капіталу за умови збереження платоспроможності в умовах допустимого рівня ризику» [20].

Ю.С. Масленченков, вивчаючи особливості забезпечення фінансової стійкості банку дійшов висновку, що фінансову стійкість залежить від дотримання банком нормативних та планових показників, які синтезують характеристики економічних складових стійкості: обсяг і структура власних коштів, рівень доходів і прибутку, достатність капіталу, мультиплікативна ефективність власного капіталу, норма прибутку на власний капітал, ліквідність, створення доданої вартості банком [44, с. 214-215].

На думку вченого В.М. Кочеткова фінансова стійкість банку – це спроможність банку як системи трансформування ресурсів банку (персоналу, фінансових ресурсів, активів, обладнання та інформаційних технологій) з максимальною ефективністю і мінімальним ризиком виконувати свої функції у ринковому середовищі попри впливу ендогенних та екзогенних факторів [31, с. 44].

І.М. Парасій-Вергуненко зазначає, що «фінансова стійкість банку – це головна умова його існування та активної діяльності. Вона формується під впливом об'єктивних та суб'єктивних факторів і оцінюється за допомогою як окремих показників, так і зведених комплексних показників, які лежать в основі рейтингових оцінок діяльності банків» [61].

І.М. Васькович категорію «фінансова стійкість банку» розглядає як «здатність системи трансформувати банківські ресурси (фінансові, трудові інформаційні) та з максимальною ефективністю й мінімальним ризиком виконувати свої функції, витримуючи вплив зовнішніх і внутрішніх факторів» [8].

На думку О.Л. Малахової, «під фінансовою стійкістю банку, в більш широкому змісті, слід розуміти стан усієї сукупності фінансових відносин комерційного банку, що забезпечує його безперервне функціонування та розвиток. У більш вузькому розумінні фінансова стійкість банку може

розглядатися як такий стан фінансових ресурсів, що виражається у їх збалансованості, достатній ліквідності активів та наявності необхідних резервів» [42]. Власне дане визначення, на наш погляд, є найбільш ґрунтовним та обширним.

Фінансова стійкість дійсно є базовим параметром забезпечення стійкості банку. Вона може бути визначена за допомогою аналізу фінансово-економічних показників діяльності банку, які синтезують характеристики інших складових стійкості банку: обсяг і структуру власних коштів, рівень доходів і прибутку, прибутковість капіталу, ліквідність, мультиплікативну ефективність власного капіталу і створення банком доданої вартості, а також параметри діяльності, пов'язані з забезпеченням інформаційно-аналітичної і технологічної підтримки управління фінансами банку.

1.2. Фактори, що визначають фінансову стійкість комерційного банку

Фінансова стійкість знаходиться в тісній взаємодії з іншими типами стійкості. У складі типів стійкості фінансова стійкість має важливе значення. Адже від фінансового стану банку залежать всі інші сторони банківської діяльності. Від фінансової стійкості окремо взятого банку залежить стійкість банківської системи в цілому.

Основна проблема стійкості викликана нестабільністю економіки країни в цілому, і насамперед її реального сектора, а також нестабільністю «правил гри» на сучасних ринках.

На фінансову стійкість банківської системи впливає безліч факторів, які залежно від якісних характеристик їх впливу мають як позитивне, так і негативне значення. На думку В. Рисіна на зменшення рівня фінансової стійкості банків можуть впливати наступні фактори: зниження якості банківських активів; втрата довіри з боку вкладників, що підтверджується фактом відтоку депозитних коштів; зниження ліквідності; зменшення капіталізації банків; скорочення ресурсної бази банків; зростання процентних ставок; збільшення обсягів

неповернутих валютних кредитів; складнощі із залученням нових інвестицій, зумовлені кризовими явищами на європейських фінансових ринках та зниженням кредитних рейтингів значної частини українських банків [62, с. 29–30].

До зазначених факторів В.В. Коваленко додає наступні: високі ризики кредитування, що зумовлені неефективною структурою економіки; залежність банківської системи від фінансового стану підприємств-позичальників; зростання ризиків, пов'язаних із фондовим ринком і динамікою цін на окремих сегментах фінансового ринку; проблеми з поверненням зовнішніх запозичень, які активно залучалися в попередні роки; рівень капітальної бази банківської системи та досить низька якість ресурсів; проблеми рефінансування банків; політичне втручання в діяльність банківської системи [26].

Різноманітність факторів, що впливають на формування стійкості банку, різниця в характері, напрямках і формах їх виявлення викликають необхідність їх систематизації та узагальнення (рис. 1). При цьому така систематизація є доцільною і виступає методологічним інструментом для дослідження фінансової стійкості; може бути методологічною основою для виявлення кількісних залежностей від факторів, що її формують, і побудови прогнозу розвитку; враховує такі фактори, які є необхідними під час розроблення конкретних пропозицій стосовно напрямків поліпшення фінансової стійкості банків.

Наведені фактори є загальними для всіх банків й істотно впливають на досягнення ними стану фінансової стійкості.

Зовнішні фактори не залежать від роботи комерційного банку, а внутрішні є відображенням ефективності діяльності банку.

Істотний і визначальний вплив на фінансову стійкість вітчизняних комерційних банків мають загальноекономічні фактори. До їх числа відноситься інвестиційний клімат (забезпечує послаблення інфляції, забезпечення оптимальних процентів за депозитами і вкладеннями, зниження відсоткових ставок за кредитами, скорочення заборгованості та зростання споживчого попиту населення); стан платіжного балансу країни (чітко відображає економічне

становище країни, широко використовується в інтересах прогнозування і макроекономічного регулювання діяльності банків, допомагає в проведенні виваженої курсової політики та забезпечення стабілізаційного функціонування банків); податкову політику (дозволяє створити економічну ефективність і соціальну справедливість, гарантування стабільності податкового законодавства, яке відображається у податковому кодексі і оптимально пов'язати інтереси держави з інтересами банківського сектору); стан економіки (суттєво впливає на рівень захищеності банківського сектору та ступінь реагування на зміни в економічній ситуації країни). Стабільна економічна база країни – основа фінансової стійкості банків і банківської системи в цілому, їх фундамент. Труднощі в економіці серйозно впливають на стійкість і діяльність банків. Так, економічні кризи в першу чергу знижують фінансову стійкість клієнтів банків, що веде до відтоку коштів з банків і зростання проблемної заборгованості, у результаті це негативно позначається на фінансовій стійкості комерційних банків. Економічні підйоми, навпаки, сприяють припливу додаткових коштів клієнтів та розвитку нових сфер застосування капіталу [68, с. 106-110].

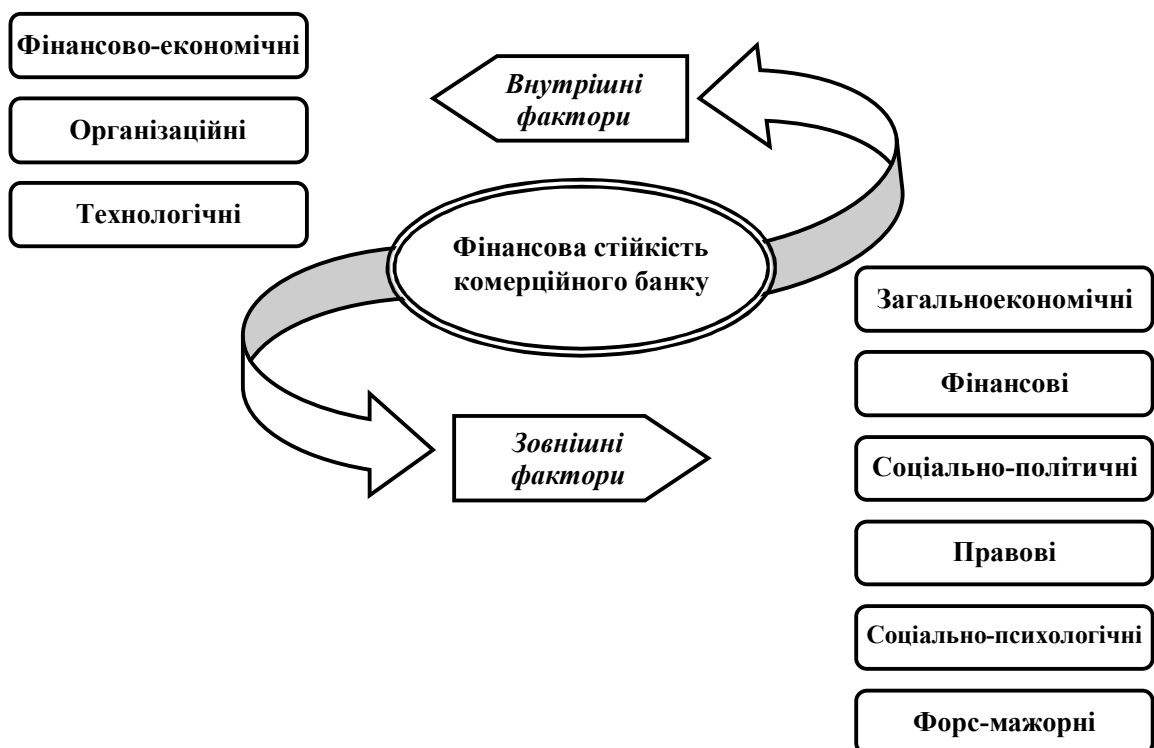


Рис. 1.1. Класифікація внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на стійкість банку

Крім загальноекономічних факторів важливий вплив на стійкість комерційних банків здійснюють фінансові фактори, в першу чергу стан і розвиток фінансового ринку.

До фінансових факторів доцільно віднести процентну політику НБУ (дозволяє сформувавши процентну політику як єдиного поняття грошово-кредитної політики, забезпечує управління банківською системою і банківською діяльністю, чинне законодавство сприятиме консолідації не лише банківського права, але і суспільного економічного життя в цілому); кредитну політику НБУ (підтримує стабільність національної валюти, стабілізується вартість національних грошей як на внутрішньому ринку через зниження темпів інфляції, так і на зовнішньому через укріплення її обмінного курсу); валютну політику НБУ (спрямована на забезпечення макроекономічної стабільності та створення умов довіри внутрішньої економіки й іноземного бізнесу до національної валюти, стимулювання розвитку експорту, повернення в країну заробленої іноземної валюти, забезпечення стабільного функціонування національної валютної системи, сприяння збалансованості платіжного балансу, гармонізації інтересів експортерів та імпортерів); стан грошового ринку (дає змогу здійснювати накопичення, оборот, розподіл і перерозподіл грошового капіталу); величину валютних резервів НБУ (достатній обсяг валютних резервів забезпечить економічну самостійність та стабільну діяльність банків) [19, с. 46].

Особливий вплив на стан грошового ринку чинить інфляція. В умовах поступового зниження інфляції має місце істотне зменшення ринкових процентних ставок, що призводить до скорочення маржі і відповідно до падіння доходів банків. Це вимагає зміни структури банківських балансів у напрямку підвищення частки довгострокових активів.

До соціально-політичних факторів доцільно віднести соціальну стабільність (враховуючи цей фактор, створюється гармонізація інтересів банківського сектору і держави в цілому, соціально-психологічне сприйняття цілей, методів, принципів і форм державного управління соціальною сферою банківської системи в Україні); стійкість уряду (забезпечить стабільне функціонування

діяльності банків шляхом чіткої та стабільної роботи уряду країни); політичну стабільність (передбачається стан рівноваги, збалансованості банківської системи і політичних інститутів як суб'єктів владних відносин, оптимального політичного рішення, яке дасть змогу з мінімальними втратами зберегти досягнуте банками становище).

Соціально-політична ситуація в країні дозволить визначити рівень соціальної стабільності в суспільстві, фінансово-економічну і соціальну політику, політичну орієнтацію існуючого уряду. Причому в умовах подальшої соціальної і політичної стабілізації суспільства більш повне і послідовне врахування цих факторів повинно відігравати зростаючу роль. Необхідно брати до уваги політику органів управління всіх рівнів, рівень життя, а також рівень довіри до банківського сектору.

Суттєво впливають на фінансову стійкість комерційних банків правові чинники. Стійкість законодавства створює передумови нормального правового регулювання виникаючих проблем. При цьому законодавство впливає на розвиток банківської системи особливими правилами регулювання тих чи інших банківських операцій або угод [68, с.111].

Економічні, фінансові, правові та політичні чинники багато в чому визначають соціально-психологічні чинники. До них можна віднести: впевненість населення у правильності проведеної економічної політики, в стабільності податкового, митного та валютного законодавства, в сприятливих перспективах для розвитку економіки в цілому та її окремих галузях. Все вищезазначене формує рівень довіри до комерційних банків, готовність здійснювати банківські операції та користуватися банківськими послугами. Довіра до комерційних банків визначає і більш ефективне виконання ними функцій забезпечення фінансування потреб економічного розвитку за рахунок залучення фінансових ресурсів населення та іноземних інвесторів і, відповідно, сприяє підвищенню їх стійкості [68, с. 112].

На фінансову стійкість комерційних банків можуть впливати і форс-мажорні чинники, тобто чинники, що є наслідком стихійних лих і непередбачуваних

подій, які призводять до збоїв у діяльності банків. Дані фактори можна поділити на природні, політичні та економічні. До природних факторів справедливо варто віднести ті, які технічно ускладнюють функціонування комерційних банків (повені, землетруси, урагани і т.д.). Політичні чинники включають: закриття кордонів, введення міжнародних заборон на відносини з іншими державами, військові конфлікти. Дані фактори призводять до необхідності істотного перегляду умов взаємодії банків і їхніх клієнтів. До економічних чинників слід віднести: відмову уряду від виконання своїх фінансових зобов'язань, зміну системи оподаткування, кризу на фінансових ринках, введення обмежень на зовнішньоторговельну діяльність [19, с.48].

При стабільності соціально-економічної, політичної ситуації та фінансового ринку, відсутності форс-мажорних обставин вирішальну роль у забезпеченні фінансовій стійкості комерційних банків відіграють внутрішні чинники.

Під внутрішніми факторами слід розуміти набір факторів, які формуються самими комерційними банками і залежать безпосередньо від їх діяльності. Як показує аналіз публікацій, присвячених фінансовій стійкості комерційних банків, вітчизняні вчені-економісти до внутрішніх чинників стійкості відносять: стратегію банку, забезпеченість власним капіталом, рівень кваліфікації кадрів і систему менеджменту, внутрішню політику банку.

Як видно з рисунка 2, внутрішні фактори стійкості банку слід поділити на три групи [59, с.42]:

1. Організаційні фактори;
2. Технологічні фактори;
3. Фінансово-економічні фактори.

До організаційних чинників, які впливають на фінансову стійкість банків, відносяться: стратегія банку, якість менеджменту, кваліфікація кадрів, взаємини з засновниками, внутрішня політика банку. Найбільше значення при цьому має стратегія банку – концептуальна основа його діяльності.

До другої групи внутрішніх факторів, що роблять вплив на фінансову стійкість банку, належать технологічні чинники, які включають в себе

орієнтацію банку на розвиток банківських технологій, потреби ринку в нових банківських продуктах і послугах.

При всій важливості розглянутих вище факторів, вирішальна роль належить групі фінансово-економічних чинників.

Фінансово-економічними факторами фінансової стійкості є такі фактори як: якість активів банку (врахування цього фактору забезпечує здатність швидко та без суттєвої втрати вартості перетворюватися в грошову форму); рівень рентабельності (цей фактор дозволяє виявити резерви подальшого підвищення ефективності діяльності банку; ліквідність балансу банку (дозволяє банку своєчасно і в повному обсязі забезпечувати виконання своїх боргових і фінансових зобов'язань перед усіма контрагентами, що визначається наявністю достатнього власного капіталу банку, оптимальним розміщенням і величиною коштів по статтях активу і пасиву балансу з урахуванням відповідних термінів); платоспроможність банку (дозволяє забезпечити достатність власних коштів для забезпечення захисту інтересів вкладників та інших кредиторів банку); адекватність капіталу банку (а саме підвищення капіталізації банків, відображає рівень надійності та ризиковості банку і передбачає уявлення про банківський капітал як джерело покриття збитків).

Таким чином, перелік зовнішніх і внутрішніх факторів, здатних вплинути на фінансову стійкість комерційного банку, індивідуальний і залежить від особливостей організації та роботи кожного окремо взятого банку. Тим часом, в сучасних економічних умовах найбільший вплив на фінансову стійкість банків мають саме зовнішні чинники, задаючи певні, що не залежать від самих банків параметри їх діяльності. При цьому комерційні банки не повинні ігнорувати вплив внутрішньобанківських чинників, постійно підвищуючи їх якість і тим самим впливаючи на фінансову стійкість банківської системи [52].

Слід зазначити, що стосовно до банківської системи розглянуті чинники можуть впливати на окремо взятий банк по іншому, аніж в загальному на систему. Так, наприклад, фактор довіри до банківської системи має істотне

значення по відношенню до всієї банківської системи, але по відношенню до конкретно взятого банку цей фактор не буде мати настільки істотного впливу.

Аналогічно і з внутрішніми чинниками, що впливають на фінансову стійкість. Масштабність і особливість кожного фактора у окремо взятого комерційного банку і банківської системи різні. Те, що для окремо взятого комерційного банку було зовнішнім чинником стосовно банківської системи виявиться внутрішнім фактором, що впливає на фінансову стійкість [5].

Таким чином, чітка класифікація факторів впливу на фінансову стійкість комерційних банків, а також своєчасне виявлення їх негативного впливу є запорукою ефективного управління банківською діяльністю

1.3. Методичні підходи до оцінки фінансової стійкості банку

Фінансова стійкість банку та її роль в діяльності кредитної установи розкривається через основні показники, що виражають і синтезують результативність інших складових стійкості фінансово-кредитної установи. Насамперед це такі показники, як обсяг і структура власних коштів, рівень дохідності і прибутковості, норма прибутку на власний капітал, дотримання встановлених показників ліквідності, мультиплікативна ефективність власного капіталу, обсяг створеної доданої вартості.

В публікаціях, а часто і на практиці оцінка стійкості банку являє собою оцінку його фінансового стану. В більшості випадків складно знайти розбіжності в методах аналізу фінансової стійкості, платоспроможності, надійності банку. Всі ці методики по суті ідентичні, оскільки стосуються узагальнених характеристик банку. Проте узагальнена характеристика не означає їх ідентичності. Кожна з характеристик має свою специфіку, яка і обумовлює спрямованість аналізу, перелік та зміст аналітичних процедур, склад інформаційних даних, що використовуються в процесі аналізу тощо.

Аналіз діяльності будь-якого економічного суб'єкта – складне методологічне і аналітичне завдання, для виконання якого необхідна відповідна

інформаційна, професійна та організаційна база. Сучасна динаміка розвитку банківського сектору та економіки країни в цілому підтверджує необхідність формування в кожному банку серйозного підходу до аналізу всіх аспектів банківської діяльності. Єдиної системи показників, яка б в узагальнюючому вигляді характеризувала фінансову стійкість банку на сьогодні також не існує, тому аналітики використовують різні методики, в тому числі, і самостійно розроблені, що включають в себе різні показники, які часто суттєво відрізняються.

Інтегральну характеристику фінансової стійкості комерційного банку не можна обмежувати лише набором кількісних показників (ліквідність, платоспроможність, прибутковість тощо), це результат більш охоплюючого та детального аналізу, а отже фінансова стійкість банку не є конкретним числовим показником його діяльності; це – якісна його характеристика.

Щодо підходу до фінансової стійкості як до набору показників, то необхідно зауважити, що групу коефіцієнтів для оцінки формують переважно на основі аналізу джерел його коштів. Тобто більшість методик обмежуються аналізом пасиву без урахування змін у активі. Слід обов'язково враховувати показники, що характеризують якість активів, разом із показниками, що базуються на структурі та достатності капіталу банку, на структурі залучених та запозичених коштів, ефективність діяльності банку.

Система показників оцінки фінансової стійкості повинна формуватися виходячи з цілей та можливостей суб'єкта, що проводить оцінку, і буде різною при проведенні оцінки фінансової стійкості органами банківського нагляду, самим банком, зовнішніми по відношенню до банку суб'єктами.

Аналізуючи діяльність комерційного банку, акціонери найбільшу увагу приділяють його прибутковості, вкладники – ліквідності та прибутковості, позичальники – забезпеченості кредитними ресурсами, а службовці – прибутковості.

Задачі оцінки фінансової стійкості найчастіше вирішуються за допомогою коефіцієнтного методу аналізу, який є доволі простим, доступним і легко

реалізується на практиці. І хоча він не є оптимальним методичним підходом до вирішення проблеми комплексного аналізу фінансового стану банку, та незважаючи на використання обмеженої кількості аналітичних показників, за допомогою яких можна проаналізувати публічну та конфіденційну фінансову звітність банку, такий «експрес-аналіз» виступає діючим інструментом оцінки фінансового стану і дає змогу завчасно розпізнати характер і суттєвість змін та спрогнозувати їх вірогідний розвиток.

Коефіцієнтний метод ґрунтується на співставленні статей банківської звітності. При застосуванні цього методу фінансова стійкість визначається через обчислення набору економічних показників. За допомогою коефіцієнтного методу можна отримати значну кількість економічних показників, що дозволяє використовувати коефіцієнтний аналіз для повного та всебічного дослідження. Саме розгорнутий коефіцієнтний аналіз дозволяє детально дослідити діяльність банку та виявити специфічні риси його функціонування.

Центральними банками багатьох країн, в тому числі і Національним банком України з метою підтримання стабільності та стійкості банків і банківської системи в цілому передбачено застосування нормативів достатності капіталу, які також використовуються при фінансовому аналізі діяльності банків. Одним із основних критеріїв надійності і стійкості банків у рамках нагляду виступає саме достатність капіталу. У більшості країн для створення нових банків вимагається мінімальний розмір капіталу і його достатність перевіряється при поточному контролі. Зазначена позиція в Україні також виконується і регламентується [13].

Фінансова рівновага банківської установи характеризується його платоспроможністю та ліквідністю. Показники платоспроможності та ліквідності – одна з найважливіших характеристик надійності банків. Вони належать до групи показників оцінки фінансового стану банку, яку більшість аналітиків ставлять на перше місце за ступенем важливості для аналізу діяльності банків [54].

В Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні ліквідність банку визначено як здатність банку забезпечити своєчасне виконання

своїх грошових зобов'язань за допомогою збалансованості між строками і сумами погашення розміщених активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел і напрямів використання коштів [20].

На основі балансу банку можна розрахувати низку коефіцієнтів ліквідності, з яких окремі (нормативи ліквідності) регламентовані Національним банком України, а інші можуть бути визначені для потреб банку при проведенні аналізу його надійності.

Точність оцінки як ліквідності, так і платоспроможності за даними балансу є відносною. Із залученням більш детальної інформації вимірність цих показників може змінюватися. Так, наприклад, відсутність необхідного залишку коштів на коррахунку банку на звітну дату ще не означає неплатоспроможності банку, адже неплатоспроможність настає у випадку виснаження його власного капіталу. Не виключено, що грошові надходження в погашення боргу можуть відбутись в найближчі дні. Складність відділення показників, що відносяться до оцінки платоспроможності банку, від показників ліквідності зумовлена тим, що вони будуються на одномоментній інформації. Це призводить до ототожнення даних понять і зумовлює недосконалість аналітичних показників.

Структурний аналіз доходів банку проводять для визначення питомої ваги кожного виду доходу і тенденцій його зміни та вирішення наступних завдань: виявлення основного фактора дохідності банку; дослідження цільового ринку банківських послуг, які відповідають основному фактору дохідності, і вивчення можливостей збереження цього джерела доходу в майбутньому; визначення ступеня стабільності доходу [32].

Аналіз витрат проводиться за такими напрямками: оцінка рівня всіх та окремих видів витрат і їх динаміки; структурний аналіз витрат; оцінка загального рівня витрат. Про обсяг витрат (сукупних та окремих) неможливо судити лише за абсолютною їх величиною і темпами приросту, адже з розвитком банку збільшуються його активи, закономірно нарощується й абсолютна величина

активів. Тому, щоб з'ясувати тенденції зміни окремих видів витрат, використовують відносні показники структури.

Аналізуючи доходи та витрати банку, поряд зі структурним аналізом розраховують також ряд інших коефіцієнтів. Необхідно також зазначити, що важливою складовою загальної оцінки результатів діяльності банку є аналіз прибутковості (доходності) діяльності.

Висока деталізація оцінки фінансової стійкості за коефіцієнтним методом є значним недоліком при необхідності дати узагальнюючу оцінку окремого банку та провести їх порівняння. Особливо процедура ускладнюється, коли за одним показником банк виявляє себе як цілком успішний, а за іншим – як фінансово нестійкий.

Для визначення фінансової стійкості можна використовувати інтегральні фінансово-економічні показники стану діяльності банку, які синтезують характеристики інших економічних складових фінансової стійкості, таких як: обсяг і структура власних коштів, рівень доходів і прибутку, норму прибутку на власний капітал, достатність ліквідності, а також параметри діяльності банку, пов'язані з інформаційно-аналітичною і технологічною підтримкою управління фінансовими операціями банку [33, с. 42].

Для банку важливою є не тільки внутрішня оцінка його діяльності, але і порівняння результатів роботи з результатами інших банків та визначення місця банку в банківській системі. Одним з варіантів аналізу, що дозволяє отримати комплексну оцінку та порівняти об'єкти оцінки за певними критеріями, є рейтинговий аналіз. В даний час в Україні спостерігається дефіцит аналітичної інформації про роботу банків, тому саме рейтинг є основою для вивчення їхньої діяльності.

З розвитком фінансового ринку з'явилися різні списки банків, в яких кредитні організації були проранжировані тим або іншим чином. Такий список не завжди є мірилом фінансової стійкості банків і, як правило, формалізує лише розподіл їх за вибраними ознаками. Отже, місце банку в списку не завжди є свідченням фінансової стійкості, а показує лише ступінь її порівняно з іншими

комерційними банками. Основна мета рейтингу – визначення позиції банку в загальній банківській сукупності.

Як аналітичний інструмент, рейтинг дозволяє дати синтетичну оцінку майже будь-якій характеристиці банку (кредитоспроможності, надійності, і, зокрема, фінансової стійкості банку).

Більшість застосовуваних на практиці методик аналізу фінансового стану банку спирається на CAMEL – метод, який використовується в міжнародній практиці.

Розглянемо суть цього методу, використовуваного для рейтингової оцінки банків США. Назва методу походить від початкових букв найменувань п'яти груп коефіцієнтів:

«С» (capital adequacy) – показники достатності капіталу, що визначають розмір власного капіталу банку (який служить гарантією надійності банку для вкладників) і відповідність реально необхідному розміру капіталу;

«А» (asset quality) – показники якості активів, що визначають ступінь «зворотності» активів і позабалансових статей, а також фінансовий вплив проблемних позик;

«М» (management) – показники оцінки якості управління (менеджменту) роботою банку, проведеної політики, дотримання законів та інструкцій;

«Е» (earnings) – показники прибутковості (прибутковості) з позицій її достатності для майбутнього зростання банку;

«L» (liquidity) – показники ліквідності, що оцінює здатність банку своєчасно виконувати вимоги про виплати за зобов'язаннями і готовність задовольняти потребу в кредиті без втрат [65].

Більшість з показників, на базі яких будуються оцінки американської рейтингової системи, визначаються заочно, на основі документів, якими володіє агентство банківського нагляду. Однак, у разі необхідності, для з'ясування деталей, що цікавлять передбачені наглядом перевірки на місцях. Тому методику CAMEL не можна повною мірою назвати дистанційною.

На першому етапі аналізу увагу банківських контролерів зосереджується на капіталі як фундаментальному показнику надійності банку. Банк зі значним капіталом може понести серйозні збитки, зберігши платоспроможність і не допустивши того, щоб вкладники втратили свої гроші.

При оцінці достатності капіталу останнім часом стали розраховувати два коефіцієнти:

1. Відношення сукупного капіталу до суми активів і позабалансових статей, зважених за ступенем ризику;

2. Відношення основного капіталу до суми активів і позабалансових статей, зважених за ступенем ризику.

Далі оцінюється якість активів, що здійснюється на місці в процесі інспектування банку. Всі активи діляться на нестандартні, сумнівні і втрати. Потім визначається загальна зважена класифікація, яка містить 20% нестандартних, 50% – сумнівних і 100% активів, класифікованих як втрати. Відношення загальної зваженої класифікації до сукупного капіталу – основний показник, що визначає якість активів [84, с. 56].

На третьому етапі об'єктом уваги наглядових органів стають доходи банку. Доходи оцінюються виходячи з їх рівня (кількості) і структури (якості). З позиції кількісного аспекту доходи оцінюються через аналіз прибутковості банківських активів (визначається діленням чистого доходу на середню величину загальної суми активів) за три роки всередині відповідної групи банків. Використання даних за три роки дозволяє виключити викривлення у короткострокових кон'юнктурних коливань банківських доходів.

При аналізі доходів використовується наступна класифікація банків за сумарними активами: менше 50 млн. дол; 50-100 млн. дол; 100-300 млн. дол; 1-5 млрд. дол; понад 5 млрд. дол. При оцінці доходів застосовується п'ятибальна рейтингова система.

Після цього аналізується ліквідність балансу банку. Остання оцінюється на основі здатності банку своєчасно відповідати за зобов'язаннями та готовності задовольнити потреби в кредиті з боку клієнтів. Аналіз ліквідності, так само як і

аналіз прибутковості, буде відрізнятися від банку до банку залежно від розміру, змісту і масштабу банківських операцій. Єдиної формули для оцінки ліквідності різних банків не існує. Ліквідність окремого банку оцінюється від 1 до 5 з урахуванням непостійності депозитів, ступеня залежності від кредитних ресурсів, чутливих до змін процентних ставок, наявності ліквідних активів, доступності грошових ринків, ефективності управління активами і пасивами, структури, розміру і передбачуваного використання кредитних зобов'язань на майбутню дату.

І, нарешті, на останньому етапі аналізується якість управління. Воно оцінюється з позицій ефективності керівництва діяльністю банку. До уваги береться широкий перелік об'єктивних і суб'єктивних факторів. Поряд з такими факторами, як достатність капіталу, якість активів і прибутковість, діяльність адміністрації оцінюється і за такими параметрами, як професійна компетентність, здатність до лідерства і керівної роботи, дотримання правил ведення банківської діяльності, здатність планувати і реагувати на мінливі обставини і т. п. Градація банків здійснюється на основі тієї ж таки п'ятибальної рейтингової системи.

Після того, як представник органів банківського нагляду оцінив всі п'ять компонентів системи CAMEL, стає можливим визначити загальний рейтинг банку, який називається зведеним рейтингом. З цією метою оцінки п'яти показників складаються і діляться на п'ять. Зведений рейтинг дає ясне уявлення про те, чи є банк в цілому «хорошим», «задовільним», «достатнім», «критичним» або «незадовільним» [10, с. 47].

Головним достоїнством системи CAMEL є те, що вона являє собою стандартизований метод оцінки банків; рейтинги за кожним показником вказують напрямки дій для їх підвищення; зведена оцінка висловлює ступінь необхідного втручання, яке повинно бути розпочато стосовно банку з боку контролюючих органів.

До недоліків методики CAMEL можна віднести те, що вона в значній мірі заснована на експертних (суб'єктивних) оцінках, тому якість кінцевого результату багато в чому буде залежати від професіоналізму супервізорів.

Важливою властивістю рейтингової системи CAMEL є її постійний розвиток. Так, з 1996 року складовою частиною методики став аналіз ризиків, які бере на себе фінансовий інститут, тому зараз доречніше говорити про систему CAMELS (останній компонент S – sensitivity to risk). Подібний розвиток робить аналіз більш комплексним, а значить, і достовірним, але, з іншого боку, це нововведення збільшує трудомісткість і вартість аналізу.

Іншою широко відомою методикою оцінки фінансової стійкості банку, є методика розроблена групою експертів під керівництвом В. Кромонава. В якості критеріїв надійності в методиці використовуються шість коефіцієнтів:

- генеральний коефіцієнт надійності;
- коефіцієнт миттєвої ліквідності;
- крос-коефіцієнт;
- генеральний коефіцієнт ліквідності;
- коефіцієнт захищеності капіталу;
- коефіцієнт фондової капіталізації прибутку.

Генеральний коефіцієнт надійності K1 характеризує ступінь забезпеченості ризикованих вкладень банку його власним капіталом, за рахунок якого будуть погашатися можливі збитки у випадку неповернення того чи іншого працюючого активу:

$$K1 = \frac{K}{AP}; \quad (1)$$

де K – власний капітал банку;

AP – розмір працюючих (ризикованих) активів.

Коефіцієнт миттєвої ліквідності K2 показує, чи використовує банк гроші клієнтів в якості власних кредитних ресурсів, і якщо використовує, то якою мірою клієнти можуть претендувати на отримання відсотків за залишками на розрахункових поточних рахунках і наскільки їх платіжні доручення забезпечені

можливістю банку швидко проводити свої платежі. Коефіцієнт становить найбільший інтерес для клієнтів, що знаходяться на розрахунковому та касовому обслуговуванні. Він дорівнює відношенню ліквідних активів банку до його зобов'язань до запитання:

$$\hat{E}2 = \frac{\ddot{E}A}{\zeta\zeta}; \quad (2)$$

де ЛА – ліквідні активи;

ЗЗ – зобов'язання до запитання.

Крос-коефіцієнт КЗ визначає ставлення всіх зобов'язань банку до виданих кредитах:

$$\hat{E}3 = \frac{\tilde{N}\zeta}{A\mathcal{D}}; \quad (3)$$

де СЗ – сумарні зобов'язання банку.

Генеральний коефіцієнт ліквідності К4 характеризує забезпеченість коштів, довірених банку клієнтами, ліквідними активами, нерухомістю і цінностями, іншими словами – здатність банку при неповерненні виданих позик задовольняти вимоги кредиторів у мінімальний термін. Коефіцієнт дорівнює відношенню ліквідних активів і захищеного капіталу до сумарних зобов'язань банку:

$$\hat{E}4 = \frac{\ddot{E}A + \zeta\hat{E}}{\tilde{N}\zeta}; \quad (4)$$

де ЗК – захищений капітал (нерухомість тощо). Коефіцієнт захищеності капіталу К5 визначає, наскільки банк враховує інфляційні процеси і яку частку своїх активів розміщує в нерухомість, цінності та обладнання. Цей коефіцієнт може використовуватися як непрямий показник ґрунтовності банку – банки, розраховані на короткочасний термін діяльності, зазвичай не вкладають кошти у свій розвиток. Коефіцієнт дорівнює відношенню захищеного капіталу до власного:

$$K5 = \frac{3K}{K}; \quad (5)$$

Коефіцієнт фондової капіталізації прибутку К6 виражає відношення власних ресурсів банку до внесків засновників. Поряд з ефективністю роботи він

характеризує незалежність банку від окремих засновників. Цей коефіцієнт визначається наступним чином:

$$\hat{E}_6 = \frac{\hat{E}}{\tilde{N}\hat{O}}; \quad (6)$$

де СФ – статутний фонд.

Для складання загальної формули надійності за методикою Кромонава вводиться поняття оптимального банку. Оптимальним з точки зору надійності вважається банк, у якого:

- обсяг виданих кредитів не перевищує власний капітал;
- кошти на розрахункових рахунках клієнтів повністю забезпечені ліквідними активами;
- ризику піддається не більше третини всіх довірених йому коштів;
- сукупні зобов'язання банку покриваються ліквідними активами, нерухомістю і цінностями;
- капітал інвестований в нерухомість і цінності;
- сума, спрямована на розвиток, втричі перевищує внески засновників.

При цьому коефіцієнти будуть мати наступні значення: $K1 = 1$; $K2 = 1$; $K3 = 3$; $K4 = 1$; $K5 = 1$; $K6 = 3$.

Перед визначенням підсумкового балу кожному коефіцієнту присвоюють питому вагу у відповідності зі значимістю для клієнтів (з погляду авторів методики).

Підсумковий бал надійності розраховується за формулою:

$$N = \frac{K1}{1} \times 45 + \frac{K2}{1} \times 20 + \frac{K3}{3} \times 10 + \frac{K4}{1} \times 15 + \frac{K5}{1} \times 5 + \frac{K6}{3} \times 5 \quad (7)$$

Банк вважається досить надійним, якщо підсумковий бал перевищує 40-50, а якщо він менше 30-25, то надійність банку знаходиться під питанням [34, с. 167].

Використання цього методу показує, що якщо кількісна оцінка знаходиться досить далеко від граничного значення (значно більше 50 або менше 30), то цю категорію банків і без математичного апарату шляхом рейтингового аналізу можна віднести до фаворитів або аутсайдерів банківської системи.

До переваг даної методики можна віднести наступні:

- відкритість методики;
- постійне її вдосконалення;
- достовірність і простота;
- логічна структура і фундаментальність.

Разом з тим ця методика досить часто критикується за об'єктивно властиві їй недоліки, до числа яких можна віднести наступні:

- достатня спірність нормування коефіцієнтів;
- незважаючи на декларовану відкритість, кромонівську методику не можна назвати повністю відкритою.

Закритими частинами як і раніше є розрахунки коефіцієнтів зважування показників, крім того, укладачі рейтингу можуть коригувати місце того чи іншого банку по одержуваній ними неформальній інформації.

Таким чином, практиці банківського регулювання і нагляду використовуються ряд рейтингових систем, які спрямовані на оцінку надійності банку, на визначення кредитного рейтингу і в яких в залежності від мети оцінки використовуються відповідні аналітичні процедури. Нами були наведені вади зазначених методик, але крім того слід, зазначити і загальні зауваження. Рейтингова методика має враховувати умови зовнішнього середовища, в якому працює банк, а, отже, має бути достатньо гнучкою. Показники, що включаються до методики не повинні дублювати один-одного, оскільки це призводить до викривлення результатів оцінки. Важливе значення при побудові рейтингової системи має обґрунтування критеріїв ідеального банку, на основі яких проводиться класифікація банків та інтерпретація результатів рейтингової оцінки.

Крім того жодна із публічних методик не ставить за мету оцінку фінансової стійкості банку, а отже теоретичне та практичне значення рейтингових систем оцінки фінансової стійкості потребує подальшого розвитку і вдосконалення.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

1. В результаті аналізу теоретичних підходів до визначення та обґрунтування поняття «фінансова стійкість банку» отримано висновок, що фінансова стійкість банку є дійсно є базовим параметром забезпечення стійкості банку. Вона може бути визначена за допомогою аналізу фінансово-економічних показників діяльності банку, які синтезують характеристики інших складових стійкості банку: обсяг і структуру власних коштів, рівень доходів і прибутку, прибутковість капіталу, ліквідність, мультиплікативну ефективність власного капіталу і створення банком доданої вартості, а також параметри діяльності, пов'язані з забезпеченням інформаційно-аналітичної і технологічної підтримки управління фінансами банку.

2. Визначено, що на фінансову стійкість банківської системи впливає безліч факторів, які залежно від якісних характеристик їх впливу мають як позитивне, так і негативне значення. Дані фактори систематизовано у дві групи: внутрішні (фінансово-економічні, організаційні, технологічні) та зовнішні (загальноекономічні, фінансові, соціально-політичні, правові, соціально-психологічні, форс-мажорні).

3. Досліджено, що згідно підходу до фінансової стійкості як до набору показників групи коефіцієнтів для оцінки формують переважно на основі аналізу джерел його коштів. Тобто більшість методик обмежуються аналізом пасиву без урахування змін у активі. Слід обов'язково враховувати показники, що характеризують якість активів, разом із показниками, що базуються на структурі та достатності капіталу банку, на структурі залучених та запозичених коштів, ефективність діяльності банку. Однак, висока деталізація оцінки фінансової стійкості за коефіцієнтним методом є значним недоліком при необхідності дати узагальнюючу оцінку окремого банку та провести їх порівняння.

4. Дано характеристику двом найбільш часто використовуваним системам рейтингової оцінки фінансової стійкості банків: CAMELS та методика Кромонава. Перевагою CAMELS є те, що вона являє собою стандартизований метод оцінки банків; рейтинги за кожним показником вказують напрямки дій для

їх підвищення; зведена оцінка висловлює ступінь необхідного втручання, яке повинно бути розпочато стосовно банку з боку контролюючих органів. До недоліків методики CAMEL можна віднести те, що вона в значній мірі заснована на експертних (суб'єктивних) оцінках, тому якість кінцевого результату багато в чому буде залежати від професіоналізму супервізорів. Щодо методики Кромонава, то основними перевагами якої є відкритість методики; постійне її вдосконалення; достовірність і простота; логічна структура і фундаментальність. Недоліки даної методики такі: достатня спірність нормування коефіцієнтів; незважаючи на декларовану відкритість, кромонівську методику не можна назвати повністю відкритою; закритість розрахунків коефіцієнтів зважування показників.

5. Доведено, що рейтингова методика має враховувати умови зовнішнього середовища, в якому працює банк, а, отже, має бути достатньо гнучкою. Показники, що включаються до методики не повинні дублювати один-одного, оскільки це призводить до викривлення результатів оцінки. Важливе значення при побудові рейтингової системи має обґрунтування критеріїв ідеального банку, на основі яких проводиться класифікація банків та інтерпретація результатів рейтингової оцінки.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз та оцінка фінансової стійкості комерційних банків в Україні

В зв'язку з тим, що для аналізу фінансової стійкості вітчизняних банків за методиками CAMELS або Кромонава досить важко отримати необхідні дані, аналізувати фінансову стійкість будемо за допомогою наступних показників: ROA, ROE, ліквідність, адекватність капіталу відношення кредитів до депозитів, рівень резервів за кредитами та процентна маржа.

Розрахунок даних показників проводиться за наступною методикою:

- **Адекватність капіталу банків України** = «Усього власного капіталу» / «Усього активів».
- **Кредити-до-депозитів банків України** = «Кредити, що надані» / (Кошти юридичних осіб + Кошти фізичних осіб).
- **Ліквідність банків України** = Високоліквідні активи / (Кошти банків + Кошти юридичних осіб + Кошти фізичних осіб).
- **Процентна маржа банків України** = «Чистий процентний дохід» / «Кредити, що надані».
- **Резервування кредитів банків України** = «Резерви під заборгованість за кредитами» / «Кредити, що надані».
- **Рентабельність активів банків України (ROA)** = «Чистий прибуток/збиток банку» / «Усього активів».
- **Рентабельність капіталу банків України (ROE)** = «Чистий прибуток/збиток банку» / «Усього власного капіталу».

Підсумкові дані таблиць під назвою «Усього по системі» – розраховуються як проста сума абсолютних показників за усіма банками, статистика яких публікується НБУ станом на звітну дату. Тому вони можуть дещо відрізнятись від реальних загальних даних по банківській системі, оскільки не включають

банки, які знаходяться в стані ліквідації, не мають діючої ліцензії або з інших причин не увійшли до списку НБУ.

Так, на основі запропонованих показників, проаналізуємо фінансову стійкість 10 найбільших вітчизняних банків та банківської системи в цілому (табл. 2.1)

Таблиця 2.1

Значення деяких показників фінансової стійкості банків України станом на 01.01.2013 року

| Банк | № | ROA | ROE | Ліквідність | Адекватність капіталу | Кредити/Депозити | Резерви/Кредити | Процентна маржа |
|---------------------------|------------|--------------|--------------|---------------|-----------------------|------------------|-----------------|-----------------|
| ПРИВАТБАНК | 1 | 0,90% | 8,40% | 22,90% | 10,60% | 106,90% | 22,20% | 7,10% |
| УКРЕКСІМБАНК | 2 | 0,20% | 0,90% | 32,40% | 20,30% | 90,10% | 23,20% | 8,60% |
| ОЩАДБАНК | 3 | 0,70% | 3,10% | 26,30% | 21,10% | 129,90% | 19,90% | 9,60% |
| РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ | 4 | 0,10% | 0,50% | 24,60% | 13,30% | 93,80% | 38,00% | 15,50% |
| ПРОМІНВЕСТБАНК | 5 | 0,50% | 4,30% | 9,50% | 12,80% | 210,80% | 6,20% | 4,50% |
| UniCredit (УКРСОЦБАНК) | 6 | 0,00% | 0,10% | 18,50% | 19,70% | 129,00% | 35,50% | 10,20% |
| ВТБ БАНК | 7 | 2,80% | 23,50% | 13,50% | 11,80% | 194,20% | 23,40% | 7,90% |
| ДЕЛЬТА БАНК | 8 | 0,30% | 3,30% | 18,30% | 10,10% | 104,80% | 18,00% | 3,20% |
| ПУМБ | 9 | 1,00% | 6,40% | 22,00% | 14,90% | 97,30% | 22,20% | 8,90% |
| НАДРА | 10 | 0,00% | 0,00% | 10,40% | 14,60% | 244,40% | 20,70% | 1,20% |
| Усього по системі | 175 | 0,40% | 2,90% | 20,30% | 15,10% | 116,20% | 19,00% | 7,40% |

Примітка: Розраховано автором за даними НБУ [53]

Як видно з таблиці 2.1, в цілому фінансова стійкість як 10 найбільших банків, так і системи комерційних банків загалом, зважаючи на сучасний стан розвитку вітчизняної економіки є на досить високому рівні.

Найбільш ефективними і фінансово-стійкими банками станом на 01.01.2013 року є такі банки як Приватбанк, Ощадбанк та ВТБ Банк, що пояснюється величиною філіальної мережі, різноманітністю банківських послуг, високою часткою ринку та підтримкою держави (Ощадбанк). Серед найбільш негативних факторів, які в майбутньому можуть вплинути на рівень фінансової стійкості банків варто відзначити високий відсоток перевищення кредитів над депозитами,

зокрема в таких банках як Промінвестбанк та Банк Надра. Низький відсоток перекриття депозитами кредитів несе в собі ризик ліквідності, адже у випадку появи касових розривів, зменшення суми надходження платежів за кредитами, банкам буде важко відповідати за своїми зобов'язаннями, а це, в свою чергу, може призвести до кризи ліквідності та платоспроможності банків. В загальному по системі комерційних банків показник відношення кредитів до депозитів також є дуже високим – 116%. Така ситуація пояснюється тим, що основну частку у активах банків займають кредити (75-80%), оскільки інші сегменти фінансового ринку, а зокрема фондовий ринок, є не розвинутим, а тому банки задля максимізації прибутку розміщують тимчасово-вільні кошти на кредитному ринку.

Для більш ґрунтовної оцінки фінансової стійкості вітчизняних комерційних банків проаналізуємо зазначені вище показники в динаміці.

Одним із найважливіших показників, який відображає фінансову стійкість комерційних банків та банківської системи в цілому є показники адекватності регулятивного капіталу банку. Адже саме капітал банку у випадку кризових явищ в економіці є тією подушкою безпеки, яка дозволяє певний час підтримувати діяльність банку на належному рівні (рис. 2.1).

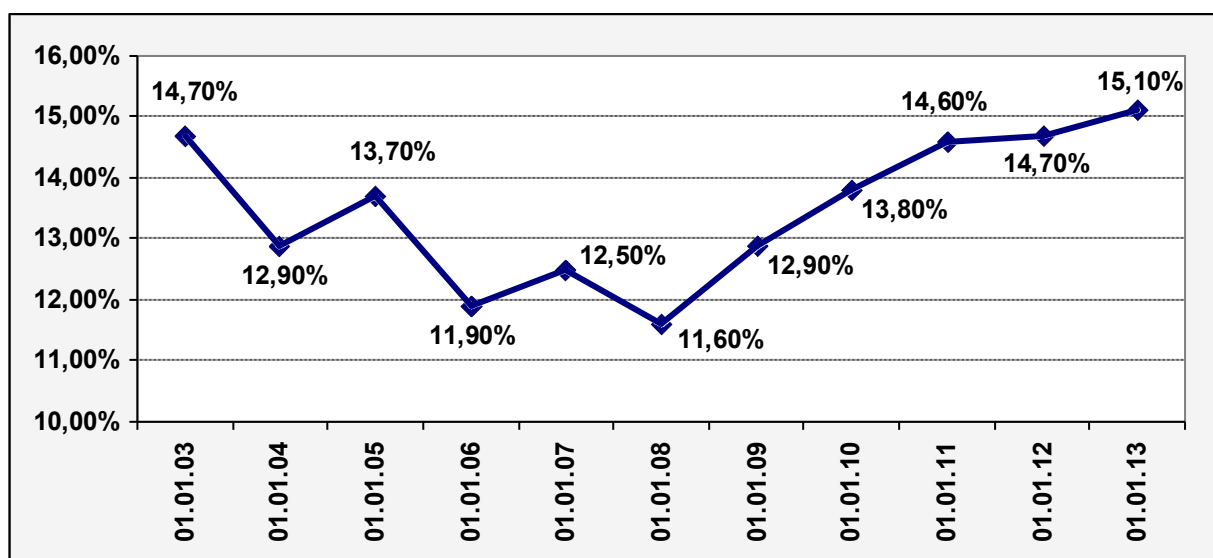


Рис. 2.1. Динаміка показника адекватності регулятивного капіталу вітчизняних комерційних банків у 2002-2012 роках

Примітка: Розраховано автором за даними НБУ [53]

Рисунок 2.1 показує, що в останні кілька років показник адекватності регулятивного капіталу зростає, що зумовлено збільшенням вимог з боку Національного банку України, підготовкою переходу на умови Базель III банками з іноземним капіталом, рекапіталізацією державних банків (табл. 2.2) та вжиттям антикризових заходів практично всіма комерційними банками.

Таблиця 2.2

**Динаміка показника адекватності регулятивного капіталу
10 найбільших банків України у 2002-2012 роках, %**

| Банк | № | 2002 | 2003 | 2004 | 2005 | 2006 | 2007 | 2008 | 2009 | 2010 | 2011 | 2012 |
|--------------------------|----|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|
| ПРИВАТБАНК | 1 | 8,10 | 9,70 | 10,00 | 10,30 | 9,70 | 9,60 | 10,20 | 11,90 | 10,50 | 11,50 | 10,60 |
| УКРЕКСІМ-БАНК | 2 | 11,70 | 11,50 | 11,60 | 10,30 | 9,90 | 9,00 | 9,30 | 19,00 | 23,90 | 23,60 | 20,30 |
| ОЩАДБАНК | 3 | 5,20 | 4,50 | 7,00 | 8,20 | 15,50 | 11,40 | 26,80 | 27,30 | 28,20 | 23,90 | 21,10 |
| РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ | 4 | 9,60 | 9,10 | 11,00 | 9,10 | 11,60 | 11,70 | 11,40 | 9,80 | 11,70 | 12,60 | 13,30 |
| ПРОМІНВЕСТ- БАНК | 5 | 15,00 | 13,70 | 11,00 | 9,40 | 8,90 | 10,30 | 11,90 | 18,40 | 13,30 | 13,30 | 12,80 |
| UniCredit | 6 | 12,50 | 10,60 | 12,90 | 9,50 | 11,00 | 10,20 | 10,40 | 13,80 | 15,80 | 16,40 | 19,70 |
| ВТБ БАНК | 7 | 14,70 | 8,70 | 12,60 | 11,70 | 9,30 | 6,70 | 8,90 | 11,30 | 13,10 | 10,90 | 11,80 |
| ДЕЛЬТА БАНК | 8 | n.a. | n.a. | n.a. | n.a. | 24,00 | 14,80 | 10,50 | 7,00 | 4,40 | 6,20 | 10,10 |
| ПУМБ | 9 | 22,90 | 26,30 | 20,20 | 13,80 | 16,10 | 15,80 | 17,30 | 15,10 | 15,80 | 11,60 | 14,90 |
| НАДРА | 10 | 12,20 | 7,10 | 9,40 | 9,30 | 12,90 | 8,30 | 6,00 | 1,90 | 2,10 | 15,10 | 14,60 |
| СБЕРБАНК РОСІЇ | 11 | 30,20 | 21,60 | 16,00 | 11,70 | 9,90 | 12,80 | 22,20 | 17,10 | 11,10 | 13,10 | 11,50 |

Примітка: Розраховано автором за даними НБУ [53]

Порівнюючи показники адекватності регулятивного капіталу банків у 2008-2012 роках можна побачити, що даний показник має тенденцію до зростання у банків з іноземним капіталом, особливо значне зростання показника спостерігається у тих банків, які змінили власника – Промінвестбанк (з 11,9 до 18,4% у 2008 році) та Банк Надра (з 2,1 до 15,1% у 2011 році) також значне зростання адекватності капіталу відбулося в державних банках – Ощадбанк (з 11,4 до 26,8% у 2008 році) та Укрексімбанк (з 9,3 до 19,0% у 2009 році). Таким чином державні банки та банки з іноземним капіталом є більш надійними та фінансово-стійкими порівняно з іншими вітчизняними банками.

Не менш важливим показником фінансової стійкості комерційних банків є показник ліквідності, який відображає здатність банку своєчасно і в повному обсязі відповідати за своїми зобов'язаннями (рис. 2.2).

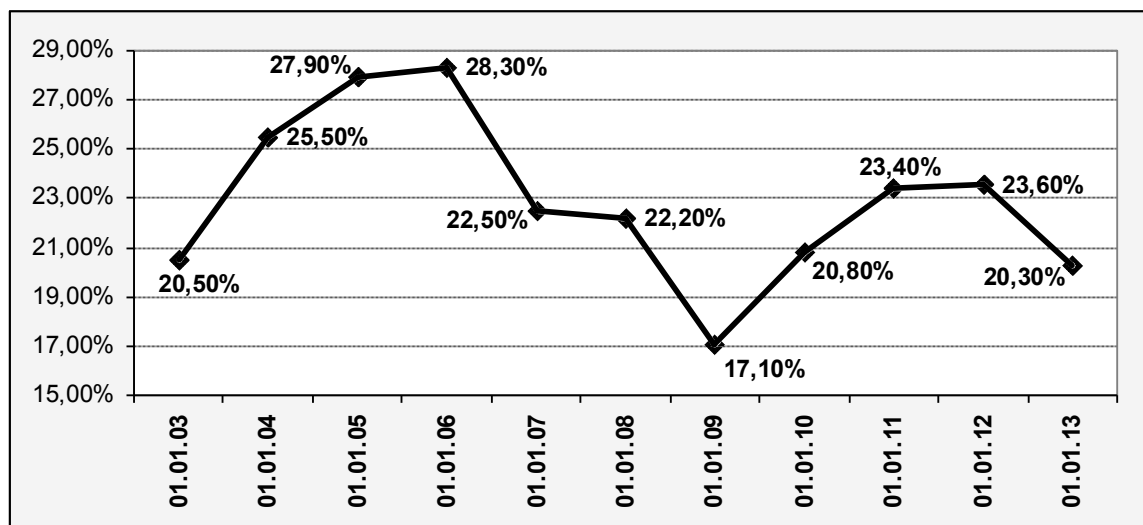


Рис. 2.2. Динаміка показника ліквідності вітчизняних комерційних банків у 2002-2012 роках

Примітка: Розраховано автором за даними НБУ [53]

Динаміка зростання ліквідності банків України відображає основні тенденції розвитку банківської справи нашої країни. Так, починаючи з 2004 року в Україні почався кредитний бум і економічне піднесення, підвищилася довіра до банківської системи з боку економічних агентів, що сприяло зростанню ресурсної бази банків, оборотних коштів підприємств, грошових трансакцій, а це в свою чергу призвело до зростання показника ліквідності до 28,3%. У 2008-2009 роках внаслідок дисбалансів в розвитку вітчизняної банківської системи та економіки, негативного впливу зовнішніх шоків стан ліквідності банків погіршився, а показник ліквідності знизився до 17,1%, в наступні роки з підвищенням довіри до банків даний показник зростав, однак темпи його зростання залежать від монетарної політики НБУ та ризиковості економіки. Саме спрямованість монетарної політики НБУ на підтримку стабільності валютного курсу та високих економічних ризиків ліквідність комерційних банків залишається на низькому рівні.

Щодо 10 найбільших банків України, то найбільш ліквідним банком на даний момент є Укрексімбанк (табл. 2.3), порівняно нижча ліквідність банків з іноземним капіталом пояснюється високими вимогами до резервування в іноземній валюті, що унеможлиблює використання ліквідних коштів залучених від материнських банків в іноземній валюті.

Таблиця 2.3

Динаміка показника ліквідності 10 найбільших банків України у 2002-2012 роках, %

| Банк | № | 2002 | 2003 | 2004 | 2005 | 2006 | 2007 | 2008 | 2009 | 2010 | 2011 | 2012 |
|---------------------------|----|------|------|------|------|-------|------|------|------|------|------|------|
| ПРИВАТБАНК | 1 | 16,7 | 14,0 | 28,3 | 24,0 | 15,1 | 23,9 | 13,7 | 21,8 | 23,5 | 22,2 | 22,9 |
| УКРЕКСІМБАНК | 2 | 27,4 | 21,8 | 21,3 | 25,4 | 19,1 | 17,4 | 18,1 | 15,3 | 27,0 | 21,1 | 32,4 |
| ОЦАДБАНК | 3 | 26,1 | 55,3 | 56,9 | 79,1 | 52,4 | 44,6 | 50,4 | 15,0 | 14,5 | 11,0 | 26,3 |
| РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ | 4 | 14,0 | 18,1 | 17,0 | 30,7 | 17,3 | 13,6 | 15,9 | 15,8 | 18,1 | 17,9 | 24,6 |
| ПРОМІНВЕСТ- БАНК | 5 | 9,3 | 22,1 | 20,5 | 22,0 | 18,6 | 14,1 | 8,4 | 25,6 | 20,9 | 15,7 | 9,5 |
| UniCredit (УКРСОЦБАНК) | 6 | 15,8 | 28,1 | 26,0 | 23,1 | 20,9 | 15,2 | 7,1 | 9,4 | 10,7 | 14,7 | 18,5 |
| ВТБ БАНК | 7 | 20,1 | 18,3 | 28,3 | 19,9 | 22,3 | 19,4 | 9,5 | 13,5 | 8,6 | 14,3 | 13,5 |
| ДЕЛЬТА БАНК | 8 | n.a. | n.a. | n.a. | n.a. | 107,2 | 29,4 | 35,1 | 40,6 | 24,4 | 18,7 | 18,3 |
| ПУМБ | 9 | 28,1 | 29,1 | 38,9 | 40,1 | 27,7 | 29,2 | 19,7 | 42,6 | 36,3 | 40,3 | 22,0 |
| НАДРА | 10 | 26,4 | 32,0 | 28,7 | 20,6 | 21,0 | 17,1 | 9,8 | 4,2 | 8,3 | 21,3 | 10,4 |

Примітка: Розраховано автором за даними НБУ [53]

Показники відношення кредитів до депозитів та резервування кредитів банків України відображають рівень кредитного ризику, який суттєво впливає на рівень фінансової стійкості банків.

Так, розриви у покритті депозитами кредитів у вітчизняній банківській системі є досить високими (рис. 2.3), це пояснюється кількома причинами: 1) високими темпами зростання кредитування у 2005-2007 роках, а зокрема споживчого кредитування; 2) великим обсягом відпливу коштів вкладників у 2008-2009 роках; 3) короткостроковою ресурсною базою комерційних банків.

Однак, як видно з рисунку 2.3, динаміка показника відношення кредитів до депозитів починаючи з 2010 року знижується, причиною чого є згорання програм кредитування переважної більшості вітчизняних банків та зростання обсягу депозитних вкладень населення порівняно з кризовим періодом.

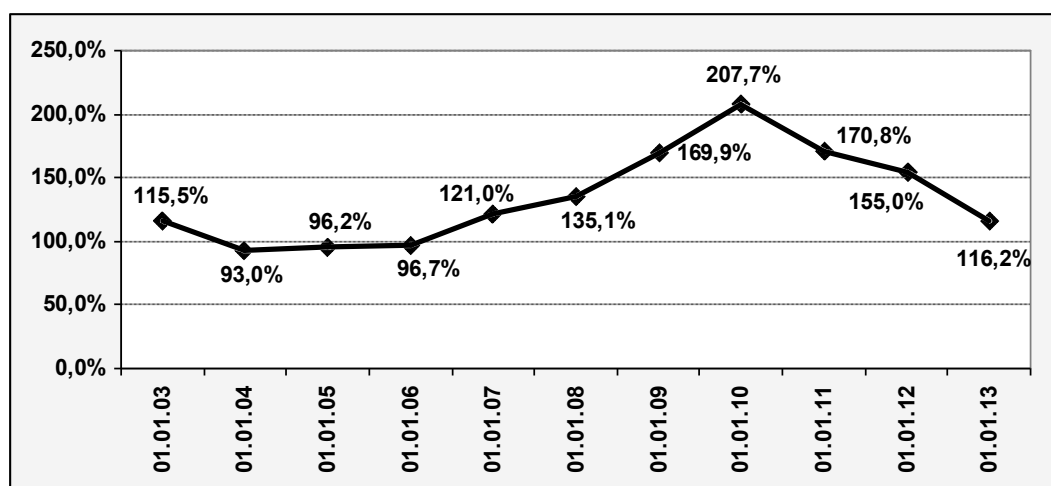


Рис. 2.3. Динаміка показника відношення кредитів до депозитів вітчизняних комерційних банків у 2002-2012 роках

Примітка: Розраховано автором за даними НБУ [53]

Така ж тенденція спостерігається і у 10 найбільших банків України (табл. 2.4.).

Таблиця 2.4

Динаміка показника ліквідності 10 найбільших банків України у 2002-2012 роках, %

| Банк | № | 2002 | 2003 | 2004 | 2005 | 2006 | 2007 | 2008 | 2009 | 2010 | 2011 | 2012 |
|-------------------------|----|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|
| ПРИВАТ-БАНК | 1 | 107,4 | 95,5 | 88,3 | 94,8 | 115,6 | 109,5 | 127,5 | 150,5 | 135,5 | 133,8 | 106,9 |
| УКРЕКСІМ-БАНК | 2 | 104,8 | 93,7 | 122,8 | 143,6 | 181,4 | 186,8 | 206,3 | 248,7 | 190,6 | 166,5 | 90,1 |
| ОЦАД-БАНК | 3 | 48,1 | 35,1 | 44,8 | 24,1 | 52,8 | 63,7 | 202,8 | 181,9 | 183,4 | 152,5 | 129,9 |
| РАЙФФАЙ-ЗЕН БАНК АВАЛЬ | 4 | 107,7 | 90,8 | 100,1 | 83,9 | 127,2 | 161,9 | 200,9 | 176,1 | 154,7 | 154,6 | 93,8 |
| ПРОМІН-ВЕСТБАНК | 5 | 113,2 | 84,3 | 87,1 | 87,5 | 94,2 | 101,0 | 160,2 | 167,6 | 132,0 | 177,1 | 210,8 |
| UniCredit (УКРСОЦ-БАНК) | 6 | 96,4 | 72,2 | 73,0 | 86,8 | 115,4 | 149,1 | 306,2 | 328,7 | 244,3 | 210,4 | 129,0 |
| ВТБ БАНК | 7 | 95,9 | 107,3 | 96,7 | 100,1 | 99,4 | 235,7 | 493,3 | 507,1 | 377,5 | 277,6 | 194,2 |
| ДЕЛЬТА БАНК | 8 | n.a. | n.a. | n.a. | n.a. | 427,7 | 242,8 | 90,4 | 98,2 | 183,0 | 174,4 | 104,8 |
| ПУМБ | 9 | 102,1 | 89,7 | 82,4 | 79,2 | 115,1 | 169,4 | 206,8 | 235,2 | 170,2 | 98,0 | 97,3 |
| НАДРА | 10 | 154,5 | 128,9 | 126,0 | 126,0 | 128,4 | 125,9 | 165,1 | 291,0 | 315,4 | 290,6 | 244,4 |

Примітка: Розраховано автором за даними НБУ [53]

З таблиці 2.4 чітко видно динаміку нагромадження дисбалансів у банківській

системі України, адже практично у всіх 10 найбільших банків вперіод кризи значення аналізованого показника було більшим за 200%. На сьогоднішній день високе значення показника залишається в тих банків, які тісно пов'язані з різними фінансово-промисловими групами та змушені фінансувати діяльність цих груп за рахунок дешевих кредитів. До таких банків варто віднести Банк Надра (244,4%) та Промінвестбанк (210,8%).

Щодо показника резервування кредитів, то як по системі банків (рис. 2.4) так і у 10 найбільших банків він залишається на досить високому рівні.

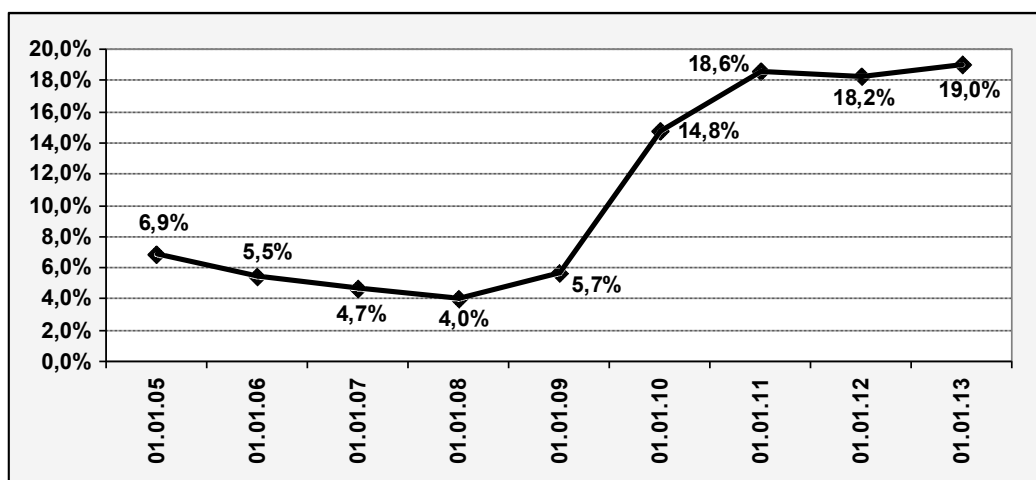


Рис. 2.4. Динаміка показника резервування кредитів до депозитів вітчизняних комерційних банків у 2004-2012 роках

Примітка: Розраховано автором за даними НБУ [53]

Зростання значення показника резервування кредитів викликано, перш за все, зростанням проблемних кредитів та кредитного ризику. В період кредитного буму вітчизняні комерційні банки знехтували оцінкою кредитоспроможності позичальників, що в період кризових явищ в економіці призвело до швидкого зростання проблемної заборгованості.

Високе значення даного показника присутнє і у 10 найбільших банків України (табл. 2.5). Так, найвище значення показника резервування кредитів присутнє у Райффайзен бнку Аваль (38,0%), що свідчить про високо ризикову кредитну політику даного банку в період кредитного буму. Високими значення даного показника також у Приватбанку, Укрексімбанку, ВТБ Банку тощо.

Таблиця 2.5

Динаміка показника ліквідності 10 найбільших банків України у 2004-2012 роках, %

| Банк | № | 2004 | 2005 | 2006 | 2007 | 2008 | 2009 | 2010 | 2011 | 2012 |
|---------------------------|----|-------|-------|-------|------|-------|-------|-------|-------|-------|
| ПРИВАТБАНК | 1 | 12,9% | 11,3% | 10,6% | 9,0% | 11,5% | 17,8% | 16,2% | 18,0% | 22,2% |
| УКРЕКСІМБАНК | 2 | 10,6% | 5,0% | 3,0% | 2,7% | 3,7% | 8,9% | 14,2% | 18,6% | 23,2% |
| ОЩАДБАНК | 3 | 15,1% | 19,2% | 7,7% | 4,5% | 2,0% | 6,4% | 12,4% | 14,2% | 19,9% |
| РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ | 4 | 5,6% | 4,6% | 3,9% | 3,2% | 6,7% | 19,7% | 27,6% | 28,8% | 38,0% |
| ПРОМІНВЕСТБАНК | 5 | 4,7% | 5,6% | 6,4% | 5,4% | 9,5% | 20,1% | 8,1% | 7,5% | 6,2% |
| UniCredit (УКРСОЦБАНК) | 6 | 4,9% | 2,8% | 2,1% | 2,2% | 3,9% | 11,1% | 17,6% | 22,0% | 35,5% |
| ВТБ БАНК | 7 | 2,1% | 2,1% | 2,5% | 1,8% | 2,9% | 8,5% | 15,3% | 16,1% | 23,4% |
| ДЕЛЬТА БАНК | 8 | n.a. | n.a. | 6,3% | 3,0% | 3,5% | 6,1% | 27,1% | 23,4% | 18,0% |
| ПУМБ | 9 | 3,6% | 2,8% | 2,5% | 3,0% | 6,5% | 18,9% | 22,1% | 20,9% | 22,2% |
| НАДРА | 10 | 5,7% | 4,5% | 4,2% | 3,7% | 6,2% | 12,5% | 21,1% | 19,5% | 20,7% |

Примітка: Розраховано автором за даними НБУ [53]

Не менш важливими для оцінки фінансової стійкості комерційних банків є показники рентабельності активів (ROA) і капіталу (ROE), що дозволяють оцінити ефективність використання наявних активів та капіталу банку (рис. 2.5, 2.6).

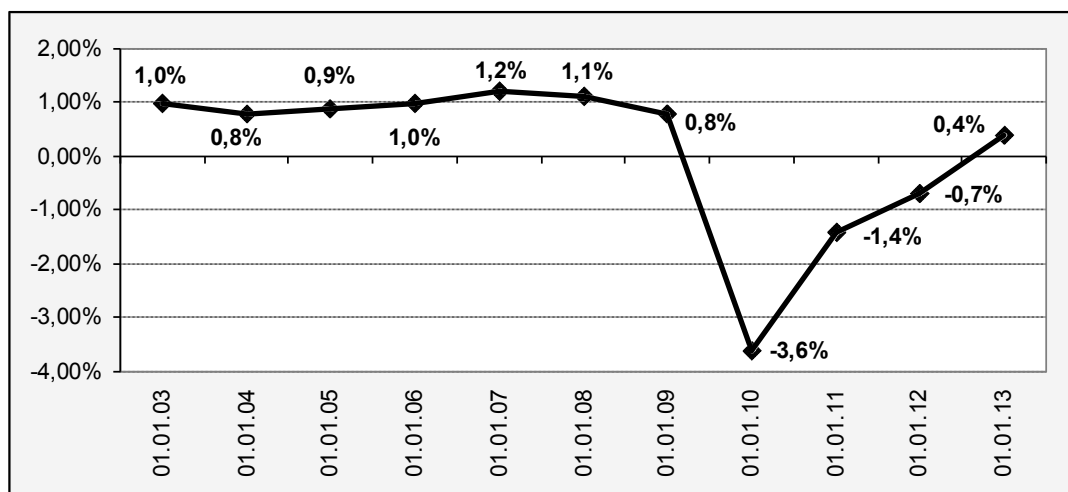


Рис. 2.5. Динаміка показника ROA вітчизняних комерційних банків у 2004-2012 роках

Примітка: Розраховано автором за даними НБУ [53]

Показник ROA використовується для оцінки діяльності управління банку, оскільки характеризує здатність менеджменту ефективно управляти активами банку. Оптимальне значення коефіцієнту дорівнює 1% і вище.

Як видно з рисунку 2.5, банківська система України оптимальне значення показника ROA досягала тільки в чотирьох з досліджуваних випадків, а протягом останніх чотирьох років вітчизняні банки неефективно використовують свої активи. Звичайно, такий стан речей пов'язаний не тільки з ефективністю банківського менеджменту, а в першу чергу, з відсутністю умов для ефективного ведення банківської діяльності, серед яких найголовніші – ризикова економіка, валютна спрямованість монетарної політики, відсутність ефективної державної підтримки розвитку бізнесу.

Щодо 10 найбільших банків України, то найефективніше використовують свої активи такі банки як: ВТБ Банк та Приватбанк, а найнеефективніше – Банк Надра, Райффайзен банк Аваль та Промінвестбанк.

Таблиця 2.6

**Динаміка показника ROA 10 найбільших банків
України у 2002-2012 роках, %**

| Банк | № | 2002 | 2003 | 2004 | 2005 | 2006 | 2007 | 2008 | 2009 | 2010 | 2011 | 2012 |
|-------------------------|----|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|
| ПРИВАТ-БАНК | 1 | 2,2 | 0,6 | 1,1 | 2,2 | 1,5 | 2,7 | 1,6 | 1,2 | 1,2 | 1,0 | 0,9 |
| УКРЕКСІМ-БАНК | 2 | 0,4 | 0,8 | 1,7 | 1,7 | 2,0 | 1,8 | 1,3 | 0,0 | 0,1 | 0,1 | 0,2 |
| ОЩАД-БАНК | 3 | 0,0 | 0,0 | 0,0 | 0,2 | 1,3 | 1,1 | 0,5 | 1,2 | 0,8 | 0,7 | 0,7 |
| РАЙФФАЙ-ЗЕН БАНК АВАЛЬ | 4 | 0,1 | 0,1 | 0,2 | 0,1 | 1,2 | 1,3 | 0,8 | -3,7 | 0,0 | 0,1 | 0,1 |
| ПРОМІНВЕСТ-БАНК | 5 | 1,4 | 2,2 | 1,2 | 1,5 | 1,3 | 0,9 | 0,4 | -9,0 | -2,4 | 0,1 | 0,5 |
| UniCredit (УКРСОЦ-БАНК) | 6 | 0,9 | 1,2 | 1,2 | 1,1 | 1,6 | 1,2 | 1,6 | 0,3 | 0,1 | 0,0 | 0,0 |
| ВТБ БАНК | 7 | 3,6 | 2,2 | 2,9 | 2,0 | 1,4 | 0,1 | 0,2 | 0,0 | -1,5 | 1,6 | 2,8 |
| ДЕЛЬТА БАНК | 8 | n.a. | n.a. | n.a. | n.a. | 0,2 | 0,1 | 1,2 | 0,1 | 0,1 | 2,0 | 0,3 |
| ПУМБ | 9 | 0,6 | 2,3 | 1,8 | 1,5 | 1,3 | 0,4 | 0,1 | -4,6 | 1,3 | 0,8 | 1,0 |
| НАДРА | 10 | 0,8 | 0,3 | 0,6 | 0,4 | 1,8 | 1,6 | 0,1 | -5,5 | 0,0 | 0,0 | 0,0 |

Примітка: Розраховано автором за даними НБУ [53]

Окрім низької рентабельності активів, вітчизняні банки, на сьогоднішній день, неефективно використовують і власний капітал (рис. 2.6), адже оптимальне значення показника ROE – 5 і вище відсотків.

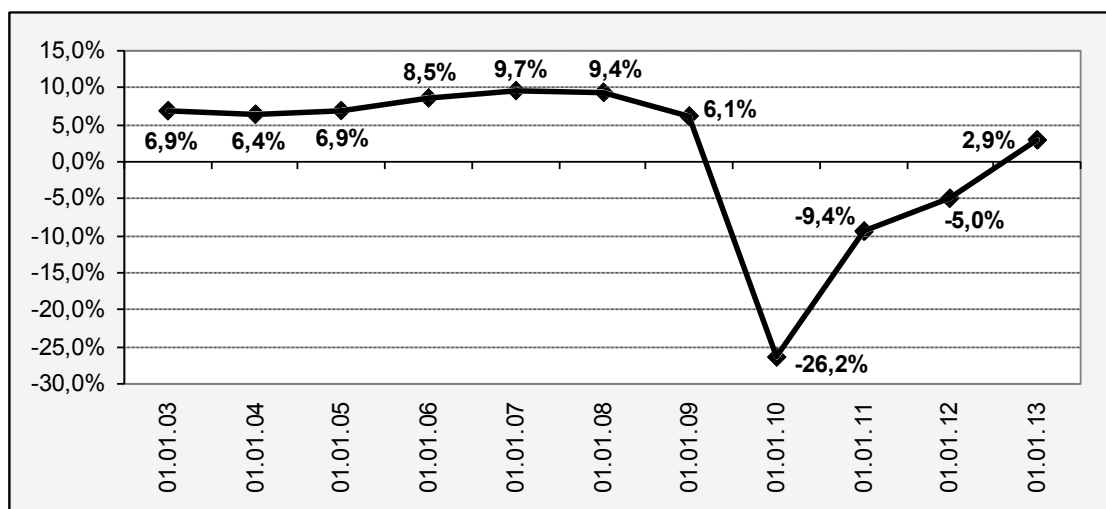


Рис. 2.6. Динаміка показника ROE вітчизняних комерційних банків у 2004-2012 роках

Примітка: Розраховано автором за даними НБУ [53]

Низька рентабельність власного капіталу пояснюється тими ж причинами, що й рентабельність активів, однак варто додати ще й кризу ліквідності та платоспроможності, однією з причин якої було надмірне кредитування, а отже неефективне використання активів.

Серед найбільш нерентабельних банків з 10 найбільших варто виділити Банк Надра, Перший український міжнародний банк, Промінвестбанк та Райффайзен банк Аваль (табл. 2.7). Менеджменту даних банків варто докласти зусиль задля підвищення рентабельності власного капіталу та активів, а також підвищити загальну ефективність банківської діяльності. Більше того зважаючи на низькі показники рентабельності та високі показники відношення кредитів до депозитів Національному банку України варто здійснювати прискіпливий моніторинг діяльності цих чотирьох фінансових установ з огляду на їх системну важливість, адже криза в діяльності одного чи всіх зазначених банків може призвести до вкрай негативних наслідків для банківської системи зокрема і економіки взагалі.

Серед найбільш ефективних банків з першої десятки варто відзначити ВТБ Банк та Приватбанк.

Таблиця 2.7

Динаміка показника ROE 10 найбільших банків України у 2002-2012 роках, %

| Банк | № | 2002 | 2003 | 2004 | 2005 | 2006 | 2007 | 2008 | 2009 | 2010 | 2011 | 2012 |
|-------------------------|----|------|------|------|------|------|------|------|--------|-------|------|------|
| ПРИВАТ-БАНК | 1 | 27,4 | 6,3 | 11,2 | 20,9 | 15,4 | 28,5 | 15,8 | 10,2 | 11,5 | 8,5 | 8,4 |
| УКРЕКСІМ-БАНК | 2 | 3,2 | 6,9 | 14,7 | 16,9 | 20,0 | 19,5 | 13,8 | 0,2 | 0,3 | 0,5 | 0,9 |
| ОЩАДБАНК | 3 | 0,8 | 1,1 | 0,4 | 2,6 | 8,1 | 9,4 | 2,0 | 4,2 | 2,8 | 3,0 | 3,1 |
| РАЙФФАЙ-ЗЕН БАНК АВАЛЬ | 4 | 0,7 | 1,3 | 1,4 | 1,1 | 10,5 | 11,2 | 7,1 | -38,0 | 0,0 | 0,5 | 0,5 |
| ПРОМІНВЕСТ-БАНК | 5 | 9,5 | 16,3 | 10,5 | 16,2 | 14,2 | 8,7 | 3,0 | -48,8 | -18,4 | 0,6 | 4,3 |
| UniCredit (УКРСОЦ-БАНК) | 6 | 7,3 | 11,0 | 9,4 | 11,4 | 14,9 | 11,3 | 15,3 | 2,1 | 0,4 | 0,2 | 0,1 |
| ВТБ БАНК | 7 | 24,5 | 24,8 | 23,2 | 17,4 | 14,8 | 1,5 | 2,2 | 0,0 | -11,1 | 14,4 | 23,5 |
| ДЕЛЬТА БАНК | 8 | n.a. | n.a. | n.a. | n.a. | 1,0 | 0,9 | 11,5 | 1,4 | 2,5 | 32,4 | 3,3 |
| ПУМБ | 9 | 2,7 | 8,9 | 8,7 | 11,2 | 8,3 | 2,5 | 0,4 | -30,5 | 8,3 | 6,7 | 6,4 |
| НАДРА | 10 | 6,4 | 4,3 | 6,7 | 4,8 | 14,1 | 19,9 | 1,4 | -287,3 | 1,0 | 0,0 | 0,0 |

Примітка: Розраховано автором за даними НБУ [53]

Такий показник фінансової стійкості банку як процентна маржа, що характеризує можливість банку отримувати дохід перебуває на достатньому рівні і забезпечує дотримання його мінімального значення не менше 4,5% (рис. 2.7).

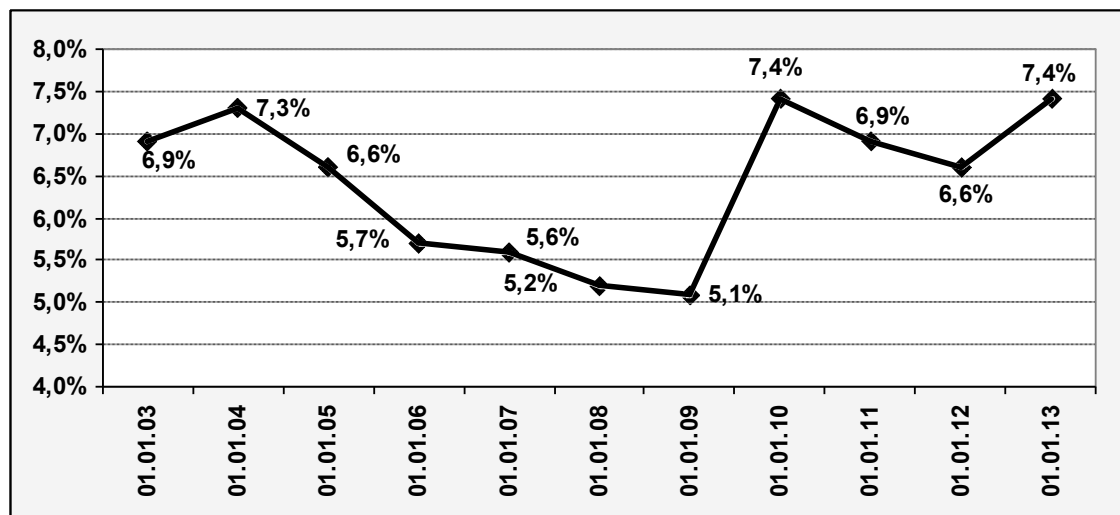


Рис. 2.7. Динаміка показника процентна маржа вітчизняних комерційних банків у 2004-2012 роках

Примітка: Розраховано автором за даними НБУ [53]

Таким чином, провівши аналіз основних показників, які характеризують рівень фінансової стійкості вітчизняних банківських установ, можна стверджувати, що рівень фінансової стійкості банків України перебуває на низькому рівні, що створює ризики для ефективного функціонування банківської системи.

2.2. Державне регулювання і нагляд у механізмі забезпечення фінансової стійкості банків

Державне регулювання банківської діяльності базоване на протекційних та превентивних заходах. Превентивні заходи спрямовують на обмеження доступу до банківської діяльності (ліцензування, звуження сфер діяльності банків), на недопущення ймовірних негативних наслідків того чи іншого процесу. Зокрема, до даних заходів належать: встановлення лімітів щодо проведення деяких банківських операцій для обмеження необґрунтованих ризиків, вимоги до розміру і структури власного капіталу банку, вимоги до ліквідності, вимоги щодо диверсифікації банківських ризиків. Дані заходи реалізують, встановлюючи нормативи, дотримання яких із боку банків є позитивним для підтримання їх фінансової стійкості. Протекційні заходи (захисні) здійснюють при виникненні загрозової для банку ситуації, що може спричинити банкрутство. Зокрема, до них належать: створення та функціонування фонду гарантування вкладів фізичних осіб; формування банками резерву для відшкодування можливих втрат за активними операціями; рефінансування банків. Протекційні заходи підвищують довіру вкладників до банківської системи, а превентивні, в свою чергу, забезпечують ефективність перших.

Завданням державного регулювання у кризові періоди є необхідність виявити життєспроможні банки, допомагаючи там, де це потрібно, і не заважати у тому випадку, коли банк здатний самостійно подолати наслідки кризи. Слід зауважити, що такі локальні дії є позитивними для макроекономічної стабілізації. З метою своєчасного реагування на зміни у банківській системі постановою Правління НБУ

від 09. 11. 1998 р. № 470 створено Комісію з питань нагляду та регулювання діяльності банків.

Тобто, використовують комплекс методів та інструментів державного регулювання – ринкових і адміністративних, пропорційність співвідношення між котрими залежить від тих цілей, які ставить перед собою держава, від економічної ситуації, а також від ресурсів, що є у розпорядженні.

Адміністративне регулювання – це комплекс заходів, що спрямовані на заборону чи висування державою вимог щодо виконання певних дій із боку банків через ліцензування, квотування. Індикативне регулювання спрямоване на встановлення економічних нормативів, визначення норм обов'язкового резервування для банків, уточнення норм відрахувань до резервів на покриття ризиків від активних банківських операцій, формування процентної політики; рефінансування банків, операції з цінними паперами на відкритому ринку. Крім зазначених, сюди можна додати соціально-психологічні та інформаційно-технічні методи, що особливо актуальні саме в умовах розвитку ринкової економіки.

Щодо останніх зауважимо: прозорість грошово-кредитної політики, активна просвітницька діяльність серед населення спрямовані на підвищення фінансової грамотності суспільства, формування позитивного іміджу банківської системи, що підвищує довіру до банків, сприяє розширенню їх ресурсної бази, тим самим забезпечуючи ефективний розвиток банківської діяльності.

Методи та форми регулювання слід раціоналізувати, втілюючи в життя основні принципи їх ефективності, а саме своєчасність та оптимальність, результативність за мінімальних затрат. Еволюція методів витісняє прямі та зміцнює позиції опосередкованих заходів регулювання.

Важливе місце у системі державного регулювання банківської діяльності займає правове регулювання, що визначає законодавчі норми, коло операцій банку, порядок ліцензування та відповідальності. Зауважимо, що банківське законодавство, з одного боку, покликано сприяти банківській активності, а з іншого – стримувати банк там, де його діяльність протирічить інтересам держави в загальноекономічному регулюванні. Правове регулювання при несформованому

правовому полі на практиці не завжди є дієвим, особливо в тому, що стосується гарантій прав інвесторів, вкладників і кредиторів.

Законодавча база у сфері регулювання банківської діяльності після незалежності України набула значного розвитку, проте все ж є “вузькі” місця та невикористані можливості розширення і вдосконалення правового поля. Зокрема, в сучасному банківському законодавстві нема визначення понять “фінансова стійкість” та “фінансово стійкий банк”. Залишається нагальною необхідність у поповненні банківського законодавства методичними рекомендаціями щодо оцінки фінансової стійкості банків та використання стандартизованого комплексу показників [14, с. 152-154].

В Інструкції “Про порядок регулювання діяльності комерційних банків України” [20] є лише посилання на систему CAMELS – як одну з можливих методичних основ щодо оцінки фінансової стійкості банків. Окрема інформація наявна у положенні “Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за активними операціями банків”.

До системи банківського нагляду належать нагляд, що здійснює НБУ, внутрішній банківський аудит, що проводить відповідна служба банку, і зовнішній аудит, який здійснюють незалежні аудиторські компанії. Зовнішній аудит спрямований на перевірку того, чи дотримується банк законодавства, чи раціональним є використання коштів, достовірною та цілісною – інформація. Внутрішній аудит дає змогу вдосконалити систему внутрішнього банківського контролю, а також створює можливості для мінімізації витрат, що позитивно відображається на прибутковості комерційного банку.

Система банківського нагляду, яку сформував НБУ, скоординована за вертикаллю, функціонує як єдиний механізм, складаючись із центрального апарату та територіальних управлінь Національного банку, і передбачає реєстрацію банку, ліцензування, економічний аналіз, контроль за дотриманням економічних нормативів, фінансовий моніторинг, інспектування й застосування санкцій за порушення правил діяльності, а також реорганізацію (злиття, приєднання, поділ, виділення, перетворення) банків. Дані заходи сприяють підвищенню рівня

банківської безпеки та фінансової стійкості банків, забезпеченню конкурентних умов у банківській системі, що сприятиме відкритості банківського сектору для іноземних інвесторів, зменшенню рівня ризиковості й банкрутств.

Систему банківського нагляду представляє Генеральний департамент банківського нагляду, до якого належать: 1) управління стратегії, планування та координації; 2) управління економічного аналізу й звітності; 3) управління методології; 4) управління застосування заходів впливу. Генеральному департаментові також підпорядковані: департамент реорганізації та ліквідації банків, департамент інспектування й моніторингу, департамент реєстрації та ліцензування.

Варто зауважити, що саме на етапі ліцензування закладають основи стабільного розвитку майбутнього банку. Для цього встановлюють вимоги до статутного капіталу, до власників, до якості керівного складу, щодо технічного оснащення, ретельно аналізують бізнес-плани. Окремі вимоги, що висувають на стадії ліцензування, потребують удосконалення, а саме щодо ретельного аналізу фінансового становища засновників банку та вивчення можливого впливу взаємозв'язку засновників і їх корпоративних груп на діяльність банку для виявлення зловживань та попередження виникнення зон потенційної нестійкості у тій чи іншій сфері діяльності банку. Процес ліцензування має бути прозорим і базованим на пруденційних принципах.

Далі, коли вже безпосередньо розпочинається діяльність банку, здійснюють моніторинг та управління діяльністю банку згідно зі законодавчо-нормативними актами й інструкціями. Саме управління економічним аналізом та звітністю за специфікою діяльності найбільше наближено до аналізу, оцінки фінансового стану, прогнозування і регулювання фінансової стійкості банків. Саме це управління комплексно аналізує фінансовий стан кожного банку зокрема і банківську систему в цілому, визначає методику складання статистичної звітності, систематизує всі форми звітності, а також розробляє прогнози фінансового стану банківської системи, подає пропозиції щодо підвищення рівня фінансової стійкості банків. На даному етапі здійснюють дистанційний нагляд (безвізний, дистанційний

моніторинг) та інспектування банків. Департамент інспектування та моніторингу банків виконує моніторинг оперативної діагностики і раннього реагування на можливе виникнення проблем у діяльності банків; їх попередження, що дає змогу органам нагляду вживати адекватних заходів ще до настання кризової ситуації в банку; порівняльний аналіз фінансового стану, ліквідності, платоспроможності, дотримання нормативів й інших показників за групами банків; підготовка аналітичних таблиць фінансового стану комерційних банків за звітний період та узагальнення результатів аналізу для інформування правління НБУ [14, с. 156].

Зрозуміло, що безвиїзний нагляд сам собою не може слугувати завершеною системою банківського нагляду. Важливе місце займають інспекційні перевірки, які передбачають контроль за дотриманням банком законодавства, нормативно-правових актів НБУ, вони дають змогу ретельніше перевірити стан справ банку, достовірність інформації, що надають банки, і максимально точно оцінити рівень фінансової стійкості банку. Порядок планування і проведення інспекційних перевірок банків визначено у відповідному Положенні від 17. 07. 2001 р. № 276.

Контроль за змінами у керівництві банку має важливе значення, оскільки частота змін керівного складу може свідчити про ймовірні проблеми у діяльності даного комерційного банку, зокрема виникнення незгод із питань політики, що здійснюють, або ж наміри вплинути на менеджмент банку для надання “протекціоністського” кредиту.

При виявленні проблемних банків органи банківського нагляду зобов’язані вжити стабілізуючих заходів із метою підвищення рівня їх фінансової стійкості, зокрема: 1) складання та виконання бізнес-плану або програм розвитку капітальної бази банку; 2) складання графіків формування в повному обсязі резервних фондів і спеціальних резервів під активні операції; 3) складання і запровадження положень щодо вдосконалення кредитної політики банку; 4) зобов’язання щодо здійснення зовнішнього аудиту фінансового стану банку; 5) прийняття рішення про тимчасове обмеження на збільшення активів банку; 6) прийняття рішення про обмеження розміру кредитів, що надають інсайдерам банку; 7) прийняття рішення щодо тимчасового зниження розміру відсотків за депозитами, що залучають; 8)

тимчасове припинення виплати дивідендів; 8) прийняття рішення про обмеження розміру виплати заробітної плати працівникам банку; 9) зобов'язання щодо вдосконалення системи внутрішнього контролю в банку.

Органи банківського нагляду висувають вимоги усунути недоліки до наступної перевірки. У тому випадку, якщо банк не зумів здійснити відповідні заходи у встановлені терміни, застосовують систему штрафних санкцій. Проте до такого заходу на практиці вдаються не надто часто, оскільки грошові штрафи можуть негативно впливати на фінансовий стан банку.

Вживають також санаційних заходів (виведення банку зі стану фінансової скрути), що передбачають організаційно-технічну та фінансову допомогу, призначення тимчасової адміністрації банку, систему реорганізації та реструктуризації банків, а також систему рефінансування [17, с. 147-149].

Поширеним заходом для забезпечення стабілізації фінансового стану є заміна топ-менеджерів банку. Варто зауважити, що нове керівництво може: 1) визначити реальний обсяг втрат; 2) забезпечити нові напрямки кредитування; 3) припинити подальші втрати; 4) зменшити накладні витрати та чисельність персоналу, якщо в цьому є реальна необхідність; 5) відшукати нові шляхи отримання прибутку; 6) запровадити вдосконалену систему контролю. Якщо зазначених заходів недостатньо, вдаються до реорганізації та реструктуризації банків, шляхом злиття, приєднання, поділу або реструктуризації боргів і капіталу, здійснення технічних, фінансово- економічних та правових заходів [5], поглинання чи злиття банку, зокрема останнє є особливо ефективним, оскільки дає змогу за мінімальних витрат забезпечити концентрацію капіталу, реструктуризацію активів, значно поліпшити фінансовий стан банку й забезпечити його розвиток. У крайньому випадку банк закривають, що необхідно здійснити з мінімальними соціально-економічними втратами шляхом проведення ліквідаційних заходів. Банківський нагляд слід базувати на пруденційних принципах, за яких органи нагляду, спираючись на вимоги законодавства, забезпечують стабільний розвиток банку, не втручаючись у його оперативну самостійність (банк є цілком незалежним у формуванні

процентної, депозитної, кредитної політики) до моменту виникнення потенційної чи реальної загрози інтересам вкладників та кредиторів.

Важливий аспект підвищення ефективності банківського нагляду – орієнтація органів нагляду на реальні ризики банківської діяльності. Ризик-орієнтований нагляд передбачає систему всіх компонентів нагляду, зокрема аналіз звітності, систему раннього попередження, системи класифікації банків за ступенем фінансової стійкості, а також підходи до оцінки системної стійкості банківського сектору. А у вузькому розумінні полягає у виявленні в діяльності банків зон підвищеного ризику, реальних і потенційних проблем. Акцентувати слід не на оцінці ризиків, що вже настали, а саме на ефективності управління ризиками в банку. Це дасть змогу органам банківського нагляду передбачити майбутній стан справ у банку та вжити адекватних заходів. Варто зауважити, що при ризик-орієнтованому банківському нагляді треба також значною мірою приділяти увагу методиці оцінки фінансової стійкості банків [26, с. 172-173].

Для забезпечення комплексного підходу до запровадження нагляду на основі оцінки ризиків НБУ започатковано деякі заходи: 1) законодавчі (зміни у Законі України “Про банки та банківську діяльність”); 2) методологічні (зміни у методології оцінки ризиків із боку працівників банківського нагляду).

Зокрема, протягом 2003–2004 рр. підготовлено і затверджено два документи, що стосуються оцінки ризиків та ризик-менеджменту:

1. Методичні вказівки з інспектування банків “Система оцінки ризиків” [45]. Ця методологія допомагає забезпечити органам нагляду оцінку банків із різних регіонів та водночас індивідуально підійти до кожного банку зокрема, зважаючи на його розмір і складність операцій.

Методичні вказівки дають змогу оцінити дев'ять категорій ризику, а саме: кредитного, ліквідності, зміни процентної ставки, валютного, ринкового, операційно-технологічного, юридичного, стратегічного та ризику репутації. Зокрема, визначають кількість та якість (ризиків, які піддають кількісній оцінці), сукупний ризик і напрямок ризику (для всіх категорій ризику). Наведену класифікацію можна доповнювати іншими видами ризиків відповідно до специфіки

діяльності банку. В такому випадку банк має розробити власну нормативну базу щодо управління даними ризиками, врахувавши вимоги Базельського комітету з банківського нагляду, принципи корпоративного управління, що розробила Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

Працівникам банківського нагляду слід зробити висновки за такими складовими ризику: 1) кількість ризику (незначна, помірна, значна); 2) якість систем управління ризиком (висока, потребує вдосконалення, низька); 3) сукупний ризик (низький, помірний, високий); 4) напрямок зміни ризику протягом наступного року (зменшується, стабільний, збільшується). Визначення даних напрямків дає змогу чітко визначити схильність банку до певного виду ризику, проблемні місця, ймовірні кризові ситуації, вжити адекватних попереджувальних заходів.

2. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України [46], мета яких – дати високоякісні рекомендації банкам щодо створення систем управління ризиками і забезпечення їх комплексності.

Варто зауважити, що для забезпечення фінансової стійкості банків необхідно в подальшому гарантувати розвиток системи вимог, що визначають допустимі параметри ризиків, котрі приймають банки. Зокрема, слід зберігати послідовний перехід від формальних обмежень та регламентацій до регулювання ризиків шляхом максимального обліку й визначення вимог щодо таких параметрів: суттєвість ризиків, якість внутрішніх систем управління і контролю за ризиками, адекватність суджень банку щодо реального рівня ризику.

Ризик-орієнтована система банківського нагляду має сприяти зменшенню: 1) системного ризику, завдяки заходам, спрямованим на забезпечення стабільності та фінансової стійкості; 2) індивідуального ризику, завдяки заходам, спрямованим на захист інтересів клієнтів банків, щоби уникнути зловживань та інших посадових порушень із боку постачальників фінансових послуг.

Проте органи банківського нагляду неспроможні повністю убезпечити банк від імовірного банкрутства і застрахувати їхніх вкладників від різних збитків, оскільки

багато банківських операцій мають приховані ризики, які можуть виявитися лише під час зміни умов грошового ринку в несприятливий бік. Для уникнення банкрутства банк має бути інформаційно відкритим під час перевірок та подання статистичних даних. Зрозуміло, що повнота та достовірність даних забезпечують об'єктивність оцінки фінансового стану банку. Цьому посприяло б запровадження комп'ютерних систем подання, збирання й аналізу даних для постійного оновлення інформації про діяльність банків.

У 2002 р. НБУ започаткував створення такої інформаційної системи банківського нагляду, яка охоплює: 1) статистичну звітність, отриману за допомогою системи “New-stat”; 2) автоматизовану інформаційну систему “Досьє-банків”; 3) реєстр кореспондентських рахунків; 4) єдину інформаційну систему обліку позичальників (боржників), які мають протерміновану заборгованість за банківськими кредитами.

Експлуатувати автоматизовану інформаційну систему “Досьє банків” розпочали в 1998 р. У даній системі функціонують модулі “Реєстрація банків”, “Ліцензування банків”, “Інспектування банків”, “Узагальнена інформація щодо системи банків”, “Моніторинг банків”. Докладніше зупинимося на останньому модулі, який охоплює такі блоки: “Фінансовий стан банку”, “Найбільші кредитори банку”, “Картотека великих кредитів та інсайдерських позик” [100, с. 69]. Блок “Фінансовий стан” містить основні показники діяльності банків у динаміці, обов'язкові економічні нормативи, показники раннього реагування, а також передбачає графічне зображення даних. Функціонування згаданого блоку сприяє з оперативному і стратегічного аналізу діяльності банків, формуванню ефективного нагляду, вчасному застосуванню адекватних заходів впливу, що відповідно дає змогу відстежувати та контролювати банківські ризики і позитивно відображається на забезпеченні фінансової стійкості банків.

Важливою проблемою нагляду є його здійснення за операціями банків у режимі реального часу. Саме тому необхідно здійснювати поточний моніторинг діяльності банків у режимі реального часу, що давало б змогу виявити ті операції, котрі суперечать як вимогам нормативно-правової бази НБУ, так і власним

внутрішньобанківським положенням. Для виконання окресленого завдання необхідно застосувати такий програмний продукт, який максимально би обмежив можливість помилок або свідомо хибних дій працівників банку ще на початковому рівні. Передумовою створення такої системи має бути узгодження внутрішньобанківських положень із законодавчою та нормативно- правовою базами [14, с. 161].

Слід зауважити, що деякі кроки в цьому напрямку вже зроблено, а саме введено в дію Положення “Про порядок здійснення банками реєстраційної кодифікації власних підрозділів у працівників НБУ, територіальних управлінь”, є можливість доступу до звітної інформації за структурними підрозділами. Проте належний контроль НБУ за операціями банків має бути чіткіше визначений у законодавстві, що дасть змогу запобігати негативним тенденціям у банківській системі загалом та конкретному банку зокрема.

2.3. Капіталізація банківської системи як фактор фінансової стійкості комерційних банків

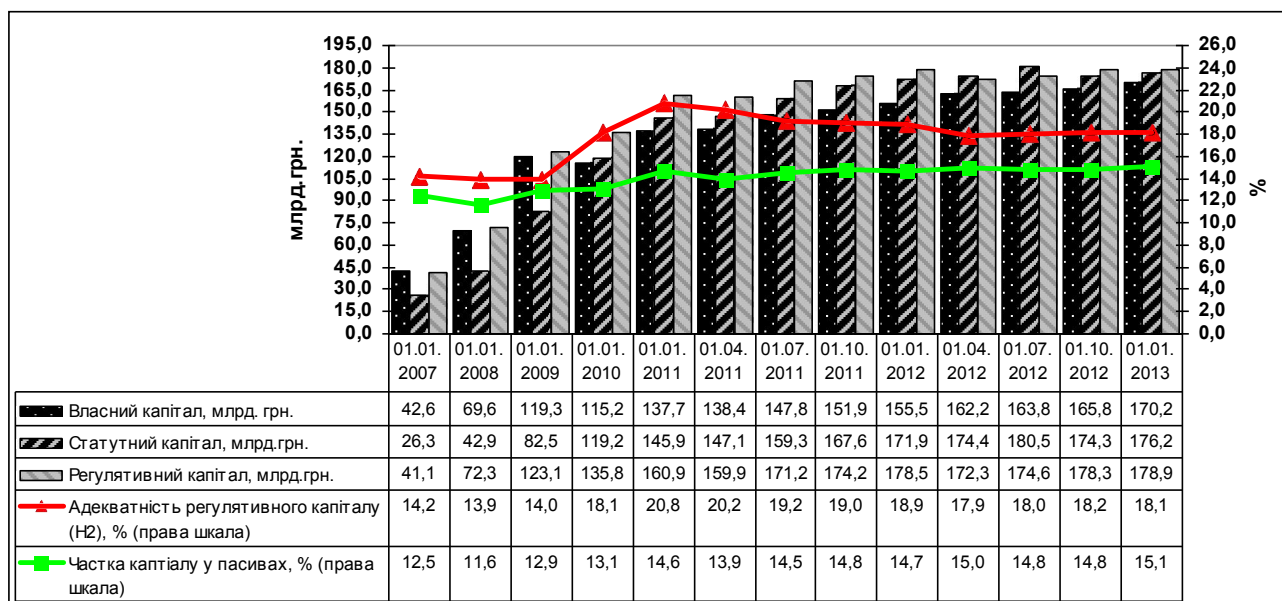
Питання капіталізації комерційних банків і банківської системи в цілому є особливо важливими в умовах глобалізації економіки та фінансів. Періодична повторюваність фінансових криз зумовлює необхідність вироблення стратегії управління якістю капіталу банку і підтримки його на рівні, необхідному для покриття непередбачених втрат та забезпечення власної фінансової стійкості. У той же час можливості залучення додаткового капіталу у міру розвитку фінансового ринку стають все більш обмеженими, а «ризик-апетит» банків у процесі досягнення максимального прибутку зростає.

Основними зовнішніми джерелами поповнення капіталу є статутний капітал і субординовані кредити, внутрішніми – прибуток і сформовані з нього фонди. Проблема залучення капіталу із зовнішніх джерел пов'язана з інвестиційною привабливістю банків, необхідною умовою якої є наявність міжнародного інвестиційного рейтингу. Проблема використання власного прибутку в якості

джерела поповнення капіталу полягає в обмежених можливостях економічного зростання в країні і рентабельності банківського бізнесу. Ефективність управління джерелами капіталу, полягає в знаходженні банками оптимального співвідношення ступеня стабільності цих джерел і витрат на їх залучення. Необхідно також вдосконалення ризик-менеджменту і застосування передових підходів до оцінки ризиків, рекомендованих Базельським комітетом з банківського нагляду, з метою найбільш точної оцінки рівня ризику при розрахунку достатності капіталу.

Підсумки останньої фінансової кризи свідчать про те, що необхідно посилити вимоги до якості і достатності капіталу банків. Крім того, необхідно стимулювати банки до підтримання економічного капіталу на рівні вищому за регулятивні норми з метою можливого покриття всіх видів ризиків, які негативно впливають на функціонування банку.

Проаналізуємо основні тенденції забезпечення капіталізації вітчизняної банківської системи (рис. 2.8)



**Рис. 2.8. Динаміка основних показників
власного капіталу банків України**

Примітка: Розраховано автором за даними НБУ [53]

Як бачимо з рисунку рівень капіталізації вітчизняної банківської системи у 2007 році був порівняно низьким, що в умовах загострення кризових явищ у економіці України призвело до втрати деякими банками платоспроможності та ліквідності, а це в свою чергу суттєво вплинуло на загальний рівень фінансової стійкості комерційних банків.

Враховуючи уроки кризи та збільшення вимог щодо формування власного капіталу з боку регулятивних органів як України, так і іноземних країн, банки яких представлені на вітчизняному ринку банківських послуг власний капітал банківської системи поступово почав зростати і збільшився з 42,2 млрд. грн. у 2007 році до 170,2 у 2013 році, тобто більш ніж в три рази. За аналогічний період суттєво зросли і обсяги статутного капіталу з 26,3 млрд. грн. до 176,2 млрд. грн.

Також на динаміку зростання рівня капіталізації банківської системи певною мірою вплинула рекапіталізація державою комерційних банків. Так, у 2009-2011 рр. за рахунок державних коштів було проведено додаткову капіталізацію ВАТ «Ощадбанк» і ПАТ «Укресімбанк», також було відновлено капітал трьох приватних банків – ПАТ «АКБ “Банк Київ”», ВАТ «Родовід Банк» і ПАТ «АБ “Укргазбанк”». Зобов’язання останніх перед фізичними особами й банками – на момент ухвалення рішення про рекапіталізацію – становили понад 19,019 млрд. грн. З них більш ніж 6,731 млрд. грн. – строкові кошти фізичних осіб. У разі ліквідації банків останні не були б повністю компенсовані коштами Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Його активи на 01.07.2009 р. не перевищували 4,53 млрд. гривень.

Збільшення статутного капіталу Ощадбанку і Укресімбанку проводилося переважно за рахунок цільових ОВДП – загалом на 13,375 і 13,739 млрд. грн. Умови випусків передбачали їх погашення рівними частинами до 2017–2019 рр., процентну ставку в розмірі 9,5% річних. Статутний фонд Укресімбанку також збільшувався шляхом розподілу його чистого прибутку і за рахунок коштів державного бюджету (табл. 2.8).

**Джерела й обсяги додаткової капіталізації
ВАТ «Ощадбанк» і ПАТ «Укресімбанк» у 2008-2011 рр.**

| Період | Внески до статутного капіталу, млрд. грн. | | |
|--------------------|---|---|-------------------------------|
| | за рахунок коштів державного бюджету | у результаті розподілу (капіталізації) прибутку | шляхом цільового випуску ОВДП |
| <i>Ощадбанк</i> | | | |
| 2008 | | | 11,770 |
| 2009 | | | |
| 2010 | | | |
| 2011 | | | 0,605 |
| <i>Укресімбанк</i> | | | |
| 2008 | 0,100 | 0,477 | 1,000 |
| 2009 | | 0,591 | 6,350 |
| 2010 | | | 6,390 |
| 2011 | | | |
| Усього: | 0,100 | 1,068 | 26,115 |

Примітка: Складено автором на основі даних [54, 58]

Проаналізуємо вплив капіталізації державних банків на зростання сукупного статутного капіталу банківської системи України. Так, обсяг сукупного статутного капіталу банківської системи на початку 1.01.2009 року становив 82,5 млрд. грн., порівняно з 1.01.2008 року сукупний обсяг статутного капіталу зріс на 39,6 млрд. грн., а статутний капітал Ощадбанку було збільшено за рахунок держави на 11,8 млрд. грн., тобто 29,8% в зростанні обсягу статутного капіталу банківського сектору припадає на Ощадбанк і 2,8% на Укресімбанк.

Загалом, якщо порівнювати обсяги капіталу станом на 01.01.2012 року та станом на 01.01.2009 року, то збільшення статутного капіталу за рахунок державних коштів Ощадбанку та Укресімбанку забезпечило приріст сукупного статутного капіталу на 20,4%.

Щодо рекапіталізації приватних банків за рахунок коштів держави, то зростання обсягу статутного капіталу Банку Київ, Родовід Банку та Укргазбанку (табл. 2.9) за рахунок вливання коштів держави забезпечило зростання сукупного статутного капіталу банківської системи України на 17,5%, тобто на 22,4 млрд. грн.

Таблиця 2.9

**Рекапіталізація приватних банків за рахунок цільового випуску ОВДП у
2008–2011 рр.**

| Період | Найменування банку/сума, млрд. грн. | | |
|--------|-------------------------------------|--------------|------------|
| | Банк Київ | Родовід Банк | Укргазбанк |
| 2009 | 3,565 | 2,800 | 3,100 |
| 2010 | - | - | - |
| 2011 | - | 3,950 | 4,300 |
| Усього | 3,565 | 9,550 | 9,300 |

Примітка: Складено автором за даними [55, 56,57]

Таким чином, зростання сукупного обсягу статутного капіталу банківської системи на 38% залежало від вливання коштів державою, що знижує якість даного зростання. Тому в разі виходу держави із зазначених банків, НБУ необхідно організувати жорсткий нагляд за діяльністю тих приватних банків, які рекапіталізовані державою.

Аналізуючи динаміку зростання власного та статутного капіталу можна побачити що в період з 2009 по 2013 рік обсяг статутного капіталу перевищує обсяг власного капіталу, а це означає що власний капітал є джерелом покриття збитків банківських установ, а отже є тією опорою фінансової стійкості, яка необхідна в умовах нестабільності фінансових ринків та стагнації вітчизняної економіки.

Варто звернути увагу і на в цілому позитивну тенденцію зростання адекватності регулятивного капіталу, що свідчить про зростання надійності та фінансової стійкості банківської системи.

Позитивною тенденцією є і зростання частки капіталу у пасивах до 15,1% у 2013 році, що на 3,5% більше, ніж у 2008 році, така тенденція має як позитивні так і негативні моменти для діяльності банків, адже з одного боку – зростання частки власного капіталу у пасивах підвищує рівень фінансової стійкості банків та створює непогані передумови для переходу а вимоги Базель III, а з іншого – зростання частки власного капіталу знижує можливості банків щодо ведення

більш прибуткової діяльності, тобто вивільняє певну частку пасивів (скажімо депозитів), яку можна було б розмістити на певних сегментах фінансового ринку.

Проаналізуємо більш детально структуру власного капіталу українських банків (табл. 2.10)

Таблиця 2.10

Сукупний капітал банківської системи, млрд. грн.

| Балансові показники | В цілому по системі | | | | |
|--|---------------------|------------|------------|------------|------------|
| | 01.01.2012 | 01.04.2012 | 01.07.2012 | 01.10.2012 | 01.01.2013 |
| Статутний капітал | 171865 | 174374 | 180490 | 174289 | 176239 |
| Резервні та інші фонди банку (в т.ч. резерви переоцінки) | 25919 | 25003 | 25521 | 32121 | 32335 |
| Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) | -51552 | -50717 | -53845 | -52976 | -50947 |
| Інший власний капітал | 9256 | 13577 | 11610 | 12376 | 12570 |
| Усього власного капіталу | 155487 | 162236 | 163776 | 165810 | 170196 |

Примітка: Розраховано автором за даними НБУ [53]

Як видно з даних таблиці протягом 2012 року суттєво (на 6,4 млрд. грн.) зросли резерви та інші фонди банків, що свідчить про наміри банків створити так звану «подушку безпеки», яка служитиме страховим фондом на випадок виникнення непередбачуваних подій.

Окрім резервних фондів, зросли обсяги такого показника, як інший власний капітал. Основним стримуючим фактором зростання капіталізації вітчизняних банків є обсяг нерозподіленого прибутку, який має мінусове значення. Однак в перспективі зростання прибутковості вітчизняних банків стане джерелом зростання обсягу їх капіталу.

Судячи з таблиці в цілому по системі банків зростання власного капіталу відбувається досить динамічно, однак якщо проаналізувати стан капіталізації банківської системи по групах банків (табл. 2.11), то темпи зростання власного капіталу 3 (16,6%) і 4 (11,6%) груп є дещо нижчими, аніж 2 (34,8%) групи. Також обсяг капіталу суттєво відрізняється між групами, адже незважаючи на малу

кількість банків у першій груп (17 банків) обсяг капіталу цієї групи у півтора рази більший, ніж обсяг капіталу 2-ї, 3-ї та 4-ї груп разом взятих.

Таблиця 2.11

Капітал банківської системи у розрізі груп банків, млрд. грн.

| Балансові показники | Група 1 | | Група 2 | | Група 3 | | Група 4 | |
|--|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|
| | 01.01.12 | 01.01.13 | 01.01.12 | 01.01.13 | 01.01.12 | 01.01.13 | 01.01.12 | 01.01.13 |
| Статутний капітал | 99496 | 93832 | 40338 | 41865 | 10020 | 17284 | 22011 | 23259 |
| Резервні та інші фонди банку (в т.ч. резерви переоцінки) | 16892 | 23122 | 2817 | 3696 | 1976 | 1853 | 4233 | 3663 |
| Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) | -20744 | -19234 | -22974 | -18984 | -2228 | -8553 | -5607 | -4177 |
| Інший власний капітал | 6146 | 6665 | 2970 | 4640 | 60 | 882 | 80 | 383 |
| Усього власного капіталу | 101790 | 104385 | 23151 | 31217 | 9828 | 11466 | 20717 | 23128 |

Примітка: Розраховано автором за даними НБУ [53]

Окрім цього, варто відзначити й те, що у 1 і 2 групі банків суттєво зросли обсяги коштів резервних та інших фондів банку на 36,8 і 31,2% відповідно, натомість обсяг цієї статті балансу зменшився у 3 і 4 групах банків на 6,2% і 13,55 відповідно. Така тенденція свідчить про зниження фінансової стійкості та надійності банків з 3,4 груп.

Що ж стосується динаміки статті «нерозподілений прибуток», то в 3 групі банків відбувається суттєве зростання збитковості протягом року – 283%, а у 1, 2 та 4 групі збитковість знижується на 7,17 та 25% відповідно.

З метою більш точного визначення рівня фінансової стійкості вітчизняних банків проаналізуємо показник фінансової стійкості в розрізі груп банків. Так, коефіцієнт фінансової стійкості – показує ступінь забезпеченості ризикових вкладень банків їх власним капіталом – визначається як відношення власного капіталу до сукупних активів. Рекомендованим значенням показника – 8-15% (рис. 2.9).

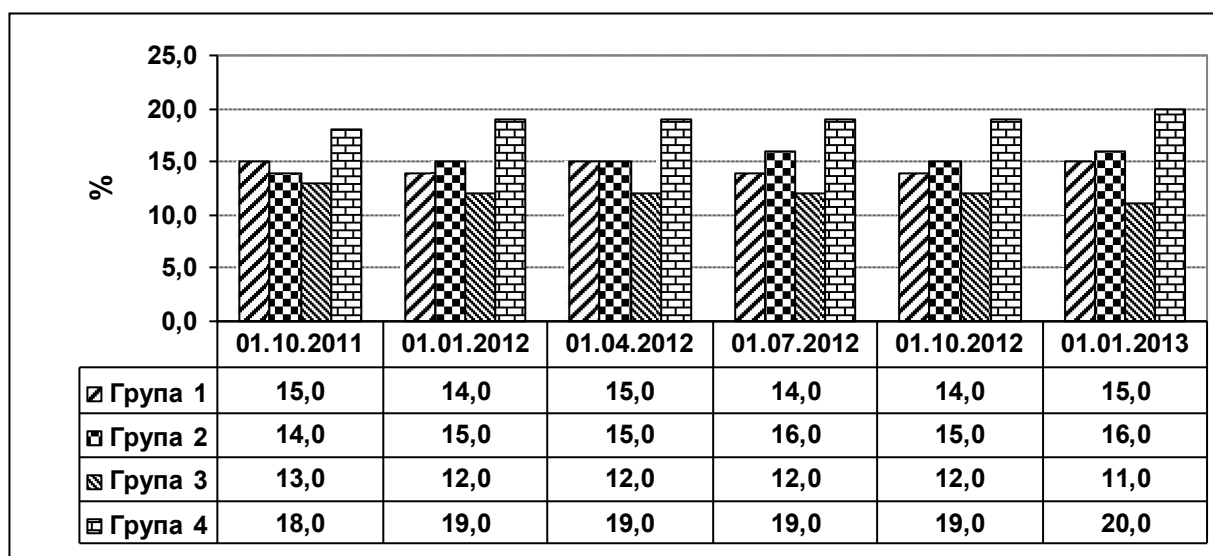


Рис. 2.9. Динаміка показник фінансової стійкості [1]

Яки видно з рисунку, порівняно з 2011 роком фінансова стійкість банків 1,2 та 4 груп дещо зміцніла, однак в 3 групі даний показник знизився, що свідчить про високу ризиковість та сумнівну надійність банків цієї групи, а відтак вимагає від Національного банку України жорсткішого контролю з діяльністю банків 3 групи не зважаючи на те, що значення показника перебуває у рекомендованих межах.

Ще одним показником, який дозволяє оцінити рівень капіталізації та фінансової стійкості вітчизняних банків є коефіцієнт фінансової незалежності який характеризує ступінь незалежності, стійкості банків до кон'юнктурних ринкових коливань – визначається як відношення власного капіталу до сукупних зобов'язань. Оптимальним є зростання значень показника, нестабільність свідчить про проблеми з ліквідністю. Оптимальним значенням показника – 15-20%.

Значення даного показника, як і попередніх показників підтверджує проблеми з ліквідністю та фінансовою стійкістю у банків 3 групи, а також підтверджує високий рівень фінансової незалежності банків 4 групи, що на наш погляд, залежить від виконання банками цієї групи нормативів Національного банку України на початковій стадії діяльності, адже всі новостворені банки поповнюють 4 групу банків. Також можна припустити, що банки цієї групи для

того щоб дотримуватися регулятивних норм прикрашають свою фінансову звітність.

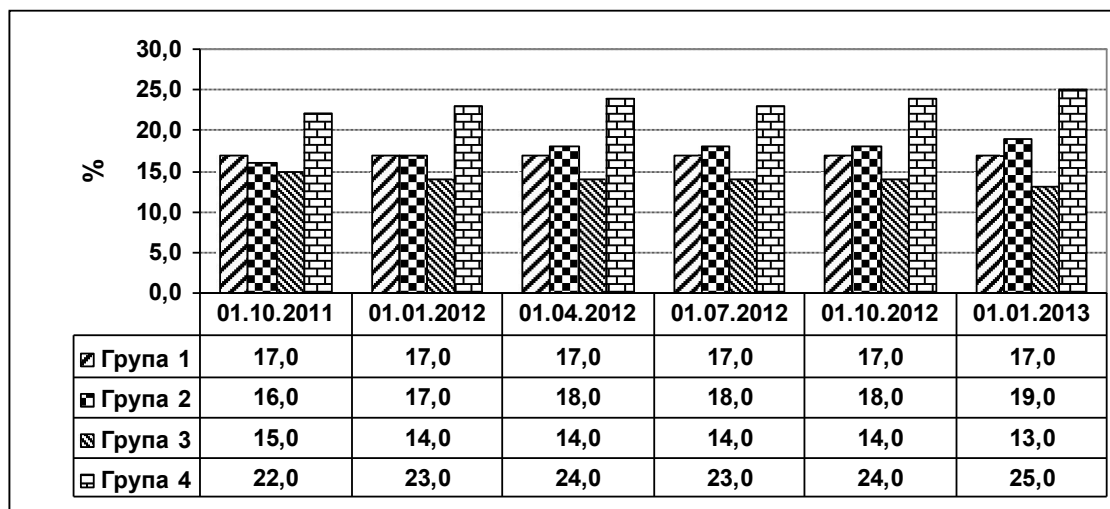


Рис. 2.10. Динаміка показника фінансової незалежності [1]

Важливим показником для аналізу рівня капіталізації та фінансової стійкості є коефіцієнт захищеності коштів клієнтів власним капіталом, який характеризує ступінь захищеності власним капіталом коштів, залучених на рахунки. Позитивною тенденцією є стабільно невисоке значення або незначне зниження. Критичним максимальним значенням показника є 9,0 (рис. 2.11).

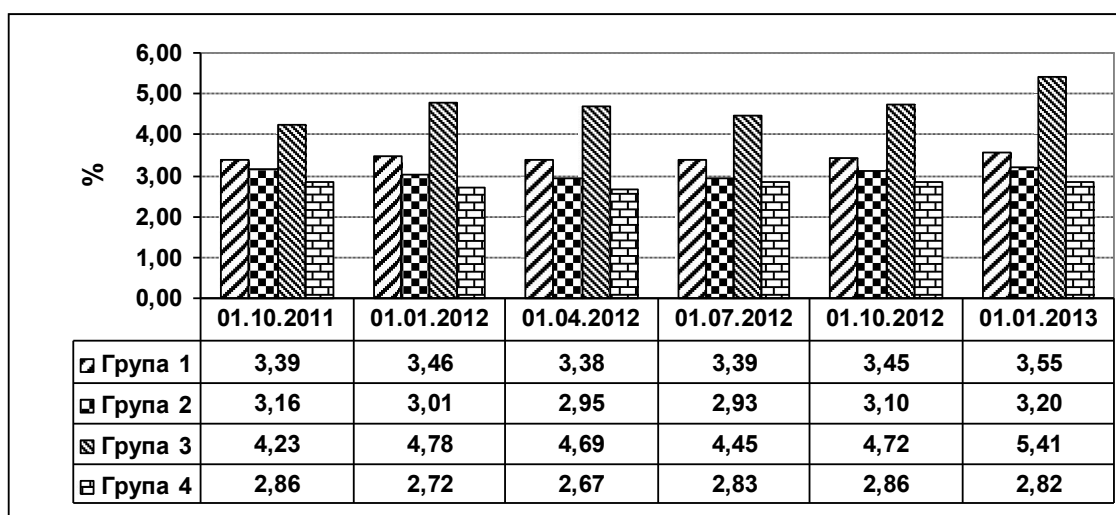


Рис. 2.11. Динаміка показника захищеності коштів клієнтів власним капіталом [1]

Як показує рисунок, найбільш захищені кошти клієнтів у банках 4 групи, оскільки в банках цієї групи значення показник є стабільно невисоким. Дещо гірша ситуація у банків 1 та 2 групи, а найменш захищеними кошти вкладників є у банках 3 групи. Однак в цілому, захищеність коштів вкладників власним капіталом по групах банків перебуває на прийнятному рівні, тому є всі передумови для збільшення обсягів коштів клієнтів.

Наступним показником оцінки капіталізації є показник захищеності виданих кредитів власним капіталом, що характеризує спроможність банків повернути залучені кошти за умови неповернення кредитів. Позитивною тенденцією є стабільно невисоке значення або незначне зниження. Критичне максимальне значення – 9,0 (рис. 2.12).

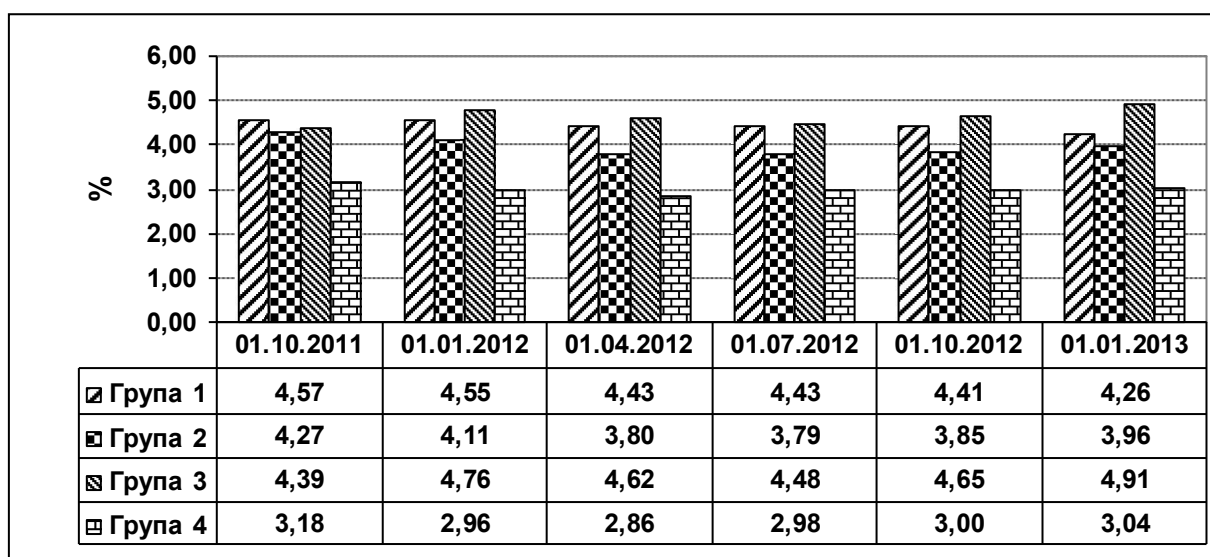


Рис. 2.12. Динаміка коефіцієнта захищеності виданих кредитів власним капіталом [1]

Судячи з даних рисунку, найбільш захищеними власним капіталом є кредити банків 4 групи, найменш захищеними є кредити банків 3 групи. Хоча даний показник і вдвічі менший за критичне значення, однак захищеність кредитів є нижчою, аніж захищеність депозитів, тому банкам слід вести виважену кредитну політику, перш за все, в контексті оцінки кредитоспроможності.

Проведений аналіз свідчить, що незважаючи на високі значення деяких показників капіталізації банківського сектору, в загальному, рівень капіталу у банківській системі є недостатнім для забезпечення стабільного функціонування і розвитку банків, а також належного покриття ризиків банківської діяльності, що істотно обмежує можливості банків розширювати асортимент своїх продуктів і послуг для підприємств та населення, і призводить до високої вартості ведення банківського бізнесу. Підвищення рівня капіталізації вітчизняних банків забезпечить динамічне і ефективне функціонування всієї банківської системи України, сприятиме зростанню її конкурентоспроможного потенціалу у задоволенні потреб економіки у фінансових ресурсах. На сучасному етапі в напрямі підвищення рівня капіталізації банків необхідно залучати додатковий акціонерний капітал на основі додаткових емісій акцій або внесків власників чи засновників банків, чи стратегічних інвесторів; поліпшувати якість капіталу, забезпечувати його достатній рівень для покриття ризиків та вдосконалювати структуру капіталу. У свою чергу, удосконалення методик розрахунку регулятивного та економічного капіталу з урахуванням вимог Базеля II, удосконалення оподаткування і дивідендної політики сприятиме стимулюванню капіталізації прибутку в банках.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Проаналізовано сукупність показників, які визначають фінансову стійкість комерційних банків України, а зокрема такі показники як: адекватність капіталу, кредити-до-депозитів, ліквідність, процентна маржа, резервування кредитів, рентабельність активів, рентабельність капіталу. На основі аналізу визначено, що фінансова стійкість банків України перебуває на низькому рівні, а серед 10 найбільших вітчизняних банків є такі як Банк Надра, Перший український міжнародний банк, Промінвестбанк та Райффайзен банк Аваль. Відтак, менеджменту даних банків варто докласти зусиль задля підвищення рівня фінансової стійкості, а також підвищити загальну ефективність банківської діяльності. Більше того зважаючи на низькі показники рентабельності та високі

показники відношення кредитів до депозитів Національному банку України варто здійснювати прискіпливий моніторинг діяльності цих чотирьох фінансових установ з огляду на їх системну важливість, адже криза в діяльності одного чи всіх зазначених банків може призвести до вкрай негативних наслідків для банківської системи зокрема і економіки взагалі.

2. Визначено, що державне регулювання банківської діяльності базоване на протекційних та превентивних заходах. Превентивні заходи спрямовують на обмеження доступу до банківської діяльності (ліцензування, звуження сфер діяльності банків), на недопущення ймовірних негативних наслідків того чи іншого процесу. Зокрема, до даних заходів належать: встановлення лімітів щодо проведення деяких банківських операцій для обмеження необґрунтованих ризиків, вимоги до розміру і структури власного капіталу банку, вимоги до ліквідності, вимоги щодо диверсифікації банківських ризиків.

3. Обґрунтовано, що важливим аспектом підвищення ефективності банківського нагляду є орієнтація органів нагляду на реальні ризики банківської діяльності. Ризик-орієнтований нагляд передбачає систему всіх компонентів нагляду, зокрема аналіз звітності, систему раннього попередження, системи класифікації банків за ступенем фінансової стійкості, а також підходи до оцінки системної стійкості банківського сектору. А у вузькому розумінні полягає у виявленні в діяльності банків зон підвищеного ризику, реальних і потенційних проблем. Акцентувати слід не на оцінці ризиків, що вже настали, а саме на ефективності управління ризиками в банку. Це дасть змогу органам банківського нагляду передбачити майбутній стан справ у банку та вжити адекватних заходів. Варто зауважити, що при ризик-орієнтованому банківському нагляді треба також значною мірою приділяти увагу методиці оцінки фінансової стійкості банків.

4. В ході аналізу рівня капіталізації банківської системи України як основи її фінансової стійкості виявлено, що рівень капіталізації комерційних банків за 5 останніх років суттєво зріс з 42,2 млрд. грн. у 2007 році до 170,2 у 2013 році, тобто більш ніж в три рази. За аналогічний період суттєво зросли і обсяги статутного капіталу з 26,3 млрд. грн. до 176,2 млрд. грн. Однак, як показав

аналіз, основними причинами такого зростання була додаткова капіталізація державних банків Ощадбанк та Укрексім банк, а також рекапіталізація державою приватних банків таких як Банк Київ, Родовід банк та Укргазбанк. Вливання державних коштів в банківську систему призвело зростання сукупного статутного капіталу на 38%. Решту 62% росту статутного капіталу забезпечили здебільшого банки з іноземним капіталом, які виконували до капіталізацію банків відповідно до базельських вимог.

5. Проведений аналіз рівня капіталізації комерційних банків України свідчить, що незважаючи на високі значення деяких показників капіталізації банківського сектору, в загальному, рівень капіталу у банківській системі є недостатнім для забезпечення стабільного функціонування і розвитку банків, а також належного покриття ризиків банківської діяльності, що істотно обмежує можливості банків розширювати асортимент своїх продуктів і послуг для підприємств та населення, і призводить до високої вартості ведення банківського бізнесу. Підвищення рівня капіталізації вітчизняних банків забезпечить динамічне і ефективне функціонування всієї банківської системи України, сприятиме зростанню її конкурентоспроможного потенціалу у задоволенні потреб економіки у фінансових ресурсах.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ

3.1. Шляхи підвищення фінансової стійкості вітчизняних комерційних банків

Як було доведено в попередніх розділах поняття фінансова стійкість банку є досить широким і включає в себе сукупність показників або так званих «стовпів» фінансової стійкості, а зокрема капітал банку, активи, ліквідність, банківські ризики, банківський менеджмент. Забезпечення оптимального рівня та стабільності зазначених показників і є запорукою забезпечення фінансової стійкості банків. Тому розглянемо можливі шляхи забезпечення оптимального рівня даних показників.

Так, зважаючи на пріоритетне значення власного капіталу в забезпеченні стабільного розвитку та фінансової стійкості банку, необхідно визначити основні шляхи вдосконалення методів управління власним капіталом з метою підвищення рівня капіталізації банків. Оптимізація управління активами та зобов'язаннями, підвищення їх якості в контексті зміцнення фінансової стійкості комерційних банків набуває особливо важливого значення, зважаючи на брак вільних ресурсів для збільшення кредитного портфеля банку.

На макрорівні вирішення проблеми управління капіталом банків та підвищення капіталізації в цілому зводиться переважно до визначення певних завдань і нормативів, які виконують комерційні банки відповідно до вимог Національного банку України, а практичний її аспект на мікрорівні, покладається на окремі банки, які повинні виробити ці механізми і знайти потрібні кошти.

Саме тому, пропонуємо комплексне вирішення проблем вибору джерел нарощування капіталу банків. Зокрема, на макрорівні необхідно забезпечити удосконалення банківського законодавства, активізацію ролі банківських асоціацій, активізацію регулятивної політики НБУ, створення системи рейтингування та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних банків

порівняно з іноземними. На мікрорівні – запровадити дієві інструменти збільшення капіталу через удосконалення системи фінансового менеджменту у комерційних банках.

У зв'язку з цим, слід зосередити увагу на участі Національного банку України, комерційних банків та держави у процесі підвищенні капіталізації банків України.

Процесом управління капіталізацією банківської системи повинна стати цілеспрямована діяльність Національного банку, орієнтована на підвищення ефективності функціонування банків, що буде сприяти адекватному покриттю ризиків з поступовим нарощенням капіталу, що у свою чергу забезпечить повноцінність кредитно-інвестиційним потенціалом усі сфери національної економіки та зовнішньоекономічної діяльності.

На сучасному етапі розвитку банківської системи в умовах економічної нестабільності гостро стоїть питання підвищення конкурентоспроможності банків порівняно з іноземними банками із збереженням національних пріоритетів банківської системи в цілому в умовах руху іноземного капіталу. Необхідно забезпечити систему управління, яка б з одного боку забезпечувала стабільність вітчизняних банків, а з іншого їх ефективність та динамічне зростання у зв'язку з інтенсивністю підвищення частки іноземного капіталу у банках України до 40,9% [115, с. 80]. Ці умови повинні базуватися передусім на заходах підтримки конкурентоспроможності банків з національним капіталом, використанні позитивних структурних і технологічних переваг банків з іноземним капіталом для підвищення інвестиційного потенціалу вітчизняної банківської системи та її стимулюючої ролі в соціально-економічному розвитку країни, інтенсифікації використання сучасних банківських технологій та банківського менеджменту, оптимізації інституційної структури вітчизняної банківської системи та наближення її до стандартів країн з розвинутою ринковою економікою.

У сфері удосконалення банківського законодавства уточнення потребує розмір капіталу для банків, які на сьогоднішній день не досягають розміру капіталу 120 млн. грн., зміни якого повинні відобразитися у законі України «Про

банки та банківську діяльність». Попри недосягнення розміру капіталу банків пропонуємо Національному банку України застосовувати механізм «примусового злиття» банків та ввести обмеження або заборону на проведення кредитних операцій банків у межах розміру його капіталу [73, с. 25].

У цьому напрямку Національному банку України слід стимулювати і підтримувати процеси реальної концентрації капіталів у банківському секторі. Аналіз особливостей концентрації вітчизняного банківського капіталу, що відбувалось у формі злиття чи приєднання банків, дає підстави для висновку, що потенційними кандидатами на поглинання чи приєднання є банки, основна діяльність яких зосереджена на обслуговуванні певної групи підприємств, переважно це вітчизняні банки третьої та четвертої груп. Саме ці банки об'єктивно об'єднують процесами злиття та поглинання, що вимагає від НБУ спрощення правової процедури проведення консолідації капіталу банків.

На сучасному етапі важливим фактором збільшення капіталізації банків є поліпшення якісного рівня корпоративного управління. В Україні досить поширеною є практика, коли права дрібних акціонерів на отримання частки прибутку та участь в управлінні банками порушуються внаслідок наявності додаткових зобов'язань банку перед власниками крупних пакетів акцій. Законодавче підґрунтя для вирішення цієї проблеми вже створено – Законом України «Про акціонерні товариства», який передбачає, що діючі банки, зареєстровані у формі відкритого акціонерного товариства (ВАТ) переєструються у публічні акціонерні товариства (ПАТ) обов'язковою умовою чого є котирування акцій на фондовій біржі.

Саме тому, вважаємо, що зміна організаційної форми сприятиме підвищенню прозорості банків та дасть можливість демонструвати ринку реальну ефективність діяльності, що у свою чергу, дозволить вирішувати проблему капіталізації за рахунок відкритого продажу акцій на ринку.

Продаж акцій є одним із зовнішніх джерел поповнення капіталу банку до якого варто віднести також емісію боргових зобов'язань та продаж активів, оренду нерухомості.

Оскільки більшість українських банків є акціонерними товариствами. Тому значну роль у їх діяльності відіграє можливість сплачувати дивіденди власникам своїх акцій. Хоча національне законодавство не примушує акціонерне товариство сплачувати дивідендні доходи за акціями і дозволяє вирішувати таке питання більшістю голосів на зборах акціонерів, але саме від рівня дохідності акцій залежить їх ціна. Тому доцільно запропонувати банкам ввести певний рівень виплати дивідендів за простими акціями, що буде спонукати потенційних інвесторів до придбання акцій. Також необхідно намагатися розміщувати акції серед службовців банку, що формуватиме корпоративну культуру та сприятиме підвищенню зацікавленості працівників у результатах своєї праці. Водночас слід уникати надмірної розпорошеності акцій серед акціонерів, це може призвести до ускладнень при викупі акцій у разі необхідності [10, с. 47].

Проблема підвищення капіталізації банку за рахунок емісії акцій пояснюється також відсутність розвинутого ринку цінних паперів у нашій державі. Недоліком цього методу збільшення капіталу банку є зниження рівня контролю за банківською установою. Важливу роль, особливо в умовах дефіциту вільних інвестиційних ресурсів, відіграє реінвестування прибутку. Прибуток комерційного банку використовується у трьох напрямках: 1) формування резервів; 2) реінвестування; 3) виплата дивідендів (якщо банк є акціонерним товариством).

На жаль, збільшення капіталу за рахунок субординованого боргу не набуло значного поширення в Україні. Хоча цей метод має свої переваги. По-перше, цей метод поповнення капіталу є більш дешевим, ніж емісія акцій. По-друге, пов'язані із цим способом відсоткові виплати знижують податкове навантаження банку. По-третє, при збільшенні субординованого боргу не знижується показник прибутку на одну акцію за тієї умови, що отримані таким чином ресурси приносять вищий дохід, ніж відсоткові платежі за ними.

На сьогодні мало банківських установ в Україні можуть собі дозволити залучити капітал на умовах субординованого боргу. Найчастіше це банки з іноземними інвестиціями. Але є приклади, коли й вітчизняні банки, які зарекомендували себе як надійні фінансово-кредитні установи, залучають кошти

на умовах субординованого боргу. Так, на початку квітня 2008 р. “Надра Банк” підписав кредитний договір про залучення субординованого боргу від європейських інвесторів у розмірі 46 млн. дол. США строком на 10 років [28, с. 92].

З метою підвищення рівня капіталізації банків пропонуємо внести відповідні зміни до законодавства і розширити перелік гібридних інструментів, наблизивши його до міжнародного. Також необхідно запровадити таку ставку за субординованим боргом, яка б була привабливою для інвесторів і водночас не дуже обтяжувала банк-позичальник. Ставка за таким видом позики у нашій державі має корегуватися з урахуванням показника інфляції, особливо за умови фінансової нестабільності, яка на сьогодні спостерігається у світі.

Враховуючи законодавство, пропонуємо вітчизняним банкам дотримуватися вимог Базельського комітету при розкритті інформації. Такий підхід матиме за мету підтримання та зміцнення ділової репутації та довіри до банку шляхом інформаційної відкритості та прозорості і представлять широкому колу громадськості. Професійно подана інформація, відгуки клієнтів, створення блогів на сайтах банків забезпечить позитивну репутацію банків, дасть змогу успішно здійснювати конкурентну боротьбу на фінансовому ринку України.

На нашу думку, з боку держави необхідно запровадити обов’язкові додаткові грошові вливання в банківську систему через програму субординованого кредитування. Це повинно проявлятися у першу чергу на державних банках. Як свідчить світовий досвід, слабкість кредитних інститутів і фінансових ринків, що виражається у недостатній ефективності перерозподілу капіталу на інвестиційні цілі в економіках країн, що розвиваються, може компенсуватись державним втручанням у функціонування фінансових ринків через систему державних банків: у середньому у світі 42% капіталу найбільших банків контролюється державою.

На теперішній час в Україні державою контролюється 4 банки – Ощадний банк (100% державної власності), Експортно-імпортний банк (100% державної власності), Родовід-банк та Укргазбанк (99,9 % державної власності). В умовах

кризи останні два банки були націоналізовані державою. Частка власного капіталу державних банків у сукупному капіталі банківської системи складає 25%, порівняно з 2008 р. – 7%. Державні банки унаслідок обмеженого розміру капіталу вичерпали можливості подальшого зростання. Ключовою проблемою у діяльності державних банків України є відсутність системного бачення їх ролі в реалізації кредитної складової національної економічної політики.

Збільшення статутних капіталів державних банків дозволить відновити динамічний розвиток, розширити їх можливості на банківському ринку, надасть змогу брати участь у масштабних інвестиційних програмах, насамперед, у фінансуванні стратегічно важливих проектах державного значення.

Важливим кроком у підвищенні капіталізації банківської системи повинно стати удосконалення системи ризик-менеджменту у банках. Вважаємо, що банки повинні керуватися такими принципами системи управління ризиками:

- наявність стратегії управління ризиками;
- наявність відповідної організаційної структури;

– принцип колегіальності, розділення конфліктів інтересів. Пропонуємо, вітчизняним банкам використовувати ті моделі ризик-менеджменту, які побудовані не тільки на базі середньостатистичних даних, а й ті, що враховують критичні дані, що особливо актуально в умовах економічної нестабільності. Тому в сучасних умовах, у межах використання передового міжнародного досвіду банківської діяльності та впровадження рекомендацій Базельського комітету необхідний новий підхід до побудови моделей ризик-менеджменту. Зокрема, дієвим буде метод стрес-тестування для банків, який дозволить покращити та удосконалити систему управління ризиками банківської діяльності в умовах економічної нестабільності, системи внутрішніх рейтингів.

Для підвищення капіталізації банківської системи України пропонуємо створити систему рейтингування у Національному банку України, що дозволить посилити контроль та нагляд за банками у сфері управління капіталом банків та дозволить налагодити діалог із громадськістю, підвищити довіру населення до банків. Підвищення капіталізації банківської системи також сприятиме

зростанню її конкурентоспроможності та опосередковано удосконалив організаційну структуру банківської системи шляхом консолідації банківського капіталу. Запровадження рейтингової звітності банків та підвищення ролі банківських асоціацій матиме прямий вплив на окремі групи населення, сприятиме активізації їх соціальної функції, а разом з тим і відкритому діалогу банків та суспільства.

Важливе місце в забезпеченні належного рівня капіталізації та фінансової стійкості вітчизняних комерційних банків варто надати банкам з іноземними інвестиціями, основною діяльністю яких є споживче кредитування, що несе значні ризики як для банківської системи так і для економіки взагалі.

Отже, можна запропонувати НБУ більш суворо контролювати діяльність банків з іноземними інвестиціями, особливо у сфері споживчого кредитування. Вважаємо за доцільне ввести норматив сталості іноземних інвестицій у статутному капіталі та суворий контроль за грошовими потоками цих банків, щоб обмежити приплив в Україну дешевих закордонних коштів. Тобто на прикладі субординованого боргу можна вирахувати певну кількість років, упродовж яких іноземні інвестиції не можуть вилучатися зі статутного капіталу банку. З одного боку, це зменшить прагнення інвесторів з інших країн купувати акції українських банків через зростання відповідальності та ризиковості, що є негативним моментом. З іншого – інвестиції будуть більш стабільними, залучатимуться не лише з метою швидкого заробітку за умови підвищеної прибутковості на вкладений капітал.

У контексті оптимізації управління активами та зобов'язаннями й підвищення їх якості пріоритетного значення набуває мінімізація відсоткового ризику шляхом застосування найбільш перспективних методів.

Аналіз досліджень щодо управління відсотковим ризиком дає підстави зазначити, що до базових методів управління відсотковим ризиком належать такі: метод узгодження строків розміщення активів і залучення пасивів (збалансований, незбалансований за строками підхід); геп-метод (відповідно до якого визначається стратегія фіксації спреду або стратегія управління гепом);

імітаційне моделювання; хеджування; метод дюрації, метод сек'юритизації, впровадження яких у банках України ще не набуло значного поширення.

Велику роль в управлінні відсотковим ризиком відіграють інструменти хеджування. Використання у практичній діяльності комерційних банків такого методу управління відсотковим ризиком дає змогу повністю або частково нейтралізувати ризик зміни вартості активів чи пасивів у майбутньому під впливом змін відсоткової ставки. При цьому також поширені похідні фінансові інструменти, зокрема відсоткові свопи, відсоткові ф'ючерси, форварди, відсоткові кепи, колари. Слід зауважити, що нечасте застосування похідних фінансових інструментів банками пояснюється насамперед нечіткістю законодавства та недостатнім розвитком строкового ринку. Забезпечити ефективне функціонування строкового ринку можуть лише комерційні банки, які мають відігравати роль каталізаторів процесів популяризації та впровадження фінансових деривативів у повсякденну діяльність економічних суб'єктів [3, с. 121].

Щодо кредитного ризику, то варто зазначити, що одним із найефективніших методів протидії можливому впливу кредитних ризиків є створення резервів під проблемну заборгованість. Однак даний метод є доволі непопулярним, оскільки фінансові ресурси, що можуть бути використані банками для нарощування обсягів активних операцій, перебувають у вигляді резервів і відповідно не приносять прибутку. Іншим методом попередження впливу кредитного ризику є страхування, однак, зважаючи на обсяги проведених банками кредитних операцій та порівнюючи із активами страхових компаній, ефективність даного методу в Україні на сьогоднішній день доволі незначна.

Таким чином, ми вважаємо, що для мінімізації можливих втрат банків під впливом кредитного ризику необхідною є розробка та впровадження відповідного комплексу превентивних заходів, до яких ми відносимо:

1) на рівні Національного банку:

- створення більш жорстких обмежень щодо максимальних розмірів кредитної угоди, виходячи із розміру самого банку;

- впровадження обов'язкового та більш жорсткого контролю за ризикованістю проведених банками операцій;

- забезпечення виконання банками певного, адекватного до конкретних економічних умов рівня резервів під активні операції. У цьому контексті має передбачатися не лише їх нарощування, але і зменшення, виходячи із економічного клімату країни;

2) на рівні комерційних банків банків:

- застосування більш прозорих та ефективних методик перевірки платоспроможності та кредитоспроможності позичальників;

- більш ґрунтовну перевірку кредитної історії кожного позичальника;

- пошук ефективного балансу між ризикованістю та прибутковістю інвестиційних проектів;

- запровадження більш дієвої системи їх відбору;

- відмова від так званих швидких кредитів.

Щодо заходів зі зниження ризиковості діяльності банків, то, на нашу думку, Національний банк повинен розробити спеціальні нормативні акти, які стосуватимуться найбільш проблемної та прибуткової в цілому світі галузі кредитування – споживчого кредитування. На сьогодні НБУ вже розробив окремі норми резервування під можливі збитки за цим видом кредитів, але збитковість таких кредитів вказує на необхідність більш жорсткого регламентування самої видачі таких позик. Має бути розроблена єдина схема проведення аналізу позичальника, причому слід враховувати той факт, що на практиці аналіз кредитоспроможності клієнта на базі довідки про його доходи не дає правдивих даних. Так, у більшості випадків у таких довідках зазначаються завищені дані про доходи. Таким чином, необхідно шукати нові джерела інформації про потенційного позичальника. Можливим варіантом є перевірка фактичних доходів громадянина за допомогою інформації з податкової інспекції. Але цей спосіб є дієвим лише у тому випадку, коли потенційний позичальник виявиться сумлінним платником податків. Фактично, якщо говорити про споживче

кредитування в Україні, то це найбільш ризиковий вид кредитування, який прямо впливає на рівень надійності банку.

В умовах глобалізації фінансових потоків для України варто вибрати інститути певної країни, які б служили орієнтиром для досягнення певного рівня розвитку і фінансової стійкості.

Серед комерційних банків індустріального періоду еталоном надійності можуть виступати швейцарські банки. Феноменом їх успішного тривалого функціонування служить нейтралітет, вигідне територіальне розташування, особливості політичного устрою, суворе дотримання тайни вкладів, точність та акуратність, спеціалізація економіки, стабільність політичної, економічної та соціальної сфер країни. Якщо перші три ознаки властиві й українській фінансовій системі, то з останніми виникають певні труднощі.

Національна педантичність та суворе збереження тайни вкладів забезпечують швейцарським банкам довіру клієнтів, що створює сприятливі умови для зберігання тіньового капіталу. Проте швейцарські банкіри мають практику особливо детального відстеження походження капіталів крупних клієнтів та політичних діячів, чий стан відкриває можливості для зловживань службовим положенням. Проти звинувачень у сприянні тіньовим капіталам швейцарські банкіри зауважують, що проблему треба розв'язувати там, де тіньовий капітал створюється, а не там, де він зберігається [26, с. 181].

Перед урядом України постає завдання надолуження розвитку фінансового сектора порівняно з високорозвиненими економіками і адаптування його до потреб постіндустріального періоду. Отже, принципово новими напрямками державного регулювання вважаємо:

- 1) розробку стратегічної програми розвитку банківського сектора, яка б забезпечувала не тільки досягнення фінансової стабільності, але і перехід до нових практик банківського обслуговування, що запроваджений у країнах постіндустріального періоду;

- 2) стимулювання комерційних банків у напрямку прагнення інноваційного розвитку, запровадження нових технологій, у тому числі в менеджменті;

3) удосконалення системи стандартів обліку та аудиту у напрямку оперативності (миттєвості) збору, обробки і реагування керуючих органів на відхилення від нормативних значень;

4) забезпечення охоплення аналітичними технологічними засобами усієї регіональної мережі банків, їх філій та відділень.

Особлива увага при розробці державної політики у сфері регулювання банківської системи України має бути приділена забезпеченню інформаційної прозорості. Серед усієї системи показників міцності банківського сектора України, за дослідженнями фахівців Світового банку, найнижчі оцінки отримали 2 групи факторів: правова та судова база; облік розкриття інформації та її прозорість [64]. Зокрема, найнижчі рівні оцінки (дуже незадовільно) надано чинній практиці представлення інформації щодо кредитоспроможності банків, що публікується спорадично і має обсяги та форму, що недостатні для аналізу. Другою групою показників, що отримала незадовільну оцінку, є відсутність неупередженого кредитного рейтингу, що ускладнює процес виявлення фінансової нестабільності окремого банку і банківської системи загалом.

Зважаючи на нестабільний розвиток економіки України та на нестабільну політичну ситуацію на мікрорівні кожний банк повинен розробити і реалізувати маркетингові заходи, спрямовані на формування позитивного іміджу банку, як основи його фінансової стійкості. Особливу роль у цьому комплексі слід відвести рекламним заходам як інструменту комплексного інформаційного впливу на настрої в суспільстві щодо банків.

Для формування іміджу банку в сучасних умовах важливе значення потрібно приділяти соціально-значимим аспектам діяльності банків взагалі і кожного конкретного банку зокрема. Чим більша частина суспільства зрозуміє не тільки економічну, а й соціальну значимість банківської системи, тим швидше буде відновлене позитивне уявлення про значення банків і, тим швидше буде відновлена довіра до банків. З цією метою можна рекомендувати банкам у своїй маркетинговій та інформаційно-реklamній діяльності не обмежуватись повідомленням про існування певного банку чи його суто технологічних успіхів,

а включати інформаційні елементи, які мають соціальне навантаження. Це, зокрема, може бути: зростання прибутків банку і його платежів до бюджету; скільки працівників зайняті в банку; який обсяг процентних доходів одержали вкладники банку; скільки кредиту одержали в банку мешканці міста, району, області на будівництво житла, придбання побутової техніки тощо; скільки квартир, будинків збудовано за участі кредиту цього банку; скільки людей соціально значимих професій (вчителів, медиків, будівельників тощо) даного міста, району, області, країни користуються послугами банку; який обсяг свого прибутку банк спрямував на надання матеріальної допомоги чи на реалізацію соціально значимих проектів; скільком молодим людям банк надає допомогу одержати вищу освіту (через кредит, виділення стипендій, грантів); скільком людям надано кредит на лікування, оздоровлення; який обсяг кредиту надано на будівництво, реконструкцію соціально значимих об'єктів.

Враховуючи нестабільність вітчизняної та світової економіки кожен банк повинен розробити власну процедуру проведення стрес-тестування та запровадити свої моделі для аналізу впливу різних факторів ризику на фінансовий результат з урахуванням специфіки своєї діяльності. Метою проведення стрес-тестування є оцінка ризиків та визначення спроможності протистояти потрясінням на фінансовому ринку. За допомогою стрес-тестування банк може визначити розмір збитків у цілому та за окремими видами активів у разі виникнення екстремальних подій, а також свої потенційні можливості покривати ці збитки, оцінити стан власного капіталу та визначити якість власних методик щодо управління ризиками.

Стрес-тестування банків включає кількісні та якісні складові аналізу. Кількісний аналіз спрямований на ідентифікацію можливих сценаріїв розвитку подій та визначає масштаби можливих змін ринкової кон'юнктури, коливань основних її компонентів, що впливають на результат діяльності банку та рівень його економічної безпеки. За допомогою якісного аналізу оцінюється спроможність капіталу банку покривати можливі збитки та визначається

комплекс заходів для зниження рівня ризику, мінімізації можливих втрат і збереження та захисту капіталу.

Слід згадати, що найпоширенішими напрямками в управлінні фінансовою стійкістю банку є методи сценарного аналізу і аналізу чутливості. Сценарій стрес-тестування – це модель можливого розвитку подій під впливом різних факторів ризику. Сценарії стрес-тестування повинні охоплювати всі передумови, виникнення яких може завдати серйозних ударів по фінансовій стабільності банку. Під час розроблення сценарію особливу увагу необхідно приділяти використанню факторів з максимально негативним впливом, що можуть призвести до подій, унаслідок виникнення яких банк може зазнати найбільших втрат та опрацювати варіанти найгіршого розвитку подій.

Стрес-тестування чутливості полягає в дослідженні впливу на діяльність банку одного або кількох взаємопов'язаних факторів ризику. У разі використання цього підходу стрес-тестування здійснюється оцінка впливу миттєвої зміни одного фактора ризику, тоді як інші базові умови залишаються незмінними. Світова практика передбачає проведення стрес-тестування поквартально. Враховуючи те, що в сучасних умовах спостерігається швидке поширення кризових подій та прискорений розвиток екстремальних ситуацій, банкам доцільно здійснювати оперативне стрес-тестування [70, с. 283].

У якості спеціальних напрямів управління фінансовою стійкістю банку можуть застосуватись бенчмаркінг та аутсорсінг. Існує величезна кількість трактувань поняття бенчмаркінга. Одні вважають його продуктом еволюційного розвитку концепції конкурентоздатності, інші – програмою з поліпшення якості та зараховують його до екзотичних продуктів японської бізнес-практики [11, с. 107]. Фактично бенчмаркінг – це альтернативний метод стратегічного планування, у якому завдання визначаються не від досягнутого, а на основі аналізу показників конкурентів. Технологія бенчмаркінга об'єднує в єдину систему розробку стратегії, галузевий аналіз і аналіз конкурентів [11, с. 107].

Бенчмаркінг у банківській системі являє собою мистецтво виявляти те, що інші банки роблять краще, а також вивчати їхню роботу. Може здаватися, що

мова йде про банальне шпигунство, однак усе відповідає етиці ведення бізнесу. В основу бенчмаркінга покладена ідея порівняння діяльності не тільки банків-конкурентів, але і передових фірм інших галузей. Практика показує, що використання передового досвіду конкурентів і успішних компаній дозволяє скоротити витрати, підвищити прибуток і оптимізувати вибір стратегії діяльності банку.

В Україні з'являються банки, які використовують бенчмаркінг, але поки їх кількість незначна. Проте всі добре знають, що менеджери середньої і вищої ланки вступаючи в неформальні відносини з партнерами чи конкурентами часто використовують кращі досягнення один одного в себе в компанії. Як показує досвід, безпосереднє спілкування з колегами дає найцінніші для бізнесу ідеї і знання, що, як правило, приводить до впровадження нових форм управління, програмних продуктів, використанню нових технологій у банківській сфері. Найчастіше ця категорія людей «пробиває» і впроваджує необхідні перетворення, якщо керівництво готове до цього. Зацікавлені менеджери – це гарний потенціал для розвитку банку.

Одним із спеціальних напрямків управління банком виступає – аутсорсинг. Аутсорсинг (або зовнішній підряд) – це залучення іншої компанії для здійснення діяльності або процесів, пов'язаних з виконанням банківських операцій, фінансових послуг або інших типових послуг, які в іншому випадку виконувалися б самою організацією. Масштаби аутсорсингу в банках різко зросли в останні десятиріччя як реакція на потребу часу в скороченні витрат, а також у силу того, що зв'язок та інформаційні технології постійно розвивалися й удосконалювалися.

Сфера аутсорсингу в банках може охоплювати найрізноманітніші сфери – від допоміжних (прибирання офісів і територій, охорона, бібліотека, санаторний комплекс, медичне обслуговування, автопарк) до основних (залучення клієнтів, підбір персоналу, оцінка кредитних заявок, розробка стратегії, інформаційні технології, маркетингові заходи).

Аутсорсинг може застосовуватись як елемент забезпечення фінансової стійкості в тому сенсі, що він може допомогти банку сконцентрувати увагу і наявні ресурси на основній діяльності, перекласти частину ризиків на компанії аутсорсери, спростити організаційну структуру й підвищити керованість, скоротити видатки обслуговування бізнес-процесу і відповідно підвищити прибутковість бізнесу.

Аутсорсинг може приносити вигоду коротко- або довготривалого характеру. Іноді співпраця вигідна для банку лише певний час, а потім потрібно або повна відмова від такого рішення, або вибір іншого постачальника [11, с.109].

Кредитна організація повинна управляти ризиками, пов'язаними з аутсорсингом, і здійснювати моніторинг делегованих функцій і операцій. Сюди включається і регулярна оцінка сервісу на основі конкретних критеріїв. Аналіз ризиків аутсорсингу повинен проводитися операційними підрозділами банку із залученням внутрішнього аудиту. Такий аналіз слід проводити як у момент прийняття рішення про делегування та виборі підрядника, так і в разі істотних змін у характеристик ризиків. При цьому необхідно враховувати, як буде відбуватися інтеграція аутсорсингу із загальною системою управління ризиками в банку.

Таким чином в банківській практиці існує багато проблем управління фінансовою стійкістю і, водночас, багато шляхів підвищення ефективності такого управління. Запропоновані нами рекомендації можуть стати одним із варіантів підвищення ефективності управління фінансовою стійкістю вітчизняних комерційних банків.

3.2. Стратегія управління активами і пасивами як фактор фінансової стійкості кредитної організації

В умовах постійної зміни навколишнього середовища стратегія розвитку банку стає важливим і надзвичайно необхідним інструментом управління. Оскільки в основі стратегії лежить система цілей, а серед них, на нашу думку,

основною є збільшення вартості банку в довгостроковій перспективі, остільки ключовою складовою стратегії розвитку має стати фінансова стратегія.

Успіх реалізації розробленої менеджментом загальної стратегії багато в чому залежить від зваженої фінансової стратегії. Таке бачення проблеми має особливу актуальність для банківського бізнесу, оскільки більше 90% активів комерційних банків формується на різних сегментах фінансового ринку, а зобов'язання, як правило, існують у вигляді вимог кредиторів, відтак без відповідної стратегії в даній сфері розраховувати на досягнення системи цілей досить складно.

Нам видається обґрунтованим виділення двох рівнів у фінансовій стратегії: власне стратегічного і тактичного або оперативного. Стратегічний рівень включає в себе, на нашу думку, такі блоки:

1. Вибір пріоритетних напрямків розвитку операцій на фінансових ринках, або фокусування уваги на певному сегменті ринку або групі сегментів;

2. Визначення розміру, структури власних і позикових коштів для просування продуктів і послуг на ці ринки;

3. Формулювання поняття «цінності» активів кредитної організації та визначення організаційних одиниць або підрозділів, які будуть її створювати.

4. Виявлення можливостей нарощування цінності активів з концентрацією уваги на основних напрямках реалізації цих можливостей. Виділення існуючих загроз щодо зниження цінності активів в комплексі з системою заходів, що дозволяють уникнути втрати їх вартості.

5. Оцінка стратегічного вибору, зробленого менеджментом на попередніх стадіях з точки зору максимізації вартості банку.

Сукупність цілей базової стратегії повинна знайти конкретне втілення в моделюванні напрямків їх реалізації на різних сегментах ринку. Такий підхід дозволяє закріпити у фінансовій стратегії бачення менеджменту по набору банківських продуктів і послуг, що надаються клієнтам банку. При цьому передбачуваний продуктовий ряд повинен володіти конкурентними якостями. У фінансовій стратегії слід враховувати високий рівень конкуренції не тільки з

боку інших банківських установ, а й фінансових посередників, здатних пропонувати альтернативні продукти. Фокусування діяльності на окремих сегментах ринку або групі сегментів і задоволення потреб покупців банківських продуктів і послуг з більшою ефективністю в порівнянні з конкурентами дозволить встановлювати більш високі ціни, а значить отримувати більш високий рівень доходу і прибутку.

Можливості реалізації даного стратегічного бачення залежать від структури ресурсів кредитної організації. У силу того, що особливість банківського бізнесу визначається високою часткою залучених коштів, а за показником достатності капіталу встановлюється жорсткий критерій оцінки з боку органу нагляду, питання структури та джерел залучених коштів відносяться до ключових компонентів фінансової стратегії. Оскільки ресурсна частина кредитної організації сполучена з витратами, то для реалізації однієї з ключових позицій системи цілей й збільшення вартості банку в довгостроковій перспективі, у фінансовій стратегії має бути визначено які активи, у відповідності зі стратегією проникнення або закріплення на конкретних сегментах ринку, повинні приносити дохід адекватний і вищий за передбачувані витрати як по залученню коштів, так і обслуговуванню інвестицій власників банку, по покриттю витрат, що забезпечують функціонування банку, а також можливих збитків. Важливим моментом такого підходу є оцінка вартості передбачуваного для реалізації продуктового ряду (з залучення та розміщення коштів) з боку учасників ринку. Здатність кредитної організації вижити і досягти поставлених цілей в умовах постійно змінюваного середовища реалізується у фінансовій стратегії на основі досягнення конкурентної переваги, здатністю конкурувати за цінами, технологіям, якості та диверсифікації послуг і високої кваліфікації персоналу. Ключем до успіху диверсифікації послуг повинна стати їх унікальність, яка буде оцінена клієнтами. Якщо дебітори будуть згодні заплатити за унікальні послуги велику ціну, при контролі над витратами з надання цих послуг, то надбавка до ціни призведе до отримання прибутку в більшому обсязі. При цьому банки можуть і повинні розглядати можливості надання продуктів і послуг

небанківського характеру в дозволених законом рамках. Досягнення конкурентної переваги можливе за наявності адекватних технологій та високому рівні кваліфікації персоналу. Як ми вже відзначали в попередньому параграфі, однією з можливих альтернатив фінансової стратегії може стати стратегія інтеграції на основі злиття або приєднань, включаючи вертикальну інтеграцію [26, с.132-135].

Тактичний або оперативний рівень фінансової стратегії передбачає набір конкретних дій, спрямованих на реалізацію фінансової стратегії. Цей рівень фінансової стратегії, на нашу думку, включає:

- встановлення проміжних цілей;
- вибір засобів для досягнення цих цілей;
- визначення тимчасової послідовності з проведення операцій;
- вибір моменту входу і виходу з ринку;
- розподіл обов'язків і відповідальності між учасниками процесу на кожному етапі;
- оптимізація витрат по реалізації стратегії;
- дотримання балансу між ризиком і доходом.

Така тактика спрямована на досягнення стійкого рівня прибутковості банку, активна поведінка на ринку банківських та небанківських продуктів і послуг, оперативне реагування на мінливі умови конкурентного середовища, прийняття заходів у відповідь на поведінку конкурентів, коригування дій з урахуванням потреб клієнтів. Одним з інструментів практичної реалізації фінансової стратегії виступає управління активами та пасивами.

Забезпечення належного рівня управління активами і пасивами повинна відповідна управлінська структура. Такого роду структуру представляє комітет з управління активами і пасивами (КУАП), який разом з допоміжними підрозділами банку, що відповідають за розвиток основних напрямків банківської діяльності приймає управлінські рішення на основі проведеної ними підготовчої роботи. Даний комітет повинен включати розробників стратегії та політики банку, тобто вищий менеджмент банку. Оскільки в короткостроковому

плані управління активами і пасивами відбувається на безперервній основі, то необхідність прийняття нових рішень може виникати щодня, щомісяця або щокварталу. Щоденні рішення можуть прийматися в рамках повноважень, делегованих комітету, або приймати форму розпоряджень, які доводяться до відповідних підрозділів банку, або підкомітетів. Прийняті рішення повинні перебувати в руслі стратегії розвитку банку. КУАП займає основні позиції в управлінні ризиками і повинен володіти широкими повноваженнями та відповідальністю. Значимість вказаної структурної одиниці для управління піднімає її на найвищий рівень в ієрархії банку. КУАП повинен підпорядковуватися вищому виконавчому органу. Даному комітету, у свою чергу, доцільно підпорядкувати кредитний комітет і комітет з управління ринковими ризиками. Кожному з вищеназваних комітетів у свою чергу підкоряються відповідні відділи. Подібна ієрархія підпорядкованості обумовлена функціями, якими наділені зазначені структурні одиниці. У силу того, що КУАП управляє всім спектром ризиків, подібна структура, на наш погляд, дозволить координувати управління і створить умови для ефективного менеджменту.

Очевидно, що функціонування КУАПу може бути забезпечене лише на основі відповідних потоків інформації, отриманої із зовнішніх і внутрішніх джерел. Зовнішня інформація використовується для прогнозування основних параметрів розвитку з урахуванням стратегічних цілей розвитку банку. Внутрішня інформація необхідна для відстеження встановлених норм, які у банківській політиці так і, при необхідності використовується для внесення відповідних коригувань з урахуванням зовнішніх джерел. Вся інформація, яка надходить у розпорядження підрозділів повинна бути значущою, своєчасною та точною. Значимість інформації, що надходить передбачає її істотність для прийняття рішень з точки зору додаткових можливостей або загроз. Своєчасність означає швидкість її отримання, а точність обумовлена технологіями її оцінки та аналізу. Запізнена і неточна оцінка інформації, яка надходить може завдати певних втрат, адже вартість активів і зобов'язань, як правило, змінюється дуже швидко, вимагає своєчасного аналізу та обґрунтованої оцінки [14, с. 190].

Збір інформації, яка необхідна для прийняття рішень повинна відбуватися з урахуванням очікувань у зміні макроекономічного середовища, на фінансових ринках і оцінки ступеня впливу передбачуваних змін на основні позиції кредитної організації сформованої внаслідок раніше прийнятих рішень. На основі джерел внутрішньої інформації проводиться детальний аналіз поточних позицій, рівня впливу очікуваних змін, а також проводиться оцінка певних заходів щодо приведення фактичних даних у відповідність з внутрішніми і зовнішніми нормами.

Таким чином, інформація, що надходить від зовнішніх і внутрішніх джерел використовується для:

1. Ідентифікації поточних і майбутніх ризиків;
2. Кількісного виміру ризиків на основі аналізу чутливості позицій до змін процентних ставок на ринку, обмінного курсу, інфляції і темпів зростання активів;
3. Аналізу отриманих результатів і проведення коригувань, необхідних для підтримки адекватної сукупної позиції в цілому по балансу (Позитивної, негативної або нейтральною стосовно зміни процентних ставок);
4. Опрацювання різних сценаріїв розвитку ситуації для оцінки рівня витрат.

Інформаційні потоки повинні оброблятися у відповідних підрозділах, а потім передаватися до КУАПу, який вносить пропозиції на засідання комітету з метою прийняття адекватних дій. Наприклад, відділ з управління ринковими ризиками несе відповідальність за здійснення і координацію щоденних змін ринкових цін на активи і зобов'язання, оцінює, встановлює ліміти, управляє і відстежує ризик по всій організації. Кредитний комітет несе відповідальність за проведення стратегії в сфері кредитних ризиків, встановлює згідно із стратегією і політикою ліміти ризику по країнах, галузях, секторах економіки та проводить моніторинг по всіх операціями, пов'язаними з кредитним ризиком. При цьому слід зазначити, що зміни в навколишньому середовищі (макроекономіки, на фінансових ринках, змін у регулюванні) з урахуванням оцінки внутрішніх позицій на основі передбачуваних очікувань можуть послужити підставою для

внесення коригувань безпосередньо у фінансову і навіть загальну стратегію розвитку банку.

Аналіз запропонованої нами організаційної та інформаційної моделі управління активами і пасивами в кредитній організації дозволяє відзначити, що основна увага приділена інтегрованому управлінні ризиками. Схематично потреба в інтегрованому управлінні ризиками наведена на рис. 5. Сукупність факторів зовнішнього і внутрішнього характеру, що знаходяться в постійній зміні, вимагають координації дій з управління ризиками, в іншому випадку (при відсутності координації), розвиток банку виявиться непередбачуваним, що може призвести до глобального ризику в рамках кредитної організації. Справитися з таким ризиком без відчутних втрат неможливо.

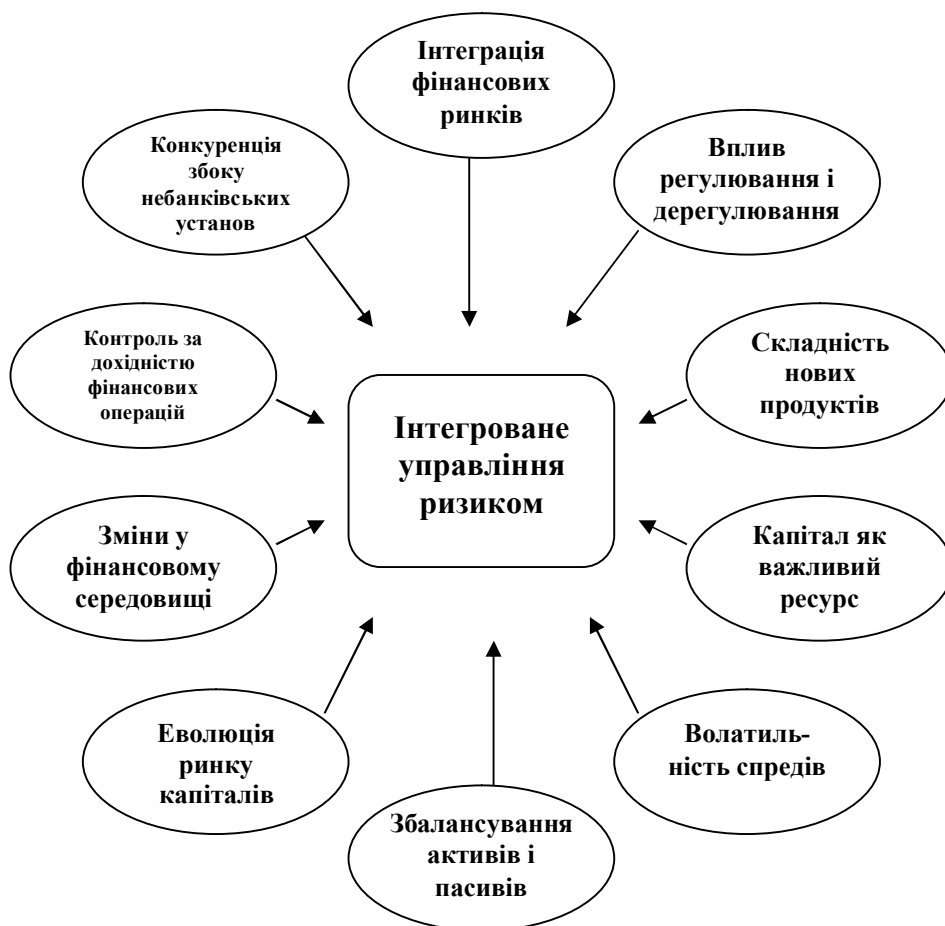


Рис. 3.1. Інтегроване управління ризиками

На наведеному вище рисунку показано, що вплив факторів зовнішнього середовища (змін на фінансових ринках, регулювання або дерегулювання

банківської діяльності, зростаючої конкуренції з боку небанківських установ, еволюції ринку капіталів) викликають потребу в управлінні і контролі за прибутковістю операцій, продуктів, що надаються клієнтам. Здатність менеджменту підтримувати позитивний баланс між активами і пасивами залежить від існуючої системи управління ризиками та контролю, а сама наявність позитивного балансу свідчить про наявність та приріст капіталу кредитної організації, що є символом стійкого розвитку та збільшення вартості банку [50, с. 85].

Як ми вже відзначали, залежно від тимчасового чинника, можна виділити стратегічний (довгостроковий) і оперативний (короткостроковий) рівні в управлінні активами і пасивами. Основним кількісним параметром на оперативному рівні, як показано на рис. 3.2, є операційна маржа. Управління цим показником має відбуватися на основі аналізу та виміру ризиків, оцінки основних операцій за схемою ризик / дохід.

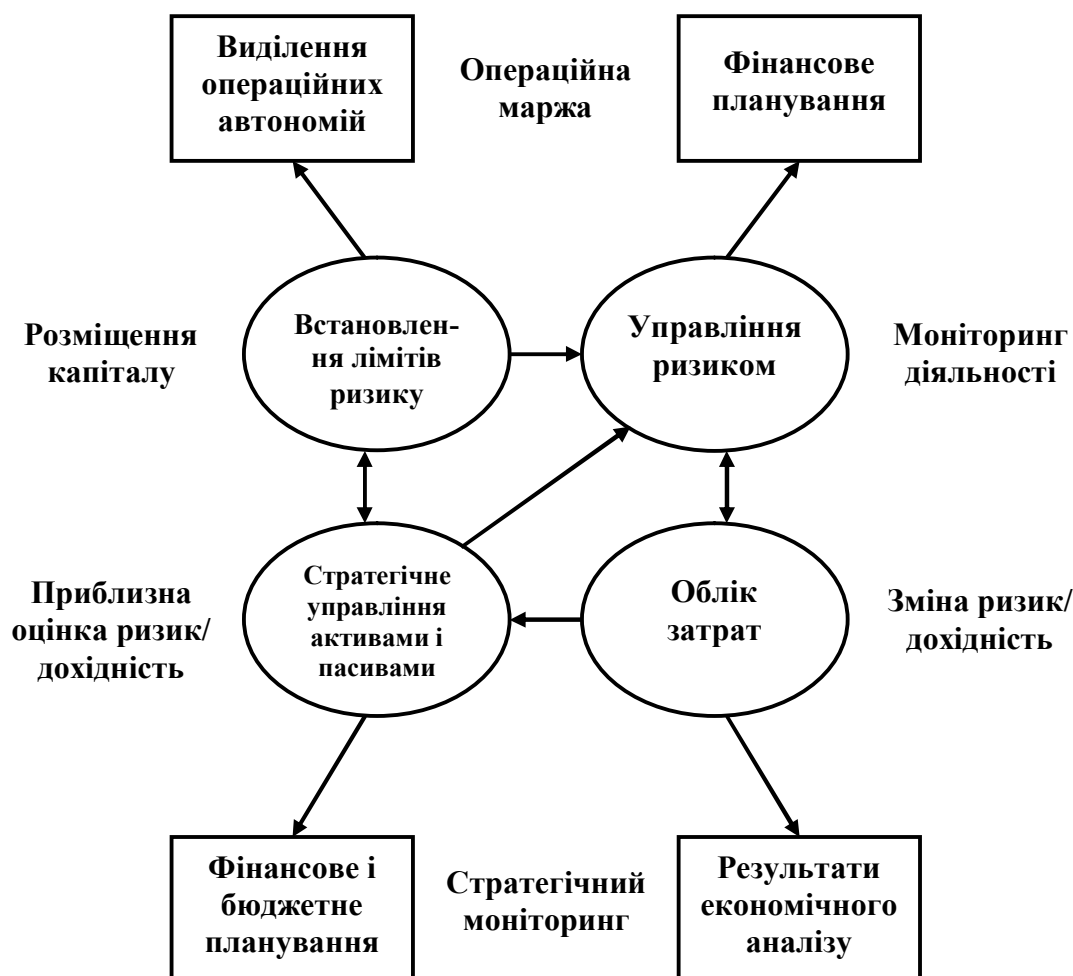


Рис. 3.2. Інтегроване управління ризиками [41]

Такий підхід реалізується в розрізі центрів відповідальності з урахуванням витрат на проведення операцій, оцінки рентабельності розміщеного капіталу за центрами і встановлення лімітів щодо ризикових позицій. Моніторинг основних видів діяльності може проводитися на щоденній, щотижневій, щоквартальній основі. Стратегічне управління активами та пасивами передбачає більш широкий часовий горизонт – від 1 до 5 років. У рамках довгострокового управління основну увагу приділяється дотриманню основних бюджетних параметрів, моніторингу щодо їх дотримання, при необхідності вносяться уточнення в залежності від результатів економічного аналізу та очікуваних тенденцій щодо зміни зовнішнього і внутрішнього середовища.

Контроль і моніторинг позицій додатково проводиться і іншими підрозділами банку. Наприклад, відділ внутрішнього контролю та аудиту здійснює контроль за ризиками в подальшому порядку на основі аналізу рівня витрат і прибутковості, а також проводить оцінку впливу незбалансованих позицій за активами і пасивами на фінансовий результат. Бухгалтерія застосовує дистанційний аналіз на основі балансу, звіту про прибутки і збитки, дотримання вимог щодо створення резервів у розрізі ризикових позицій.

Таким чином, система управління активами і пасивами включає три складових: організаційну, тимчасову і інформаційну. Організаційна складова передбачає наявність відповідних підрозділів, які беруть участь в управлінні. Як ми вже відзначали вище, мова йде про комітет з управління активами і пасивами та підпорядкованих йому підрозділах, відділ внутрішнього контролю та аудиту, бухгалтерії. Тимчасова складова описує періодичність прийняття управлінських рішень від поточного режиму до щорічного. Нарешті, інформаційна складова базується на створених системах управління. Для поточного управління властива система управління позиціями, більш тривалих режимів й система управління витратами, прибутковістю; на основі дистанційного та інспекторського режимів проводиться моніторинг.

Істотним компонентом ефективного управління активами і пасивами є чітко опрацьовані процедури і їх послідовність. Наприклад, початковою фазою

управління повинен стати глибокий аналіз фінансової звітності банку із залученням управлінської інформації. Основну увагу слід приділяти не тільки структуру активів та пасивів кредитної організації, оцінці тенденції чистого процентного доходу, непроцентних доходів і витрат банку, але і виявляти ту частину активних і пасивних операцій, які найбільш або найменш прибуткові, оцінити в яких підрозділах відбувається утворення чистої маржі, які продукти є джерелом найбільш стабільних надходжень і прибутку. На основі отриманих даних впливає висновок про ступінь залежності чистої маржі від обсягу операцій, їх структури, процентних ставок, зміни валютних курсів і т. д. Цю фазу можна назвати підсумковим аналізом [21, с.85].

Наступний етап пов'язаний з оцінкою ризикових позицій. У центрі уваги даної фази процедур повинні знаходитися такі питання як: оцінка сукупної ліквідної позиції банку; ступінь залучення капіталу банку в ризикові активи; чутливість відкритих позицій (ліквідності, валютної) і чистої маржі до зміни процентних ставок на ринку.

Останній етап передбачає моделювання сценаріїв розвитку ситуації та оцінку впливу основних змінних на стратегію банку. Основна увага в цьому блоці питань приділяється: оцінці чутливості балансової вартості активів і пасивів до зміни процентних ставок на ринку; аналізу можливих альтернатив з досягнення граничного зростання капіталу без шкоди надійності; оцінці впливу стратегії на структуру активів і пасивів балансу та їх ризикованості. Нарешті, завершує три вищеназваних етапи заключний аналіз, який і служить основою для прийняття управлінських рішень, як на стратегічному, так і тактичному рівні.

Серед усього спектру ризиків, які супроводжують банківську діяльність у компетенцію управління активами і пасивами входить управлінням ризиком ліквідності, процентним, ринковими ризиками, а також ризиком неплатоспроможності або капіталу. Оскільки дзеркальним відображенням ризику є фінансовий результат (прибуток або збиток), то управління рентабельністю банку в цілому, його структурних підрозділів, продуктів і клієнтів також входить в систему управління активами і пасивами. Одне з центральних місць в системі

управління активами і пасивами належить управлінню ліквідністю, оскільки стійкість кредитної організації багато в чому залежить від її здатності задовольняти потреби клієнтів за першою вимогою. Більше того, реалізація системи цілей діяльності банку в стратегічному плані, до числа яких ми віднесли максимізацію вартості банку, дотримання балансу інтересів усіх зацікавлених груп, а також боротьбу за «виживання», насамперед, можлива при ефективному управлінні ліквідністю [64].

Незалежно від фази економічного циклу попит і пропозиція на ліквідні кошти, як правило, не збігаються, що призводить до виникнення надлишку або нестачі ліквідності. Дефіцит або надлишок ліквідності без своєчасного розміщення або залучення коштів може призвести до втрати доходу, або неплатоспроможності, оскільки, з одного боку, залучення коштів із зовнішніх джерел має певні обмеження (кредитоспроможність банку, імідж, обсяг потреби в додаткових коштах, рівень процентних ставок, ліквідність фінансових ринків та ін.), з іншого, реалізація активів для підтримки ліквідності, як правило, супроводжується упущеною вигодою або збитком. Іншими словами, має місце протиріччя між ліквідністю і прибутковістю, оскільки значна частина залучених коштів спрямовується на задоволення попиту на ліквідні кошти, а залишилася й розміщується в дохідні активи, повернення яких пов'язане з ризиком неповернення. У той же час, зміст ліквідних активів, в обсягах, що перевищують оптимальний рівень, призводить до зниження прибутковості і негативно відбивається на вартості банку. Підтримання банком ліквідності за рахунок залучених коштів пов'язана з рядом обмежень і може привести до більш серйозних наслідків. З цього, на нашу думку, випливає висновок, що розрізнене управління ліквідністю, наприклад, на основі управління активами, або пасивами, не дозволяє досягти поставлених цілей, так як дані питання знаходяться в компетенції різних підрозділів і не координуються. Управління ліквідністю на основі збалансованого поєднання грошових потоків за активами і пасивами є, на наш погляд, найбільш ефективним. Ми переконані, що така організація управління дозволяє здійснювати контроль за діяльністю всіх

підрозділів банку, що відповідають за залучення і розміщення коштів; на основі інформації про потоки грошових коштів, прогнозувати ліквідність і підкріплювати рішення системою відповідних заходів реагування; визначати пріоритети і цілі управління ліквідними коштами; домагатися відповідності між строками виникнення вимог і зобов'язань, в поєднанні з оцінкою прибутковості розміщених коштів [88, с.79].

Таким чином, інструментом реалізації цілей фінансової стратегії є управління активами та пасивами. Даний підхід спрямований на досягнення координації зусиль банку з управління основними видами ризиків: ліквідності, процентного, ринкових і неплатоспроможності. Зазначений блок управління повинен мати відповідну організаційну структуру, причому в ієрархії кредитної організації КУАП знаходиться на верхніх щаблях управління і підпорядкований виконавчому органу банку. Ефективна діяльність даної організаційної структури можлива за наявності інформаційної складової та відповідного рівня кваліфікації кадрів. Сукупність цих трьох елементів може стати ефективним інструментом в оволодінні складними технологіями управління активами та пасивами та запорукою забезпечення фінансової стійкості комерційних банків.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

1. Визначено шляхи підвищення капіталізації вітчизняних банків, як основи їх фінансової стійкості, а зокрема: 1) уточнення потребує розмір капіталу для банків, які на сьогоднішній день не досягають розміру капіталу 120 млн. грн., зміни якого повинні відобразитися у законі України «Про банки та банківську діяльність»; 2) поліпшення якісного рівня корпоративного управління; 3) введення певного рівень виплати дивідендів за простими акціями, що буде спонукати потенційних інвесторів до придбання акцій; 4) законодавче розширення переліку гібридних інструментів, наблизивши його до міжнародного; 5) обов'язкові додаткові грошові вливання в банківську систему через державну програму субординованого кредитування; 6) дотримання вимог Базельського комітету при розкритті інформації; 7) запровадження рейтингової

звітності банків та підвищення ролі банківських асоціацій, що матиме прямий вплив на окремі групи населення, сприятиме активізації їх соціальної функції, а разом з тим і відкритому діалогу банків та суспільства; 8) введення нормативу сталості іноземних інвестицій у статутному капіталі та суворий контроль за грошовими потоками банків з іноземним капіталом, щоб обмежити нераціональне використання іноземних коштів на території України.

2. В контексті управління активами і пасивами вітчизняних банків, запропоновано: 1) застосовувати інструменти хеджування (відсоткові свопи, відсоткові ф'ючерси, форварди, відсоткові кепи, колари) при управлінні відсотковим ризиком, що дасть змогу повністю або частково нейтралізувати ризик зміни вартості активів чи пасивів у майбутньому під впливом змін відсоткової ставки; 2) з метою удосконалення управління кредитним ризиком необхідно: створення більш жорстких обмежень щодо максимальних розмірів кредитної угоди, виходячи із розміру самого банку; впровадження обов'язкового та більш жорсткого контролю за ризикованістю проведених банками операцій; забезпечення виконання банками певного, адекватного до конкретних економічних умов рівня резервів під активні операції; застосування більш прозорих та ефективних методик перевірки платоспроможності та кредитоспроможності позичальників; більш ґрунтовну перевірку кредитної історії кожного позичальника; відмова від так званих швидких кредитів; обмеження споживчого кредитування; 3) застосування стрес-тестування; 4) використання спеціальних напрямів управління фінансовою стійкістю банку таких як бенчмаркінг та аутсорсінг.

3. Для забезпечення фінансової стійкості банків важливе місце має імідж банку, а відтак формування іміджу банку в сучасних умовах важливе значення потрібно приділяти соціально-значимим аспектам діяльності банків взагалі і кожного конкретного банку зокрема. Чим більша частина суспільства зрозуміє не тільки економічну, а й соціальну значимість банківської системи, тим швидше буде відновлене позитивне уявлення про значення банків і, тим швидше буде відновлена довіра до банків. З цією метою можна рекомендувати банкам у своїй

маркетинговій та інформаційно-рекламній діяльності не обмежуватись повідомленням про існування певного банку чи його суто технологічних успіхів, а включати інформаційні елементи, які мають соціальне навантаження.

4. Важливе місце у забезпечення ефективності управління фінансовою стійкістю банків має стратегія управління активами та пасивами. Розробка даної стратегії повинна бути спрямована на досягнення координації зусиль банку з управління основними видами ризиків: ліквідності, процентного, ринкових і неплатоспроможності. Зазначений блок управління повинен мати відповідну організаційну структуру, причому в ієрархії кредитної організації КУАП знаходиться на верхніх щаблях управління і підпорядкований виконавчому органу банку. Ефективна діяльність даної організаційної структури можлива за наявності інформаційної складової та відповідного рівня кваліфікації кадрів. Сукупність цих трьох елементів може стати ефективним інструментом в оволодінні складними технологіями управління активами та пасивами та запорукою забезпечення фінансової стійкості комерційних банків.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження процесу управління та механізму забезпечення фінансової стійкості комерційного банку дозволило обґрунтувати наступні теоретичні висновки і виробити практичні рекомендації щодо забезпечення високого рівня фінансової стійкості вітчизняних банківських установ:

1. В результаті аналізу теоретичних підходів до визначення та обґрунтування поняття «фінансова стійкість банку» отримано висновок, що фінансова стійкість банку є дійсно є базовим параметром забезпечення стійкості банку. Вона може бути визначена за допомогою аналізу фінансово-економічних показників діяльності банку, які синтезують характеристики інших складових стійкості банку: обсяг і структуру власних коштів, рівень доходів і прибутку, прибутковість капіталу, ліквідність, мультиплікативну ефективність власного капіталу і створення банком доданої вартості, а також параметри діяльності, пов'язані з забезпеченням інформаційно-аналітичної і технологічної підтримки управління фінансами банку.

2. Визначено, що на фінансову стійкість банківської системи впливає безліч факторів, які залежно від якісних характеристик їх впливу мають як позитивне, так і негативне значення. Дані фактори систематизовано у дві групи: внутрішні (фінансово-економічні, організаційні, технологічні) та зовнішні (загальноекономічні, фінансові, соціально-політичні, правові, соціально-психологічні, форс-мажорні).

3. Досліджено, що згідно підходу до фінансової стійкості як до набору показників групу коефіцієнтів для оцінки формують переважно на основі аналізу джерел його коштів. Тобто більшість методик обмежуються аналізом пасиву без урахування змін у активі. Слід обов'язково враховувати показники, що характеризують якість активів, разом із показниками, що базуються на структурі та достатності капіталу банку, на структурі залучених та запозичених коштів, ефективність діяльності банку. Однак, висока деталізація оцінки фінансової стійкості за коефіцієнтним методом є значним недоліком при необхідності дати узагальнюючу оцінку окремого банку та провести їх порівняння.

4. Дано характеристику двом найбільш часто використовуваним системам рейтингової оцінки фінансової стійкості банків: CAMELS та методика Кромонава. Перевагою CAMELS є те, що вона являє собою стандартизований метод оцінки банків; рейтинги за кожним показником вказують напрямки дій для їх підвищення; зведена оцінка висловлює ступінь необхідного втручання, яке повинно бути розпочато стосовно банку з боку контролюючих органів. До недоліків методики CAMEL можна віднести те, що вона в значній мірі заснована на експертних (суб'єктивних) оцінках, тому якість кінцевого результату багато в чому буде залежати від професіоналізму супервізорів. Щодо методики Кромонава, то основними перевагами якої є відкритість методики; постійне її вдосконалення; достовірність і простота; логічна структура і фундаментальність. Недоліки даної методики такі: достатня спірність нормування коефіцієнтів; незважаючи на декларовану відкритість, кромонівську методику не можна назвати повністю відкритою; закритість розрахунків коефіцієнтів зважування показників.

5. Доведено, що рейтингова методика має враховувати умови зовнішнього середовища, в якому працює банк, а, отже, має бути достатньо гнучкою. Показники, що включаються до методики не повинні дублювати один-одного, оскільки це призводить до викривлення результатів оцінки. Важливе значення при побудові рейтингової системи має обґрунтування критеріїв ідеального банку, на основі яких проводиться класифікація банків та інтерпретація результатів рейтингової оцінки.

6. Проаналізовано сукупність показників, які визначають фінансову стійкість комерційних банків України, а зокрема такі показники як: адекватність капіталу, кредити-до-депозитів, ліквідність, процентна маржа, резервування кредитів, рентабельність активів, рентабельність капіталу. На основі аналізу визначено, що фінансова стійкість банків України перебуває на низькому рівні, а серед 10 найбільших вітчизняних банків є такі як Банк Надра, Перший український міжнародний банк, Промінвестбанк та Райффайзен банк Аваль. Відтак, менеджменту даних банків варто докласти зусиль задля підвищення

рівня фінансової стійкості, а також підвищити загальну ефективність банківської діяльності. Більше того зважаючи на низькі показники рентабельності та високі показники відношення кредитів до депозитів Національному банку України варто здійснювати прискіпливий моніторинг діяльності цих чотирьох фінансових установ з огляду на їх системну важливість, адже криза в діяльності одного чи всіх зазначених банків може призвести до вкрай негативних наслідків для банківської системи зокрема і економіки взагалі.

7. Визначено, що державне регулювання банківської діяльності базоване на протекційних та превентивних заходах. Превентивні заходи спрямовують на обмеження доступу до банківської діяльності (ліцензування, звуження сфер діяльності банків), на недопущення ймовірних негативних наслідків того чи іншого процесу. Зокрема, до даних заходів належать: встановлення лімітів щодо проведення деяких банківських операцій для обмеження необґрунтованих ризиків, вимоги до розміру і структури власного капіталу банку, вимоги до ліквідності, вимоги щодо диверсифікації банківських ризиків.

8. Обґрунтовано, що важливим аспектом підвищення ефективності банківського нагляду є орієнтація органів нагляду на реальні ризики банківської діяльності. Ризик-орієнтований нагляд передбачає систему всіх компонентів нагляду, зокрема аналіз звітності, систему раннього попередження, системи класифікації банків за ступенем фінансової стійкості, а також підходи до оцінки системної стійкості банківського сектору. А у вузькому розумінні полягає у виявленні в діяльності банків зон підвищеного ризику, реальних і потенційних проблем. Акцентувати слід не на оцінці ризиків, що вже настали, а саме на ефективності управління ризиками в банку. Це дасть змогу органам банківського нагляду передбачити майбутній стан справ у банку та вжити адекватних заходів. Варто зауважити, що при ризик-орієнтованому банківському нагляді треба також значною мірою приділяти увагу методиці оцінки фінансової стійкості банків.

9. В ході аналізу рівня капіталізації банківської системи України як основи її фінансової стійкості виявлено, що рівень капіталізації комерційних банків за 5 останніх років суттєво зріс з 42,2 млрд. грн. у 2007 році до 170,2 у 2013 році,

тобто більш ніж в три рази. За аналогічний період суттєво зросли і обсяги статутного капіталу з 26,3 млрд. грн. до 176,2 млрд. грн. Однак, як показав аналіз, основними причинами такого зростання була додаткова капіталізація державних банків Ощадбанк та Укрексім банк, а також рекапіталізація державою приватних банків таких як Банк Київ, Родовід банк та Укргазбанк. Вливання державних коштів в банківську систему призвело зростання сукупного статутного капіталу на 38%. Решту 62% росту статутного капіталу забезпечили здебільшого банки з іноземним капіталом, які виконували до капіталізацію банків відповідно до базельських вимог.

10. Проведений аналіз рівня капіталізації комерційних банків України свідчить, що незважаючи на високі значення деяких показників капіталізації банківського сектору, в загальному, рівень капіталу у банківській системі є недостатнім для забезпечення стабільного функціонування і розвитку банків, а також належного покриття ризиків банківської діяльності, що істотно обмежує можливості банків розширювати асортимент своїх продуктів і послуг для підприємств та населення, і призводить до високої вартості ведення банківського бізнесу. Підвищення рівня капіталізації вітчизняних банків забезпечить динамічне і ефективне функціонування всієї банківської системи України, сприятиме зростанню її конкурентоспроможного потенціалу у задоволенні потреб економіки у фінансових ресурсах.

11. Визначено шляхи підвищення капіталізації вітчизняних банків, як основи їх фінансової стійкості, а зокрема: 1) уточнення потребує розмір капіталу для банків, які на сьогоднішній день не досягають розміру капіталу 120 млн. грн., зміни якого повинні відобразитися у законі України «Про банки та банківську діяльність»; 2) поліпшення якісного рівня корпоративного управління; 3) введення певного рівень виплати дивідендів за простими акціями, що буде спонукати потенційних інвесторів до придбання акцій; 4) законодавче розширення переліку гібридних інструментів, наблизивши його до міжнародного; 5) обов'язкові додаткові грошові вливання в банківську систему через державну програму субординованого кредитування; 6) дотримання вимог

Базельського комітету при розкритті інформації; 7) запровадження рейтингової звітності банків та підвищення ролі банківських асоціацій, що матиме прямий вплив на окремі групи населення, сприятиме активізації їх соціальної функції, а разом з тим і відкритому діалогу банків та суспільства; 8) введення нормативу сталості іноземних інвестицій у статутному капіталі та суворий контроль за грошовими потоками банків з іноземним капіталом, щоб обмежити нераціональне використання іноземних коштів на території України.

12. В контексті управління активами і пасивами вітчизняних банків, запропоновано: 1) застосовувати інструменти хеджування (відсоткові свопи, відсоткові ф'ючерси, форварди, відсоткові кепи, колари) при управлінні відсотковим ризиком, що дасть змогу повністю або частково нейтралізувати ризик зміни вартості активів чи пасивів у майбутньому під впливом змін відсоткової ставки; 2) з метою удосконалення управління кредитним ризиком необхідно: створення більш жорстких обмежень щодо максимальних розмірів кредитної угоди, виходячи із розміру самого банку; впровадження обов'язкового та більш жорсткого контролю за ризикованістю проведених банками операцій; забезпечення виконання банками певного, адекватного до конкретних економічних умов рівня резервів під активні операції; застосування більш прозорих та ефективних методик перевірки платоспроможності та кредитоспроможності позичальників; більш ґрунтовну перевірку кредитної історії кожного позичальника; відмова від так званих швидких кредитів; обмеження споживчого кредитування; 3) застосування стрес-тестування; 4) використання спеціальних напрямів управління фінансовою стійкістю банку таких як бенчмаркінг та аутсорсінг.

13. Для забезпечення фінансової стійкості банків важливе місце має імідж банку, а відтак формування іміджу банку в сучасних умовах важливе значення потрібно приділяти соціально-значимим аспектам діяльності банків взагалі і кожного конкретного банку зокрема. Чим більша частина суспільства зрозуміє не тільки економічну, а й соціальну значимість банківської системи, тим швидше буде відновлене позитивне уявлення про значення банків і, тим швидше буде

відновлена довіра до банків. З цією метою можна рекомендувати банкам у своїй маркетинговій та інформаційно-реklamній діяльності не обмежуватись повідомленням про існування певного банку чи його суто технологічних успіхів, а включати інформаційні елементи, які мають соціальне навантаження.

14. Важливе місце у забезпечення ефективності управління фінансовою стійкістю банків має стратегія управління активами та пасивами. Розробка даної стратегії повинна бути спрямована на досягнення координації зусиль банку з управління основними видами ризиків: ліквідності, процентного, ринкових і неплатоспроможності. Зазначений блок управління повинен мати відповідну організаційну структуру, причому в ієрархії кредитної організації КУАП знаходиться на верхніх щаблях управління і підпорядкований виконавчому органу банку. Ефективна діяльність даної організаційної структури можлива за наявності інформаційної складової та відповідного рівня кваліфікації кадрів. Сукупність цих трьох елементів може стати ефективним інструментом в оволодінні складними технологіями управління активами та пасивами та запорукою забезпечення фінансової стійкості комерційних банків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аналітичний огляд банківської системи України за 2012 рік // Національне рейтингове агентство «Рюрик». – 54 с.
2. Антонов Н.Г. , Пессель М.А. Денежное обращение, кредит и банки [Текст]: учебник. – М.: Финстатинформ, 1995. – 272 с.
3. Бакало І. Забезпечення фінансової стійкості банків / І.І. Бакало // Економіка, менеджмент, бізнес. – 2012. – № 1(5). – С. 120-124.
4. Балакина, Р.Т. Особенности оценки устойчивости коммерческих банков/ Р.Т. Балакина// Вестник омского университета. - 2007. - № 3.- с. 69-71.
5. Банківська система України в європейському контексті: генеза, структура, конкурентний потенціал [Текст]: монографія / кол. авторів; за ред. д-ра екон. наук Р. Ф. Пустовійта. – К. : УБС НБУ, 2009. – 399 с.
6. Банковское дело [Текст]: Учебное пособие для вузов / Под ред. проф. А.М. Тавасиева. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 863 с.
7. Барановський О.І. Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання [Текст]: монографія / Барановський О.І. – К.: КНТУ, 2009. – 754 с.
8. Васькович І. Деякі аспекти фінансової стійкості комерційного банку / І.М.Васькович // Формування ринкових відносин в Україні.- 2004.- № 2.- С.40-43.
9. Вахнюк С. В. Управління стійкістю українських банків в контексті інтелектуалізації економіки / С. В. Вахнюк // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – Мелітополь : ТДАТУ, 2012. – № 3(19). – С. 33-41.
10. Волик Н. Г. Удосконалення моделі комплексного оцінювання фінансової стійкості банків на основі рейтингової системи / Н. Г. Волик // Держава та регіони. – 2009. – № 6. – С. 46-50.
11. Гавловська Н.І., Рудніченко Є.М., Белінська О.В. Антикризисний менеджмент банківських установ України / Гавловська Н.І. // Вісник Хмельницького національного університету. – Хмельницьк, 2010. – № 3. – С. 107-110.

12. Герасимова Е.Б. Феноменология анализа финансовой устойчивости кредитной организации [Текст]. – М.: Финансы и статистика, 2006. – 392с.
13. Данилюк, М. О. Фінансовий менеджмент [Текст]: навч. посібник / М. О. Данилюк, В. І. Савич. – К. : ЦНЛ, 2004. – 204 с.
14. Дзюблюк О. В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи [Текст]: [монографія] / О. В. Дзюблюк, Р. В. Михайлюк. – Тернопіль: ТНЕУ, 2009. – 316 с.
15. Диба М. І. Капіталізація банківської системи як чинник підвищення надійності економіки України / М. І. Диба, Є. С. Осадчий // Фінанси України. – 2008. – № 6. – С. 77-88.
16. Живалов В.Н. Финансовая система России: эффективность и устойчивость коммерческих банков. – М.: ОАО „Издательство «Экономика», 1999. – 263 с.
17. Забезпечення стабільних умов функціонування банківського сектору України [Текст]: монографія / під заг. ред. О. М. Колодізева. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2010. – 350 с.
18. Иванов В. Тысяча и один показатель оценки деятельности банка // Фінансист. – 2003. – №6. – С.31-36.
19. Ильясов С.М. О сущности и основных факторах устойчивости банковской системы / С.М. Ильясов // Деньги и кредит. – 2006. – р№ 2. – С.45-49.
20. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні: затверджена постановою Правління НБУ від 28 серпня 2001 року №368 [Електронний ресурс] / Законодавство України – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
21. Калініченко О. Нові організаційні підходи до управління банком як джерело підвищення стійкості банку / О. Калініченко // Банківська справа.- 2006.- № 2.- С.83-90.
22. Карчева Г. Стійкість та потенціал банківської системи України / Г.Т. Карчева // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2011. – № 1 (9). – С. 155-163.

23. Касаева Л.Д. Модельный мониторинг экономического состояния банка (на материалах Национального банка Карачаево-Черкесской республики ЦБРФ) [Текст]: Автореф. дис... канд. экон. наук / Черкесский государственный университет. – Черкесск, 2002. – 49 с.

24. Ковалев П.П. Банковский риск-менеджмент [Текст]/ П.П. Ковалев. Финансы и статистика, 2009. – 304 с.

25. Коваленко В.В. Антикризове управління в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи [Текст]/ В. В. Коваленко, О. В. Крухмаль – Суми: УАБС НБУ, 2007. – 198 с.

26. Коваленко, В. В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи: методологія і практика [Текст]: монографія / В. В. Коваленко. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – 228 с.

27. Коваль В.М. Надійність і стійкість комерційних банків [Текст]: оцінка та регулювання: Автореф. дис... канд. экон. наук/ Київ. нац. экон. ун-т. – К., 2001. – 17 с.

28. Корнієнко, О.В. Шляхи підвищення фінансової надійності комерційних банків / О.В. Корнієнко // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2009. – № 1. – С. 90-94.

29. Котенко О.О. Управління адекватністю банківського капіталу в контексті забезпечення фінансової стійкості банківської системи [Текст] / О.О. Котенко // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2012. – Вип. 11. – Ч. 1. – С. 374-376.

30. Котенков В.Н. Устойчивое развитие банков России / В.Н. Котенков, Б.В.Сазыкин // Деньги и кредит. – 2006.–№4.– С.14-16.

31. Кочетков В.М. Організація управління фінансовою стійкістю банку в ринкових умовах [Текст]: Монографія. – К.: Вид-во Європ. Університету, 2003. – 300 с.

32. Крухмаль, О. В. Оцінка фінансової стійкості як динамічної характеристики банку [Текст] / О. В. Крухмаль // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. тез. доп. ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України». – Суми: УАБС НБУ. – 2006. – С. 150-151.

33. Крухмаль, О. В. Розробка рейтингової системи оцінки фінансової стійкості банків [Текст] / О. В. Крухмаль // Матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні тенденції в розвитку банківської системи». – Дніпропетровськ: Наука і освіта. – 2004. – Т.П. – С. 42-43.

34. Кузьменко Є. С. Методика рейтингової оцінки надійності банків / Є. С. Кузьменко // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 1. – С. 164–175.

35. Кушнір К. О. Поняття стійкості комерційних банків та її динамічні характеристики / К. О. Кушнір // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – № 20. – С. 38–41.

36. Лукасевич И.Я., Баранников Р.Е. Совершенствование методов оценки надежности банков / И.Я. Лукасевич, Р.Е. Баранников// Бухгалтерия и банки. – 2002. – №9. – С. 30-38.

37. Лютий І. Фінансово-економічна криза 2008-2010 рр.: деякі чинники та уроки / І. Лютий // Вісник Національного банку України. – 2011. – №1. – С.10-16.

38. Максимова А. В. Ключові етапи макроекономічного стрес-тестування банків / А. Максимова // Актуальні проблеми і прогресивні напрямки управління економічним розвитком вітчизняних підприємств: матеріали ІІ Всеукр. наук.-практ. конф. (24-25 травня 2011 р.) – Кривий Ріг: КЕІ КНЕУ, 2011. – Т.1. – с.182-184.

39. Максимова А. В. Методичні основи ефективного макроекономічного стрес-тестування банків / А. В. Максимова // Інновації та трансфер технологій: від ідеї до прибутку: матеріали ІІІ Міжнар. наук.-практ. конф. 4-6 квітня 2012 р. – Дніпропетровськ: НГУ, 2012. – с. 152–153.

40. Максимова А. В. Методичні проблеми стрес-тестування кредитного ризику в Україні / А. В. Максимова // Фінансово-кредитний механізм активізації

інвестиційного процесу: зб. тез 2 Міжнар. наук.-практ. конф., 3 листопада 2011 р. – К.: КНЕУ, 2011. – с. 325-327.

41. Максимова А. В. Стрес-тестування у системі управління ризиками банку / А.В. Максимова // Реформування економіки України: стан та перспективи: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (25-26 листопада 2010 р.) – К.: МІБО КНЕУ, 2010. – с.152-153.

42. Малахова О.Л. Банківський нагляд: сьогодення та світовий досвід // Реформа фінансово-кредитної системи перехідної економіки України. – Луцьк, 1998. – С.286-288.

43. Масленченков Ю.С. Управление устойчивостью коммерческого банка [Текст]. –Бизнес и банк.– 1999.– №49. – С. 12-16.

44. Масленченков Ю.С. Финансовый менеджмент в коммерческом банке: Кн..3[Текст]: Технология финансового менеджмента клиента. - М.:Перспектива, 1997. – 158с.

45. Методичні вказівки з інспектування банків “Система оцінки ризиків” № 104 від 15.03.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0104500-04>.

46. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України №361 від 2.08.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Bank_Supervision/Risks/361.pdf.

47. Методичні рекомендації щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України: Затв. постановою Правління НБУ від 6 серпня 2009 р. №460.

48. Механізм управління фінансовою стійкістю комерційних банків[Текст]: автореферат дис... канд. екон. наук: 08.00.08 / Р. В. Михайлюк; Тернопільський нац. екон. ун-т. – Тернопіль, 2008. – 20 с.

49. Науменкова С. Стрес-тестування як інструмент діагностики фінансової стійкості банків / С. Науменкова, С. Міщенко // Вісник НБУ. – 2008. – № 5. – С. 18–23.

50. Никитина Т.В. Банковский менеджмент [Текст]: учебное пособие. – СПб: Питер, 2012. – 160 с.

51. Олексюк О. Електронні гроші та віртуальні банки: інформаційний контекст / О.С. Олексюк, О.В. Мостіпака // Інноваційна економіка: Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2010. – № 16. – С. 198–202.
52. Олюнин Д.Ю. Методы оценки финансовой устойчивости коммерческого банка // Автореферат на соискание ученой степени кандидата экономических наук. – Санкт-Петербург, 2009. – 17 с.
53. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
54. Офіційний сайт ПАТ «Ощадбанк» [Електронний ресурс]: Режим доступу: www.oschadnybank.com.
55. Офіційний сайт ПАТ Банк Київ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.kiev.ua/>
56. Офіційний сайт ПАТ Родовід банк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rodovidbank.com.
57. Офіційний сайт ПАТ Укргазбанк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrgasbank.com>
58. Офіційний сайт ПАТ Укрексімбанк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eximb.com>
59. Оценка финансовой устойчивости кредитной организации [Текст]: учебник / коллектив авторов; под ред. О.И. Лаврушина, И.Д. Мамоновой. – М.: КНОРУС, 2011. – 304 с.
60. Панов Д.В. Финансовая стабильность банков в условиях глобализации [Текст]. – М.: Изд-во «Бухгалтерский учет», 2008. — 320 с.
61. Парасій–Вергуненко І.М. Аналіз банківської діяльності [Текст]: Навчально-методичний посібник. – К.: КНЕУ, 2003. – 347 с.
62. Пацера, М. М. Світова фінансова криза та її наслідки для банківської системи України [Текст] / М. М. Пацера // Вісник НБУ. – 2009. – № 1. – С. 28-33.
63. Пила В. І. Управління капіталізацією банків в умовах фінансової нестабільності / В. І. Пила, О. І. Копилюк // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 9 (112). – С. 3-7.

64. Плотникова, А.А. Зарубежная теория и практика определения финансовой устойчивости коммерческого банка/ А.А. Плотникова. – Сибирская Академия Финансов и Банковского Дела. – 2007 // Режим доступа к изд.: www.sifbd.ru/magazine

65. Положення “Про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою CAMELS” № 171 від 8.05.2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=286728

66. Потёмкин С.А. Формирование системы финансового мониторинга в кредитных организациях [Текст]: учебное пособие / С.А. Потёмкин. – М.: КНОРУС, 2010. – 264 с.

67. Про банки і банківську діяльність : закон України від 7 грудня 2000 № 2121-III [Електронний ресурс] / Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу до документа: <http://uazakon.com/big/text1158/pg1.htm>.

68. Пухов В. Факторы, влияющие на финансовую устойчивость коммерческого банка / В. Пухов // Вестник Института экономики Российской академии наук. – 2012. – №4. – С. 106-112.

69. Ребрик Ю. С. Стрес-тестування як інструмент оцінки ризику ліквідності банку / Ю. С. Ребрик // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць / ДВНЗ “УАБС НБУ”. – Суми, 2009. – Т. 25. – С. 338-342.

70. Сенченко О. С. Стрес-тестування як інструмент посилення банківської безпеки / О. С. Сенченко // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Тугана-Барановського. – 2010. – № 4. – С. 281–293.

71. Склеповий Є.В. Складові стійкості комерційного банку / Є.В. Склеповий // Фінанси України. – 2002. – № 5. – С.138-143.

72. Сколотяний Ю. Оздоровлення за океаном і в нашому болоті / Ю. Сколотяний // Дзеркало тижня. – 2010. – №37(817). – С.9.

73. Слобода Л. Я. Зарубіжний досвід управління капіталом банків / Л. Я. Слобода, В. В. Фостяк // Інвестиції: управління, практика, досвід. – 2011. – №11. – С. 25-31.

74. Структура активів, капіталу і зобов'язань банків України станом на 01.01.2013р.// Вісник НБУ. – 2013. – №2. – С.116 – 125.
75. Твердохлібова Д. Методика оцінки фінансового стану банківської системи України / Д. Твердохлібова // Економіка України. – 2008. – № 4. – С. 43–55.
76. Тимошенко О. Стійкість банківської системи України: теоретичний аспект / О.П. Тимошенко // Науковий вісник БДФА. Економічні науки: зб. наук. Праць / Міністерство фінансів України, Буковинська державна фінансова академія; гол. ред. В.В. Прядко. – Чернівці, 2008. – вип. 4. – С. 59-65.
77. Управление финансовой устойчивостью банка [Текст]: научное издание /Завгородняя Т.В., Метелёв С.Е., Рыжков П.П. Омск: Издатель ИП Погорелова Е.В., 2009.-131с.
78. Фетисов Г. Выбор методов оценки устойчивости российских банков / Г.Г.Фетисов // Аналитический банковский журнал. – 2002. – №7. – С. 65-74.
79. Фетисов Г. К вопросы об устойчивости банковской системы / Г.Г.Фетисов // Финансы.-2003. – №2. – С. 11-13.
80. Фетисов Г. Методологические основы формирования устойчивой банковской системы / Г.Г.Фетисов //Финансы и кредит.-2002. – №15. – С. 2-13.
81. Фетисов Г. Оценка финансовой устойчивости коммерческого банка / Г.Г.Фетисов // Бухгалтерия и банки. – 2002. – №10. – С. 39-50.
82. Фетисов Г. Проблема укрепления устойчивости банковского сектора / Г.Г.Фетисов // Финансы и кредит. – 2002. – №19. – С.8-17.
83. Фетисов Г.Г. Устойчивость банковской системы и методология ее оценки [Текст]. – М.: Экономика, 2003. – 497с.
84. Фетисов Г.Г. Устойчивость коммерческого банка и рейтинговые системы ее оценки [Текст]. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 217 с.
85. Фетисов Г.Г. Устойчивость, стабильность, равновесие и надежность банковской системы: понятия и критерии оценки / Г.Г.Фетисов// Законодательство и экономика. – 2002. – №8. – С. 43-48.

86. Філіппова, Ю. О. Методичний підхід до удосконалення оцінки фінансової стійкості банківської системи [Текст] / Ю. О. Філіппова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць / ДВНЗ «УАБС НБУ». - 2012. – Вип. 36. - С. 271-281.

87. Фостяк В. Шляхи підвищення капіталізації банків України / В.В. Фостяк // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2012. – Випуск 1(12). – С. 38-44.

88. Хімич Н. О. Управління ліквідністю комерційних банків України в умовах нестабільності фінансових ринків / Н. О. Хімич // Регіональна економіка. – 2008. – № 3. – С. 76–83.

89. Чуб П.М. Методи антикризового управління банком / П.М. Чуб // Фінанси, облік і аудит. – 2011. – № 18. – С. 211-219.

90. Шульженко Г.М. Управління кредитним ризиком у контексті забезпечення та збереження фінансової стійкості комерційних банків [Текст] / Г. М. Шульженко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць / Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України". – Суми, 2012. – Вип. 36. – С. 311-318.